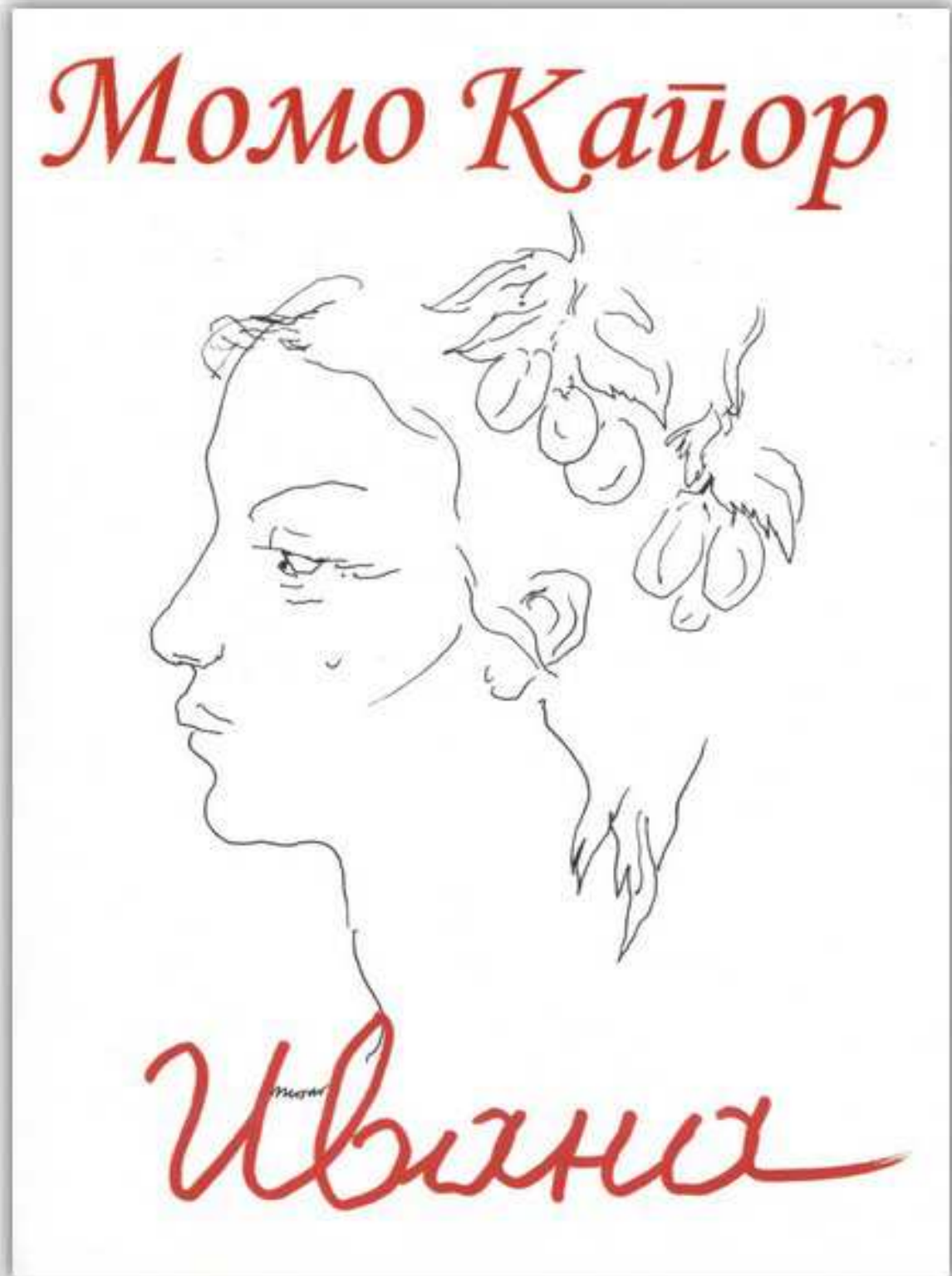

Mighty

MOMO KAPOR

IVANA

Copyrights by Momo Kapor
Urednik Despot Despotović
Likovni urednik Pera Stanisavljev Bura

„Ovo je prva knjiga o šljivovici. Pročitao sam gomilu knjiga o francuskim konjacima i šampanjcima, španskim vinima, škotskim i kanadskim viskijima, ali još nisam sreo knjigu o našem nacionalnom piću koje nas više od bilo čega izdvaja od ostalih naroda. Jer kada se napijemo prepečenice zaista postajemo nebeski narod; čitavo nebo nam se zavrti u glavi..“

Iz intervjua Mome Kapora listu Blic (13. januar 2001)

1.

- **Rat** je završen! - kazao je Major. - Naša jedinica je raspuštena. Možete zadržati samo lično naoružanje, ostalo predajte...

Znači, to tako izgleda, mislila je Ivana, stojeći u stroju Crvenih beretki. Bila je, kao i ostali, odevena u maskirnu uniformu koja je na svojim izbledelim šarama nosila tragove gara, kiše i prašine mnogih bitaka. Na nekoliko mesta nogavice i peševi bluze bili su pocepani - tragovi kuršuma koji su kroz njih prošli. O boku joj je visio pištolj - duga devetka, a o pasu, dve ručne bombe, kašikare. Oslanjala se na poluautomatski karabin, čiji joj je kundak dodirivao crnu čizmu što je već odavno izgubila sjaj. Njena crna, kovrdžava kosa, bila je kratko podšišana, kao u dečaka, a pogled, krupnih zelenih očiju, odavao je i tugu i razočaranje i bes, ali i zrele lepote dvadesetsedmogodišnje žene čije se blede lice, istaknutih jagodica, veoma razlikovalo od ogrubelih, preplanulih lica njenih drugova, ratnika.

Svi su gledali u vrhove čizama. Po padinama planine, dogorevale su kuće seljaka koji su ih sami zapalili, pre napuštanja i odlaska u neizvesnost izbeglištva. Cesta uz planinu bila je zakrčena traktorima s prikolicama, konjskim i volovskim zapregama, natovarenim oskudnim pokućstvom, decom i ženama. Kroz tu očajničku kolonu probijali su se, brundajući, vojni džipovi, tenkovi, borna kola i vojska u povlačenju. Dim se spuštao ka gradu u kotlini što je blistao staklima i krovovima kao veliki, prostrti sag.

Prva linija na kojoj su se nalazili zvala se Zlatište, a grad, u dolini, Sarajevo.

Dan je bio prozračno vedar i prohladan.

Na nagnutom, zaglavljenom i nagorelom tenku, pisalo je ispod zardale kupole, belom bojom: NE PRILAZI MI, MOGU DA UMREM I SAM.

Pokraj Majora, ljudeskare s velikim, monaškim krstom na crnoj pantljici oko vrata, sedeći na prevrnutoj konzervi, dežmekasti bataljonski pisar je prozivao sa spiska položenog na sanduk municije, jednog po jednog borca.

Iza njega, u nestvarno belim kombinezonima, s bedževima na grudima, stajala su tri posmatrača Ujedinjenih nacija; dva visoka plavokosa muškarca i krupna ričokosa žena s pegama na licu - zapadni anđeli, sleteli sa neba na ovo zgarište sveopšte nesreće. Muškarci su u rukama, na podmetačima sa štipaljicama, držali spiskove, a žena je prevodila.

Crvene beretke su jedna po jedna prilazili pisaru i polagali na zemlju pred njim duge cevi koje je jedan vojnik slagao u kupe.

Prozvani bi prišao, položio oružje, odgovorio na pitanja iz formulara, pa bi mu pisar izbrojao svežanj novčanica - tri zaostale plate.

Pokraj Ivane je stajao visok, mršav, povijen muškarac dugih, tužno

opuštenih riđih brkova, čekajući na red da bude pozvan i da preda svoju pušku.

- Orlović Pavle!

Pogledavši saučesnički u Ivanu, istupio je dva koraka i položio pušku kao i drugi. Jedan od posmatrača šapnu nešto ženi u belom, pokazavši na pas crvene beretke, pa ova upita pisara zašto taj vojnik ne preda i municiju u plitkim kožnim fišeklijama oko pasa?

- To nije municija, gospođo - reče joj pisar.

- Nego šta je?

Rekli ste da se može zadržati lično naoružanje. To je eksploziv za ličnu upotrebu - nasmeja se.

- Svejedno, neka ga preda.

- Ako želite da mu ga oduzmete, moraćete to da uradite sami.

Žena prevede njegove reči posmatračima koji prebledеше i ustuknuše dva koraka od brkajlije.

- *Oh, my god!* - promuca jedan od posmatrača. - *Walking bomb.*

- Zašto to nosi? - upita žena.

- Da ne padne živ u ruke neprijatelju - odgovori pisar.

- Ali rat je završen!

- Jeste, ali njega će juriti i u miru. Sašaptavši se sa kolegama, žena naredi da nastave sa radom, a Orlović skide ruku sa detonatora na pasu i uze platu.

Posmatrači, sa vidnim olakšanjem, odahnuše.

- Jovanović Ivana!

Prišla je i položila karabin.

- Godina rođenja?

- To dame nikad ne pitaju.

Beretke u stroju se grohotom nasmejaše. Žena u belom je tiho prevodila posmatračima svaku reč.

- Mesto rođenja? - nastavi pisar da čita pitanja sa formulara.

- Sarajevo.

Pogledala je u grad ispod položaja, koji se lagano nalivao dimom izgorelih kuća.

- Narodnost?

- Srpska.

- Zanimanje?

Setno se osmehnula:

- Crvena beretka.

- Čin?

- Instruktor.

- U čemu?

- U streljaštvu.

- Odlikovanja?

- Zlatna medalja za gađanje malokalibarskom puškom na svetskom prvenstvu u Briselu i dve srebrne na evropskom, u Parizu i Atini, za gađanje iz pištolja.

- Nisam mislio to. Jesi li odlikovana u ovom ratu?

- Bila bih, da se nije ovako završilo!

- Koliko si provela u ratu?

- Od - do!

- Buduća adresa?

- Nemam je.

- Potpiši ovde - reče pisar, poturivši joj formular. Potpisala se i primila, kao i ostali, tri zaostale plate.

- Mirno! - komandovao je Major stroju beretki.

Svi se ispraviše.

- Pomaže Bog, junaci! - pozdravi Major gromko, tako da brda odjeknuše.

- Bog ti pomogo! - odgovoriše kao jedan. Planinski eho ponovi nekoliko puta njihov otpozdrav.

- Voljno! - komandovao je Major, pa se razidoše po grupicama.

Niz Ivanino lepo lice tekle su suze.

Škripeći gumama džipova, oficiri se odvezoše uz planinu izlokanim putem. Posmatrači ostadoše da kontrolišu utovar oružja na kamion.

- Ne plači - položi joj Orlović ruku na rame. - Vratićemo se mi opet...

- Ne plačem zbog toga...

- Nego zbog čega?

- Dojadilo mi je da stalno gubim.

- Nismo ovo izgubili na oružje! Nego na usranu diplomatiju.

Seli su na balvan pokraj puta. Sarajevo im je ležalo pod nogama. Orlović izvadi iz futrole dvogled i pruži ga Ivani:

- Ako plačeš, nećeš moći poslednji put da vidiš svoju baštu.

Ona podesi okulare i pronade kroz izmaglicu vrt na terasi desetog sprata novogradnje. Činilo se da joj je pred nosom i da može, ispruživši ruku, gotovo da dodirne svako stablo, ali trenutak kasnije, zamagljen suzama, vrt iščeze.

Kao u kakvom kaleidoskopu, zamagljenih staklića, ugledala je ponovo svoj jučerašnji svet. Videla je deseti sprat novogradnje na Marindvoru, svoj vrt i muža Olega. Bio je arhitekta, druga generacija Ivanova rođenih u Sarajevu gde je posle Oktobarske revolucije izbegao njegov deda Vsevolod, pukovnik inžinjerije u carskoj vojsci. Krhke građe i veoma svetle kose, ličio je na Sergeja Jesenjina, čije je stihove obožavala kao gimnazijalka. Kao da je sve svetlo, koje je uspevalo da se probije u ovaj maglovit grad, skupljeno u jedan zrak, padalo na njegovu zlatnu kosu, izbijajući mu čak i iz svetloplavih očiju neki posebaj ruski sjaj. Svi koji su ga poznavali, zvali su ga jednostavno - Rus; pa čak, ponekad, i ona sama. Znali su se još iz školskih dana. Odrastali su zajedno, držeći jedno drugo ia oku, da bi se, na kraju, i uzeli. Ta preduga ljubav krila je u sebi, zahvaljujući bliskosti i sličnim pozivima,

gotovo incestuoznu crtu. Zajedno su stvarali svoj dom, svijajući gnezdo, poput ptica, na krovnoj terasi desetospratnice na Marindvoru, nazivajući ga ponosno - penthausom ili superatikom. Okruživao ga je pravi Semiramidin vrt od stabala što su rasla iz burića i žardinjera. Vitki čempresi, oleandri, koji su, začudo, uspevali u ovom gradu prilično surove klime, pa čak i jedno limunovo stablo - davalo je pet - šest plodova godišnje; čitava ta mala šuma uspevala je da zakloni pogled na sumorne zgrade i stambene blokove što su ih okruživali, predstavljajući pravu mediteransku oazu na krovu. Negovala je svaku nežnu stabljiku, a drveće i bilje, kao da je vraćalo ljubav što im se posvećivala. Kada bi prošla kroz svoj viseći vrt, okačen o nebo u senci Trebevića, on bi živnuo. Biljke, koje bi pomilovala u prolazu, treperile bi lišćem ponosnije od ostalih. Razgovarala je često s njima i nadenula im imena: Botičeli, Žak Prever, Vasko Popa, Serjoža, a breza se zvala Vasilisa Prekrasnaja. Pratila je rast svake nežne stabljike koju je donosila na terasu kao što se prati odrastanje dece, koje nisu imali. Vodeći pravi mali rat sa ostalim stanarima, uspeli su, dovlačeći materijal na deseti sprat, da prošire skućenu prostoriju za pranje i sušenje veša u prostran superatiko, prepun biljaka i slika na zidovima. Fotosi tog izuzetno oblikovanog enterijera, objavljavani su više puta po časopisima za unutrašnju dekoraciju, izazivajući zavist i mržnju.

Često je, za prijatelje, priređivala garden - partije na terasi i svi su se divili, koliko njenom ukusu, toliko i predivnom spoju tog gotovo japanski rafinovanog vrta i snegova što su se odatle mogli videti sve do kasnog proleća na vrhovima brda iznad grada.

Odrasla u sumornom stanu oca, udovca, koji nije dozvoljavao da se išta promeni u njihovim sobama, niti da im bilo ko od njenih prijatelja dođe u goste, uživala je u svakom minutu provedenom u tom svom gnezdu na krovu, gde je bila potpuno oslobođena svih zabrana. Njen otac, oficir, prava vojničina i Srbenda, želeo je sina, a dobio ćerku. Još od detinjstva, podvrgao ju je pravom vojničkom drilu. Već sa deset godina naučio je da puca iz pištolja, a sa četrnaest osvajala je klupske i republičke nagrade u gađanju puškom. Zahvaljujući svom daru, proputovala je Evropu, a ceo jedan zid dnevne sobe bio je prekriven osvojenim diplomama, plaketama, medaljama i peharima. Na počasnom mestu stajala je skupocena malokalibarska puška sa snajperom - nagrada kralja Boduena - sa njenim imenom ugraviranim na magacinu za municiju.

Živela je kao u snu. Oleg je gradio kuće a ona u njima, kao profesionalni dekorater, pravila enterijere. Ali sve vreme, kao da je neka nevidljiva senka lebdela nad njihovom srećom. Nije mogla da otkrije poreklo te zle slutnje, tumačeći je nasleđenom od predaka, ali i iznad njenih biljki, činilo joj se, lebdela je neka opasnost.

I kao da je tim osećanjem prizvala zlo - ono se zaista i dogodilo.

Kada je započelo masovno ratno ludilo po trgovima i ulicama Sarajeva, Oleg je postajao sve više Rus, suštinski ponovo tuđinac, i nije želeo da se meša ni u šta. Više nije napuštao vrt. Pao je u depresiju. Bio je graditelj, a započinjalo je vreme rušenja. Ivana je tada postala neka vrsta spoljnog momka. Pretrčavala je, kao i druge sarajevske žene, brisane prostore pod snajperskim hicima, pokušavajući, da i pored ratne nestašice, nabavi nešto

za jelo.

I toga dana, koji će iz osnova izmeniti njen dotadašnji život, uspela je da, prodavši svoju zlatnu narukvicu na Baščaršiji, nabavi bajatu veknu hleba, bocu mineralne vode, sto grama kafe i dragocenu vezu mladog luka. Nosila je taj skupoceni plen u plastičnoj kesi, kao i ostali. Kese, koje su postale retkost, bile su njihov jedini prtljag.

Pred novogradnjom gde je živela zatekla je grupicu radoznalaca, okupljenu oko male lokve krvi na asfaltu. I pre nego što joj je iko išta rekao osetila je, po strašnom bolu u utrobi, šta se desilo. Predosećala je još od samog početka rata da će se to kad - tad dogoditi u njenom rodnom gradu, u kome je vladalo sveopšte bezvlašće, tačnije, vladavina rulje. Sve češće se dešavalo da nekog pojede mrak i usred bela dana. Ljudski život je vredeo manje od pakle cigareta.

Komšija ispod njih, jedan stari musliman prefinjenog begovskog lica, dade joj znak da mu priđe u stranu. Čvrsto joj je stegao mišicu i, prestravljen, šapatom ispričao šta se dogodilo. Grupa mladih mudžahedina upala je u njihov stan i bacila gospodina Rusa sa terase dok je ona bila na pijaci. Zatekao se slučajno prekoputa, na ulici, i video kako ga guraju preko ograde. „A, gospodin Rus se uopće nije otimo! Nije ni viko! Ništa! Ko da je sam skočio!”

Zašto njega? Kome je on smetao? Ko zna? Možda je neko od stanara naručio mudžahedine - ubice, optužujući njenog muža da je srpski snajperista koji puca po prolaznicima, zaklonjen svojom gustom baštom na krovu? Pronašli su sigurno karabin, koga nije ni skrivala, i to je bilo više nego dovoljno. Glava se u to vreme gubila i za manje stvari. A možda je to bio i ovaj lukavi, na izgled dobri starac, što je stanovao u skućenoj garsonjeri, dok su oni imali čitav sprat, zavideći im na toliko velikom prostoru? Pobiti Srbe - najjednostavniji način da se dođe do njihovih velikih stanova. Ko zna?

Upitala je starca gde su odneli telo, a on joj reče da ne zna, verovatno ih bacaju u Kazane, jame na uzvišenju iznad grada. Svi su znali da su stotine njih završili u toj zajedničkoj grobnici o kojoj se samo šaputalo.

- Ne penjite se gore! - upozorio je. - I vas će baciti ožgo. Bježite kud znate! Najvažnije je da insan sačuva živu glavu!

Prošla je, tako, pokraj svoje zgrade, kao da se, kao i ostali, samo načas zadržala da vidi lokvu krvi. Osećala je kako joj leđa probadaju pogledi onih ispred kuće. Činilo joj se da je gledaju kroz snajpere. Koraćala je naizgled odmerenim hodom, dok joj je srce udaralo kao ludo, a hladan znoj klizio niz kičmu. Prolazila je pored barikada i naoružanih momaka u kožnim jaknama, trenerkama i prljavim patikama debelih đonova. Nosili su minduše u ušima i zelene poveze preko čela. Niko nije nalazio ništa posebno sumnjivo u ženi što se, očigledno, vraćala sa tržnice, noseći plastičnu kesu iz koje su izvirivala pera mladog luka. Verovatno je jedna od njihovih, onih što stanuju u obližnjim zgradama.

Koraćala je potpuno nesvesna da uopšte hoda, kao dnevni somnambul, lica sleđenog od užasa, ali bez ijedne jedine suze. Nije znala kuda ide; same noge nosile su je uzbrdicom što vodi ka Trebeviću. U brda. U šumu. Što dalje od ove kotline, pune ubica. Takođe nije znala da li je prema planini vuku

užas i strah ili nepodnošljivo gađenje, samo da se što pre izvuče iz ovog ružnog sna. Ne ispuštajući kesu, prošla je, tako, kroz sve kontrolne punktove i straže i najzad, posle dugog pešačenja ničijom zemljom, prečicama i opustelom planinskom cestom, kojom je, nekad, odlazila na skijanje, a niz koju se spuštala sankama u grad, kada je bila mala, baš ovde, na Zlatištu, naišla je na prvu patrolu sa oznakama vojske Srpske Republike.

I tek tada iz nje provali očajanje. Zavitlala je kesu dole u pravcu grada, pala na kolena, i počela da udara šakama o drum, a iz njenih grudi izvio se strašan jauk, koji prenerazi i vojnike, već navikle na slične prizore.

A zatim je izgubila svest.

Probudila se u drvenoj planinskoj kući, pretvorenoj u vojnu bolnicu, gde je dobila injekciju za smirenje. Provela je u njoj nekoliko dana, ne progovorivši ni jedne jedine reči.

Ostala je bez ikoga i ičega na svetu. Oteli su joj muža, vrt, knjige, slike, diplome i medalje, uspomene, pa čak i fotografije u porodičnom albumu, iz kojih bi, možda, jednoga dana, mogla da rekonstruiše svoj bivši život; ostala je bez prošlosti i bez budućnosti. Onemela je.

Susrela je mnoge poznanike koji su, kao i ona, izbegli iz Sarajeva. Bilo je među njima lekara, profesora univerziteta, pesnika i filozofa, ali i profesionalnih vojnika, kolega njenog oca. Otac je poginuo, pogođen snajperom na Obali, dok je izvlačio jedinicu iz opsednute kasarne. Primila je tu vest, gotovo hladno, bez ijedne suze. Već ih je potrošila.

Tek ovde, u planini, otkrila je da je poznata, gotovo slavna - dole, u Sarajevu, njeni uspesi u streljaštvu značili su mnogo manje od onih, dekoraterskih. Streljaštvo je, zapravo, prilično sklonjeno od očiju javnosti, ali ovde, na ratištu, ono je bilo mnogo više od sporta - način da se opstane.

Zamoliše je da bude instruktor u gađanju i da obučava buduće Crvene beretke rukovanju oružjem, što ona oberučke prihvati, ostajući s njima do kraja rata.

Ivana vrati dvogled Orloviću.

- Znači, ne vraćaš se dole?

- Ne - odgovorila je - vešali bi me na bis. A i da se vratim, čime bih se bavila?

- Pa, uređivala bi enterijere ili tako nešto?

- Izgubila sam veru u taj posao... - reče ona, brišući krajičak oka ogaravljenim prstima. - Da bi uređivao nečiji stan, moraš da imaš poverenje u trajnost kuće, u tome je stvar. Videla sam ih i suviše mnogo srušenih.

- Šta ćeš? - reče filozofski Orlović.

- Cigaru. On joj je zapali.

- Slušaj, oduvek si mi zavidela na njemu - reče izvlačeći iz dubokog džepa uniforme blistavi, s jedne strane sečiva nazubljeni nož. - Uzmi ga za uspomenu, meni više neće trebati - reče, opipavši pojas sa eksplozivom.

- Otkud znaš da sam ga želela? Propela se na prste i poljubila ga u obraz.

- Kuda ćeš sad?

- Ne znam - reče ona i još jedanput se okrenu da poslednji put vidi svoj

Mighty

grad.

2.

Stari, olupani autobus, neuverljivog naziva "Strela" ispisanog na bokovima, na čijem krovu je bilo brdo prtljaga, kofera, sanduka, zavežljaja i korpi, čak i jedna dečija kolica, brundao je i škripao prolazeći džombastim drumom u oblaku prašine pokraj dugačkog reda srušenih kuća što su podsećale na krnjatke istrulelih zuba. Temeljno oglodane; sa njih su odneseni crepovi, prozorska krila, vrata, čak i dovratnici. Iz nekih, srušenih do temelja, iz zgarišta, ko zna kako, poput spomenika iščezlim domovima, dizali su se samo počađaveli ogoljeni dimnjaci. Na onim očuvanijim mogli su se videti ljudi u dotrajalim uniformama kako popravljaju krovove; rastezali su preko njih šatorska krila i plastiku. Naokolo su trčala bosonoga deca, igrajući se rata.

Ivana je gledala taj prizor kroz mutnoprljivo staklo prekriveno prašinom.

Autobus je bio dupke pun sirotinjski odevenog naroda. Nekoliko starica, ubrađenih u crno, očigledno je putovalo na nečiju sahranu. Nosile su venac od veštačkog cveća. Jedna mlada majka dojila je bebu. Muškarci odeveni napola seljački a napola vojnički spavali su izmoreni ili su smrknuto gledali predeo kroz koji su prolazili. Invalid, praznog desnog rukava na vojničkoj košulji, naginjao je levom rukom bocu rakije, nudeći je saputnicima. Bilo je pretoplo i zagušljivo. Kad jedan putnik pokuša da otvori prozor, nekoliko njih povika: „Zatvaraj to, ubi nas promaja!", pa on odsutade od svog nauma.

Vozač je do daske otvorio radio iz koga se, uz cilik harmonika, prosula pesma:

*Ko to kaže, ko to laže, Srbija je mala,
Nije mala, nije mala, triput ratovala,
I opet će, i opet će, ako bude sreće...*

Kočoperni čičica sa ufitiljenim brkovima, koji je sedeo na sedištu pored Ivane, samo je uzdisao i ponavljao: „E, nesreće, e, nesreće!"

- Dokle putuješ, ćeri? - upita je.

- Ne znam...

- Kako, jadna, ne znaš?

- U Srbiju - reče ona posle kraće pauze.

- To ti je pametno, dijete - pohvali je. - Kad god se ovdje šta desi, samo bježi u Srbiju! Samo u Srbiju! To mi je govorio još i pokojni đed. I on je tri puta bježao! Ali, velika je Srbija! Znaš li kod koga ćeš?

- Imala sam dedu u Šljivovu, kod Varoši. Ali ne znam da li je još živ.

Idem da vidim.

- Tamo se peče najbolja rakija u Srbiji! - reče čiča. - Bio sam ja u Šljivovu. Nema đe nisam bio. Svude me je bilo po svijetu. Prije onog rata znao sam stizati i do Užica! Jesi li udata?

- Bila sam.

- Imaš li dece?

- Nemam.

- Jesi li gladna?

- Nisam.

- Ajde, uzmi, založi se malo, daleko je Srbija. Ako nas i pušte tamo... Čujem da ne puštaju.

Starčić položi svoj mali kofer na kolena, razvije čistu maramicu kao stolnjak, i izvadi komad slanine, okrajak hleba i glavicu crnog luka. Iz džepa izvuče malu čakiju - zakrivljeni nožić na sklapanje, a Ivana poklonjeni nož.

- Viđi ljepote! - zadivi se starac uzevši ga od nje da ga bolje razgleda obrćući sečivo prema svetlu. Potom poče da reže slaninu nutkajući Ivanu da jede.

- Za Srbina ti je, dijete, nož najvažnija stvar u životu! - govorio je punim ustima. - Njime, rječemo, siječemo krov, luk, lubendinju, a more se njim i deljati štap ili sjeći nokti, podsjećati brkovi, a neki, gledao sam i to, šnjim čačkaju i zube... Šnjim se siroma čoek brani od napasnika, a evo, i slanina se more jesti, što narod pjeva „Čep, čep u slavinu, nož, nož u slaninu!" Svašta se more sa dobrijem nožem! A, ovaj tvoj, Boga mi, najljepši je što sam ga dosad držao u rukama...

Žvakala je odsutno, gotovo mehanički, putujući drumom na kraju rata, na početku neizvesnog mira.

3.

Izandala "Strela", čije je delove izgleda još samo boja držala na okupu da se ne raspadnu, brekćući i dimeći, zaustavi se pokraj puta što prolazi kroz valovite brežuljke sa poljima malina. Na sprejevima išaranoj plavoj metalnoj tabli, ko zna zbog čega izrešetanoj kuršumima, jedva se naziralo ime sela: ŠLJIVOVO.

Jedini putnik koji je izašao na ovoj „stanici po potrebi" bila je Ivana.

U tom trenutku dva velika crna nisanova džipa, urličući snažnim motorima, dojuriše do zaustavljenog autobusa. Delovali su zlokobno, crni i blistavi, usred osunčanog prolešnjeg predela. Dok su usporivši obilazili autobus, Ivana vide i njihove putnike - do glave ošišane snažne muškarce u kožnim vindjaknama i sa debelim zlatnim lancima prebačenim preko košulja. U nju se zagledaše i dva blago osmehnuta Japanca, pored kojih je sedeo krupan plavokos čovek u belom prsluku, a zatim džipovi punom brzinom odjuriše niz drum, ostavljajući za sobom oblake guste, bele prašine.

Noseći na leđima mali sivomaslinasti ruksak, skrenula je jedva vidljivim puteljkom što je kroz polja vodio prema plavičastim brežuljcima u daljini.

Koračala je stazama kojih se sećala kao kroz maglu; lipe, što su nekada, kada je još kao devojčica dolazila ovamo, bile vitka mlada stabla, sada su se pretvorile u visoko drveće gustih krošnji i širokih debala. Pokraj već gotovo iščezlog u travu zaraslog puta stajali su nahereni krajputaši sa likovima brkatih seljaka i vojnika pod šajkačama. Zaustavi se pokraj jednog, dodirnuvši ga prstima. Ispod figure brkajlije bile su uklesane reči:

OVDE POČIVA SEKULA JOVANOVIĆ.

ISPUSTI LETA GOSPODNJEG 1875.

PLEMENITU DUŠU U PRISUSTVU VLASTI.

Kao da je zaronila u kakvu izgublenu, zelenu oazu, nestvarnu po svežini, miru i tihom spokojstvu. Ovde je vreme, izgleda, stalo.

Pela se kroz šljivik dobro poznatom stazom prema kući, kroz travu koja joj je sezala do pasa. Izgleda da se niko nije koristio ovim starim putem na kome je pod nogama osećala dve plitke utisnute brazde kolskih točkova. Prolazila je kao kroz zeleni tunel ispod zapletenih krošnji starih šljivovih stabala. Jedini koji joj poželeše dobrodošlicu bili su rojevi mušica što je, kao zunzarajuća pratnja, dopratiše do vrha brega gde je stajala oronula kuća Jovanovića obrasla u bršljan, čija se silueta avetinjski ocrtavala prema nebu.

Zelene puzavice, što ne gube lišće ni usred zime, obmotavale su ovo trošno drveno zdanje na temeljima od kamena, poput dotrajalog, mestimično

pocepanog, kućnog ogrtača, izdaleka nalik na zelene halate starih ruskih spahija. Na prozorima gornjeg sprata, na maloj krovnoj sobi kose tavanice, gde je nekada spavala i sanjara čitajući raskupusane ljubavne romane, stakla su bila polomljena a plave žaluzine tužno su visile sa izvaljenih šarki.

Puzavice iz vrta, koje se đikljale uz kuću, obavijale su poput zmija drveni trem koji su nosili trošni razjedeni stubovi kapitela izrezbarenih, ko zna zbog čega, u kitnjastom, mavarskom stilu. Ovo napušteno zdanje, obraslo u trnovite živice, kao da se branilo svojim bodljama od neželjenih posetilaca, čekajući neku princezu da poljupcem razbudi usnulog šljivovskog princa. Na blagom, prolećnom povetarcu kuća je treperila lišćem što joj je prekrivalo zidove i trem, škripeći, gotovo cvileći, otrgnutim drvenim šalonima.

Nasred staze, obrasla u korov i gustu travu, ležala je razvaljena zarđala kapija od kovanog gvožđa, a pokraj nje gubili su se u šiblju i ostaci ograde. Kao nemi svedoci, preostali iz doba moći još su uvek ponosno štrčali samo kameni stubovi od peščara. Prolazeći kroz njih, kao kraj jedinih čuvara, Ivana spazi veliki starinski ključ, besmisleno okačen o zarđali klin. Skide ga i odmeri njegovu težinu na dlanu, a zatim ga gurnu u džep. Nenavikla na ljude, uznemirena Ivaninim koracima, sa raspuklog kamena praga, kroz travu lenjo otpuza jedna duga belouška prema potoku čiji je žubor ispunjavao prolećni vazduh spokojnog seoskog podneva.

Popela se na crvotočni trem, dotrajale daske zacvileše pod njenim čizmama kao bolestan pas. Kao da joj brane ulazak u dedinu kuću, kažnjavajući je za toliko dugo odsustvo, puzavice joj se zapletoše oko nogu. Jedva ih se otresla i prišla vratima polomljenih stakala, ali i ona su bila branjena; bodljikave puzavice kačile su joj se za ruke, za svaki komad odeće, ne dozvoljavajući joj da uđe. Izvukla je nož i, kao mačetom, raščistila prolaz. Odškrinula je pažljivo dvostruka vrata, navikla u ratu da, uvek na oprezu, ulazi u napuštene kuće očekujući da je za njih zakačena potezna mina. Na škripavi jauk vrata gostinska soba prasnu u lepetu krila uznemirenih ptica koje izleteše kroz razvaljeni prozor, usput kidajući velike paukove mreže i niti što su premrežavale Veliku sobu. Preko lica joj se, kao veo, zalepi pokidana paučina dok je obilazila tu prašnjavu prostoriju punu vonja, buđi i prošlosti. Okrenula je starinski prekidač na zidu, ali ovde očigledno već dugo nije bilo struje. Pootvarala je prozore prema tremu, pa raskošna prolećna svetlost pokaza u punom sjaju svu propast ove kuće.

Na sredini Velike sobe, nasukan kao kovčeg posle brodoloma, stajao je teški bilijarski sto pocepane zelene čoje, na pompeznim nogama u obliku lavljih šapa, zatrpan lišćem i krhotinama lusteru.

U uglu se ponosno uzdizala neobično glomazna *kraljica peći*. Prišla joj je i pogladila njeno kitnjasto, trbušasto tučano telo, zagledavši se u rešetku na vratima ložišta koja bi, kada je osvetli plamen, oživljavala kolo nagih žena što bi senkama zaigrale po tavanici. Na suprotnoj strani prostrani veliki krevet, bez madraca, još uvek se zlatio svojim mesinganim kuglama i ornamentima na uzglavlju. Iznad njega su je, ispod nakostrešenih obrva, prekorno gledale oči deda Gvozdena, čiju strogost kao da je pokušavala da ublaži baba Dafina pomirljivim osmehom na licu sa uramljene retuširane bračne fotografije, umrljane ispljuvcima muva na napuklom staklu. Duž zidova, stajalo je poređano dvanaest stolica prašnjavog tapacirunga - provincijski alt-dajč s

početka veka - nameštaj bez koga se nije mogla zamisliti nijedna imućnija kuća. Te stolice, izlizanih kožnih sedišta, kao da su čekale zvanice za bal vampira. Nalazio se tu i trpezarijski kredenac, kroz čija su se brušena stakla, iza zavese od paučine, nazirale porodične relikvije: slavski čirak i kristalni servis za rakiju, posrebrene činije i čaše okovane alpakom. Fioke su bile prazne. Neko je ili prodao srebrni pribor za jelo, ili ga negde sklonio. Na zidu je visio veliki stari zidni časovnik, posiveo od prašine kao pod pepelom vremena. Pompezni izrezbareni stubići nosili su kitnjasti krov, ispod koga se nalazio brojčanik sa rimskim brojevima na kome je, nekada, učila da čita vreme. Već dugo ono je bilo zaustavljeno. Oduvala je prašinu, otvorila staklena vratašca i u dnu pronašla ključić koji je tu uvek ležao. Navila je časovnik i pokrenula mesingano klatno. Stajala je pred satom kao pred oltarom, osluškujući njegovo kucanje, sve dok ne sačeka pun sat, kada se odnekud iz njegove dubine pokrenuše zvona. Sećala se tog melodičnog zvuka iz detinjstva kada je dolazila na letnje raspuste u Šljivovo. Uspavljivao je, dopirući iz Velike sobe do njenog sobička kosog krova, na spratu. Zamišljala je da su to zvona potopljene katedrale koja su pokretale plima i oseka, o čemu je čitala u knjizi *Mali kralj od Isa*.

Izašla je na dvorište, dok se ne slegne prašina koju je podigao njen ulazak među senke predaka. Nekadašnje imanje delovalo je jadro i zapušteno. Neke od pomoćnih zgrada, ambar i šupe, urušile su se, izgleda, same od sebe. Pomalo nakrivljene i ulegnutih krovova od starosti, još su se nekako držale Stara kuća, štala i šupa za pečenje rakije, okupljene oko porodičnog doma kao siročad oko ostarelog, oronulog patrijarha. Poznavala je svaku od tih zgrada, vinjagu, obore, kokošinjac - igrala se, sama sa sobom, žmurke, tražeći se po tamnim uglovima ispod slamnatog stoga pod kojim su držane alatke i različita poljska oruđa, gde sada zateče zarđale i polomljene: krunilicu za kukuruz, plug, drljaču, sejačicu i zapletene lance ravnjače. Po zemlji su ležale kose bez držalja i polomljeni srpovi. Na sredini dvorišta nalazio se polusrušeni bunar sa vitlom ispod razvaljenog krova. Njegove cigle, mestimično ispucale i plesnive, tugovale su što predugo nije bio korišćen.

Ostavila je svoj ruksak na tremu i počela da razgleda ostatke nekadašnjeg blagostanja.

Iznenada, baš dok je otvarala vrata štale, Ivana na temenu oseti hladan dodir puščane cevi. Zastala je i podigla ruke.

- Šta tražiš ovde? - dopre do nje hrapav starački glas.

Zatečena, nije znala šta da odgovori.

- Okreni se, al' lagano! - usledi naređenje i ona se okrenu. Pred njom je, sa lovačkom dvocevkom u rukama, stajao pogrbljen starac u pohabanom seljačkom odelu sa šajkačom na glavi i okruglim cvikerima na nosu zakačenim žicom za uši, iza čijih su debelih stakala žmirkale male suzne oči.

- Seveda! - uzviknu ona spustivši ruke. - Zar je ovo dobrodošlica, sa puškom?

Starac je trenutak gledao u nedoumici, a onda, odbaci pušku, i pohrli joj u zagrljaj:

Mighty

- Ivana! Punčka... Jesi li to ti? Zar si živa?

Stajali su zagrljeni na ruševinama jučerašnjeg života - stari sluga Franc i unuka, nekada najimućnijeg čoveka u kraju.

4.

- **K**ada su umrli? - upita ga Ivana dok su sedeli za drvenim astalom uz žmirkavu petrolejku u Francovom sobičku u Staroj kući koja je bila podignuta mnogo ranije od glavne zgrade, napravljena od naboja i dasaka, pokrivena šašom. Oskudna odeća, visila je na klinovima zabijenim u drvene zidove. Mala peć, na kojoj se i grejao i kuvao, i gvozdeni vojnički krevet sa čebadima u neredu, veoma su odudarali od besprekorno održavane police ispunjene do poslednjeg santimetra knjigama, među kojima je bilo najviše onih Antona Pavloviča Čehova. Jeli su kuvane krompire, stvrđuti sir i čena belog luka umaćući ih u so na tanjiriću. Drugoga ničeg nije bilo.

- Pre četiri godine. Nisam znao na koju adresu da ti javim.

- Četiri godine nisam imala adresu.

- Najpre ti je umro deda Gvozden, a Dafina ga nije nadživela ni mesec dana. Sahranio sam ih, gore, kod Manastira. Iguman Mojsije obavio je šta treba.

Ustao je od stola i iz ugla dohvati ašov.

- Imam nešto za tebe, ponesi petrolejku - kazao je uzevši je za ruku i izveo je na avliju.

Ušli su pod šupu i ona mu pomože da odmakne veliku praznu kacu. Raščistio je zemlju ašovom, a zatim podiže četiri cigle ispod kojih se pojavi četvrtast predmet uvijen u navošteno platno.

Vratili su se u Staru kuću i odmotali platno. Ispod njega je bila metalna kutija za municiju. Franc otvori njen poklopac i počeo da vadi srebrni pribor za jelo za dvanaest osoba, koverat i dva svežnja novčanica.

- Tu sve piše šta treba!

Ivana polako otvori koverat i među prstima joj se nađoše posivele hartije ispisane mastilom sa kitnjastim potpisima i datumima.

MOJA POSLEDNJA VOLJA

- Sve je tvoje! - nastavi Franc. - Ti si jedina naslednica, ali...

Ne dovrši rečenicu.

- Šta, ali?

- Hoće da ti uzmu zemlju. Nisam uspeo da te pronađem, pa je opština izdala imanje kao napušteno.

- Kome?

- Znaš li onog malog Manojla iz Donjeg Šljivova? On je sada veliki gazda,

najveći proizvođač malinau Srbiji! Svi su poludeli za malinama! Nije se sa njim šaliti. Iduće nedelje idem i ja odavde.

- Ali, ti si ovde već više od pedeset godina!

- Ne vredi. Seveda, svi znaju da sam kod gazda Gvozdena od četrdeset i prve, kada su nas Nemci proterali iz Slovenije, i da sam im bio kao najrođeniji. Kažu: šta ćeš, ovde, u Srbiji? Ti si Slovenac! Idi u Sloveniju! Sada imate svoju državu! Kuda da idem, kad tamo nemam nikog živog?

Mada je najveći deo života proveo u Šljivovu, Francov akcenat još uvek je bio nepopravljivo slovenački. Niko mu nije znao prezime i zvali su ga, jednostavno, Gvozdenov Slovenac, ili Seveda, zbog uzrečice koju je najčešće upotrebljavao u razgovoru.

- Neću da kažem, ima i ovde dobrih ljudi... - nastavi on okrećući među prstima čeno belog luka. - Smestiće me, vele, u starački dom u Čačku. Biće mi tamo dobro, kažu... Moje je bilo, pa prošlo!

Sedeli su obasjani lampom i ćutali.

- Nećeš ti nikuda odavde! - kazala je Ivana, spustivši dlan na izboranu Francovu šaku. - Samo preko mene mrtve!

5.

Raščišćeni bilijarski sto u Velikoj sobi bio je celom površinom prekriven rasutim novčanicama. Ivana ih je raspoređivala kao da ređa neku posebnu vrstu pasijansa. Bilo je tu krupnih dinarskih novčanica, koje su već davno izgubile vrednost, nemačkih maraka, švajcarskih franaka i američkih dolara.

Počela je da se smeje. Najpre tiho, a onda sve jače i glasnije. Obuzeo je neodoljiv, grčevit smeh, koji bi nekome sa strane mogao da izgleda kao nastup ludila ili plač, jer su joj se suze kotrljale niz lice. Čitavo telo treslo se od strašnog smeha, dok se rukama držala za trbuh a glavom udarala o bilijarski sto sa prekrivačem od novčanica.

- A, ja, budala, poverovala da sam najzad bogata! - ridala je kroz smeh. - Kad ste ovo ti i deda sakrili? - upita Franca brišući suze, pošto se malo smirila.

On je, poput filateliste, zagledao i okretao prema svetlu prozora stari novac, žmirkajući u neverici svojim kratkovidim očima iza naočara vezanim žicom za uvo.

- Pa, ima jedno petnaest - dvadeset godina - odgovori. - I, šta, zar to sada ništa ne vredi?

- Baš ništa - kazala je - sve u svemu imamo trista pedeset dolara. Ostale pare su već odavno zamenjene. Morale bi se odneti u Nemačku ili Švajcarsku. Tamo bi ih, možda, promenili u banci. Ali, kako stići do tamo? Kako dobiti vizu, kada su nas zatvorili sa svih strana? Nemamo čak ni pasoše, a ja ni ličnu kartu!

Uzela je banknotu od hiljadu starih francuskih franaka, savila je u trubu, prišla *kraljici peći* na kojoj se kuvala čorba, prinela je vatri i zapalila s njom cigaretu, odbijajući dugi dim.

6.

Manastir Vavedenja Bogorodičinog pokraj Šljivova, zadužbina nepoznatih vlastelina s kraja četrnaestog veka, okružen gustom hrastovom šumom, ležao je u zelenoj dolini kao da se vekovima skriva od radoznalih pogleda. Sićušna crkvice, građena od pešcara i opeke, sa pozelenelim bakrenim oplatom kupole, mogla je mirno da stane na dlan ktitora naslikanih na zidovima priprate ispod kojih su pisala imena Oliver, Dejan, Bratan i Konstantin. Okruživale su je tri prastare divovske lipe, praveći dubok hlad u porti svojim gustim krošnjama, nalik na tri zelena suncobrana. Četvrta, nekada najveća među njima, bila je sasušena, a njene debele grane odsečene odmah iznad suvog stabla, kao da su se pretvarale u ruke stegnutih pesnica, uzdignute ka nebu.

Iz tog debla dopiralo je ujednačeno kuckanje nalik na udaranje detlićevog kljuna, pa Ivana, privučena neobičnim zvukom, priđe bliže sasušenoj lipi i otkri da su one posečene grane zaista ruke i da pripadaju izmršavelom Hristovom telu čije je lice u grču, okrenuto nebu, izražavalo neizrecivu patnju. Hristos je izranjao iz mnoštva izdeljanih likova koji su ostatak stare lipe pretvarali u predivnu čipku od drveta. Razgledala je, opčinjena, iskonske oblike tih figura reljefno izdubljenih kao na totemima afričkih plemena; u toj košmarnoj kompoziciji, punoj mračne fantastike, preplitale su se zmije sa pticama grabljivicama, koje su sekli brkati junaci čvrstih vilica i dugih brkova, dok su ih nadletali zmajevi sa krilima slepih miševa, a vukovi klali ovce. Obilazeći tako stablo, vođena izrezbarenom pričom na njemu, ona otkri i poreklo kuckavog zvuka: veoma mršav, ali izuzetno žilav i mišićav mlad čovek, odeven u dronjke, držao je levom rukom dleto a desnom udarao po njemu malim drvenim batom, potpuno zanesen svojim radom. Bičevi njegove dugačke, sivkaste kose, posute trunjem piljevine, lepili su mu se za oznojeno visoko čelo i lice. Dugi, vretenasti prsti čvrsto su stezali primitivni alat, vezući šare u drvetu neverovatnom brzinom i veštinom, kao da je u pitanju kreda, a ne staro stablo. Nije ni primetio da ima posmatrača, i tek onda kada njena senka pade na figuru ribe - devojke, čije je krljušti upravo rezbario, on se okrenu prema njoj i Ivana se sledi pred pogledom njegovih krupnih, kestenjastih očiju iz kojih je svetleo zanos pun bola. Izgleda da je i sam bio užasnut praoblicima koje je njegovo dleto, samo od sebe, oslobađalo iz skrivene suštine tog svetog slovenskog stabla, koje ih je, nekada davno, dok je bilo mlado, gledalo izbliza, zadržavši im živote u svojim godovima. Sada ih je ovaj mladi čovek oslobađao iz tame vremena zatočenog u drvetu, pa se čitava ta duga istorija strave i užasa pojavljivala na suncu, izrastajući u Hristov nemi krik. Sve to, u drvetu koje je bilo pošteđeno sečenja do korena, ostajući da golo štrči iz manastirske porte, kao uspomena na neka pradavna vremena i posle svoje smrti.

Ivana i naivni vajar gledali su se jedno vreme bez reči, kao da se poznaju, odnekud, iz prapamćenja. Tako je zamišljala starozavetne proroke u njihovoj mladosti, svetog Iliju, na primer, dok ga je hranio gavran u pustinji; iste, isturene jagodične kosti, paperjasta sivkasta brada i orlovski nos, gole, pocrnele mišice i nežni, krhki zglobovi na rukama... Nije prozborio ni reči niti odgovorio na njen pozdrav, kao da je zavetovan na ćutanje dok ne obavi svoj posao zaveštan od Boga. Onda se, bez reči, ponovo posvetio svom radu, a ona zakorači u crkvu.

Miris tamjana iz oblaka što se dizao iz kadionice, pucketanje nekoliko tankih voštanica, vratiše Ivanu istog časa, kada je zakoračila sa Francom u hram, u davne dane dok je sa bakom Dafinom uzbuđena odlazila na jutrenje.

Zapalila je dve sveće - jednu za žive, drugu za mrtve. Prekrstila se i poljubila Bogorodičinu ikonu, stavivši papirnatu novčanicu među sitniš što je ležao na njoj.

Franc se krstio po katolički.

Visoki, nestvarno mršavi, pogrbljeni starac u crnoj rizi, bele brade, iguman Mojsije, obavio je pomen njenoj babi i dedi izgovarajući molitve za pokoj duše unjkavim staračkim glasom. Pošto je izgovorio *Oče naš*, nastavi molitvu. Razumevala je tek po neku reč.

Blagosloveni Bog naš, svagda, sada i vo vjeki vjekova, amin.

Jer je tvoje carstvo i sila i slava Oca, Sina i Svetoga Duha, amin.

Sa svima svetim upokoji, Hriste, duše slugu Gospodnjih, Gvozdena i Dafine, tamo gde

nema bolesti, žalosti i uzdisanja, već gde je život beskonačan.

Jedini si ti, Gospode, besmrtan, koji si stvorio i sazdao čoveka a mi zemni, od zemlje

sazdani u istu ćemo zemlju otići, kao što si Ti, Stvoritelju zapovedio i rekao: Zemlja si

i u zemlju ćeš otići...

Sa freski, na zidovima, Ivanu su gledali anđeli sa mačevima u rukama, davno iščezli vlastelini, monasi i sveti ratici sa kojih se neutešno ljuštio malter. Po prvi put oseti u njihovim pogledima da su još pre mnogo vekova shvatili suštinu življenja i prolaznosti na ovoj zelenoj zatalasanoj zemlji čiji je potomak bila. Činilo joj se da oni takođe znaju i kako će se, i kojim putem, odvijati njen budući život; dani, meseci i godine što su joj suđeni da provede ovde. Ispružila je ruku i prstima dodirnula neravnu površinu oslikanog zida usjajenu mnogim ranijim dodirima - dotakla je bosu nogu u sandali jednog anđela, u kome prepozna svog čuvara.

On joj se osmehnu.

Kako su joj samo jalovo izgledala sva njena predratna putovanja, obilasci znamenitosti, tvrđava, crkava; hodočašća ka čuvenim slikama i dvorcima... Sećajući se sebe, činilo joj se da vidi neku potpuno stranu osobu. A za sve to

vreme, ovde, na dohvat očiju i ruku, stajao je manastir Vavedenja Bogorodičinog, skriven od pogleda sveta u zelenoj dolini okruženoj gustom šumom i stenovitim bregovima, kao da se krije od skrnavljenja slave i taštine, sa svom svojom tako jednostavnom i prisnom lepotom. Kako su samo prazno i izveštačeno izgledale razglednice koje je slala, pompezni barokni ramovi čuvenih platana, nalik na torte od silnih pozlata! Livrejisani čuvari. Senzori koji pište kada se priđe isuviše blizu remekdelu? Plaćanje ulaznica? Prospekti? Zabranjivanje dodirivanja prstima. A, posle, zna se, šoping sa kesama čuvenih firmi. Ovde je sve tako jednostavno i prirodno, toplo, skoro porodično.

Posle pomena iguman ih pozva da popiju rakijicu i kafu na verandi manastirskog konaka. Iguman Mojsije, poslednji preostali kaluđer u Manastiru čije je bratstvo nekada brojalo i do trideset monaha, gledao je Ivanu sa nežnošću. Znali su ga po čitavoj Srbiji. Dok je bio u snazi, obarao je ruku svakom deliji u Šljivovu. Ostaci te snage još su se nazirali u njegovim tromim rvačkim pokretima. Kada bi držao *Sveto pismo*, ruke su mu vidno podrhtavale, ali kada dohvati mađarske karte za kočijašku igru raub, držao ih je čvrsto, savršeno smireno. Zamonašio se pre šezdesetak godina u Studenici, proveo punu deceniju u Hilandaru, da bi se posle Drugog svetskog rata vratio u rodno Šljivovo gde nije zatekao nikog od svojih. Otpočeo je da obnavlja zapušteni manastir i njegovo preostalo dobro koje država još nije stigla da oduzme. Šljivovčani, nenavikli na ovakve kaluđere, čudili su se i krstili kada bi ga ugledali na starom *cindapu* kako praši drumom dok mu se mantija vijori na vetru, ili kako ore, sa anterijom podvrnutom i zakačenom za vojnički opasač. U to vreme ličio je više na hajduka nego na kaluđera. Gajio je pčele i imao najbolji livadski med u kraju. Uspeo je nekako da ubedi nove vlasti, nesklone pravoslavlju, koje su raskrstile sa religijom, da uzmu pod zaštitu freske živopisca Makarija u manastirskoj crkvi i spasu ih od propadanja. Kiše su, naime, lile kroz napuklu kupolu i vlažile zidove, ali Mojsije je uspeo da mu država popravi krov i oluke i da konzerviše oštećeni živopis. Uspeo je takođe i da malo po malo vrati pastvu pod okrilje crkve. Više od pola veka bezbožja izbrisalo je mnogima veru. Tridesetak godina mogli su se na prste izbrojati oni što su dolazili na nedeljnu službu, a među njima je tu najredovniji bio Ivanin deda Gvozden, neka vrsta prećutnog zaštitnika Manastira. Posle bogoslužjenja odlazili bi u trepezariju Konaka, pa niko nije mogao da vidi kako po astalu, sa koga je za tu priliku bio sklanjan stolnjak, pljušte izlizane karte i kako, ne retko, gazda Gvozden, kada izvuče slabe, ume da opsuje čak i Boga pred Igumanom, koji je blago prelazio preko toga. Na ova dva ispispnika i prijatelja kao da je na dva stuba stajalo čitavo Šljivovo. Njihova je bila poslednja.

Služila ih je pogrbljena starica u crnom čije su se ruke vidno tresle dok je nosila poslužavnik sa rakijom u malim zvoncavim čašicama, slatko od šljiva i hladnu izvorsku vodu.

„Zašto ne bih ostala zauvek ovde i najzad se smirila?“ pomisli Ivana. Koliko je samo godina prošlo da je niko nije poslužio slatkim i vodom?

Iz porte je do njih dopiralo kuckanje bata i dleta, pa Ivana upita Igumana ko je taj čudni čovek što delje stablo?

Starac joj ukratko ispriča njegov život. Zove se Milun i bio je sin

pokojnog crkvenjaka, Tanasija Božića; inače, dobar i pošten momak, ali pomalo čudan i na svoju ruku. Nije baš sa sobom, kazao je. Nije se ženio, niti služio vojsku. Već tri pune godine dubi i delje onu staru lipu. Nismo je posekli jer je pod njom, dve godine pre Karađorđa, 1802, tvoj predak, Živadin Jovanović, okupio narod i poveo bunu protiv Turaka u kojoj je pola Šljivova posečeno. Crkvenjakov sin, Milun, služio je nekoliko godina kod čuvenog Bogosava Živkovića iz sela Leskovca kod Stepovevca, pa je usput izučio od njega drvodeljski zanat. Uvrteo je sebi u glavu da izdelje i izdubi u toj lipi čitavu istoriju šljivovskog kraja, a kada će to završiti, ne zna se. Dolazili su neki iz Beograda i slikali ga za novine. Pošto je ubog i siromašan i živi bez igde ikoga, kad delje, pojede nešto u manastiru, a jede - malo. Spava ko zna gde i živi niodčega. Iguman nikako da ga odvikne od paganskih običaja i verovanja, koje je pokupio ko zna gde, a koje crkva ne odobrava. Bavi se gatanjem, vraćanjem, skidanjem čini i uroka i isterivanjem zlih duhova, a leči, kažu, i crveni vetar i srdobolju. Tvrdi da njegovi Božići potiču od Tarabića iz Kremne i da je od njih nasledio taj dar.

- Svima pomaže, sem sam sebi - kazao je Iguman, iskapivši rakiju. - Često ga uhvati, pa nasred sela počne da proriče!

- Pa, je l' pogodi? - upita Ivana.

- Ko proriče najgore stvari, uvek pogodi! - odgovori iguman. - Teško je proreći dobre...

Starac je pažljivo pročitao testament i vratio ga Ivani.

- Poznavao sam tvoga dedu Gvozdena više od pedeset godina... Bio je veliki vernik i darodavac. Popravio nam je Konak, a svake godine smo od njega dobijali dva bureta najbolje prepečenice... Jeste, ja sam, zajedno sa Francom, svedok da ga je Gvozden napisao pri punoj svesti. O tome svedoče naši potpisi. Ovo niko ne može da obori. Mada, kakva su vremena nastupila, sve je moguće! Novac je Sotona...

Izlazeći iz porte presretnu je Prorok i pruži joj nešto slično malom svadbenom buketu, ali ne od cveća već od trava.

- Zaklela se trava iva, da od mrtog pravi živa! - reče i izgubi se u žbunju.

Prinela je nozdrvama mali buket i osetila miris neke vradžbine.

7.

Tri dana su od jutra do duboko u noć Ivana i Franc izbacivali đubre iz napuštene kuće i čupali korov oko nje, menjali napukle crepove na krovu i opravljali patos na tremu, zamenjujući istrulele daske novima. Bio je to za nju, koja je najpre gradila, a potom rušila, prilično čudan posao - dizati staro zdanje iz mrtvih, osetiti sopstveno korenje i vezu sa precima. Oseti kako joj se, posle ko zna koliko vremena, vraća ona dragocena, već odavno zaboravljena, energija. Napraviti svoje gnezdo, log, jazbinu! Omela je sobe brezovom metlom. (Druge nije bilo). Zalepila je pocepanu čuju na bilijarskom stolu i na njega postavila veliku suhu tikvu u koju je nasula vodu i stavila dobijeni buket trave ive. Kakav - takav, sada je to, ipak, bio dom; ne baš onakav, iz časopisa *La Maison Francais*, ali ipak njen jedini krov nad glavom koji joj je preostao.

Dve ručne bombe sakrila je u jaslje, ispod jaja u slami na kojima je ležala kvočka. Rastavila je pažljivo i podmazala pištolj i, umotavši ga u krpu, smestila u fioku kredenca. Naviknuta na mnoge opasnosti kroz koje je prošla, ništa nije prepuštala slučaju. Mada je to bila njena, dedovska kuća, kretala se po njoj oprezno, kao mačka, osmatrajući neprestano šljivik i prilaz srušenoj kapiji. Trzala se na svaki šušanj spuštajući mahinalno prste na dršku noža od koga se nije razdvajala.

Četvrtog dana odlučio da očiste zapašteni bunar. Franc je, naime, bio i suviše star da odlazi i da se vraća sa kofom vode iz potoka, a nije mogao sam da ga očisti. Kao i za ljubav, za taj posao je potrebno najmanje dvoje. Taj izvor bio je pitanje opstanka.

Dok se svlačila, posle ko zna koliko vremena, ona se uzbudi sopstvenom golotinjom; pogladila je rukom kožu vitkih belih bedara osetivši blago uzbuđenje pri susretu bosih stopala sa travom.

Sa ašovom kratke drške starac spusti vitlom Ivanu okačenu za lanac od kofe na njegovo dno. Spuštala se u vlažnu i hladnu dubinu bunara, kao da se spušta u neki tamni tunel što vodi do srca tajne. Lanac je škripao a vitlo cvilelo, ali ipak izdrža njenu težinu. Iz vode, koja joj je dosegala do kolena, gledala je izlaz iz tog mračnog tunela koji kao da je bio metafora čitavog njenog života. Nebo je provirivalo kroz srušeni krov iznad bunara.

- Jesi li čitava, punčka? - dopre do nje Francov zabrinuti glas, odozgo, sa drugog sveta.

- Jesam, čitava sam! - doviknu mu, a sopstveni glas joj se učini čudnim u akustici podzemlja.

- Kako je dole?

- Isto tako mračno kao i gore.

Ceo dan je grabila lopatom otpatke, pesak i mulj i tovarila u kantu koju bi Franc izvlačio i prosipao u obližnju jamu.

Razgrćući pesak i mulj u jednom trenutku napipa neki mali, oštar i čvrst predmet. Oprala ga je u vodi i na dlanu joj zablista Obilića medalja za hrabrost. Sigurno je deda Gvozden bacio u bunar da je ne pronađu okupatori, ili kasnije, da je ne otkriju oslobodioci. Osmehnu se u tami; kao da je, najzad, na dnu svoje sudbine, bila odlikovana za hrabrost. Odluči da joj to staro odlikovanje od sada bude amajlija.

Zabavljen spuštanjem prazne kofe na dno bunara, Franc i ne primeti visokog mršavog muškarca sa hozn - tregerima preko košulje sa tačkastom leptir mašnom, koji mu je pomalo se klateći prišao s leđa, noseći preko ruke sako. Obuća mu je bila prašnjava od pešačenja. Nosio je cipele na bosu nogu.

Prosedu četrdesetogodišnjak, sa kosom skupljenom u perčin, bio je očigledno malo pripit. Njegov duboki, prozukli glas, kojim je pozdravio Franca, odavao je čoveka sklonog piću. Pa, ipak, taj glas je na neki način smirivao kao i pogled njegovih zelenih očiju, zenica prošaranih pegama kao u mačke, pogled nekoga ko sa blagim umorom i setom posmatra svet oko sebe, poznajući isuviše dobro ljude i sve što mogu da učine jedni drugima. Klateći se reče Francu da je čuo da se vratila mlada gospođa Jovanović i upita ga gde je sada?

- Tukaj je - odgovori Franc i poče da okreće vitlo sa lancem.

Iz srca tame poče da se pojavljuje Ivana, najpre njena kratka crna kosa, a zatim ogromne zelene oči, koje su izgledale još svetlije zbog lica prekrivenog sivim blatom, a onda i njeno uzbuđljivo, zrelo telo u mokroj majici koja se lepila za kožu - sve do zategnutih bedara i bosih nogu sa dugim prstima, koji su bili tako neverovatno dugački da se činilo da bi njima mogla da svira klavir. Neočekivani gost bio je sleđen od zaprepašćenja pred ovim ženskim čudom; kao da je video podzemnu Vestalku iz bajke koja je upravo izronila iz same utrobe zemlje.

- Ja sam advokat Oliver Marković - predstavi se, prilično ceremonijalno za ovu priliku. - Poslao me je iguman Mojsije da razgovaram sa vama. Upravo dolazim iz manastira. Inače, ja im sređujem neke sporove oko nacionalizovanog manastirskog dobra.

- Drago mi je, Ivana Jovanović - pruži mu ruku. - Oprostite, samo trenutak!

Uzela je ručicu vitla od Franca, spustila kofu u bunar i odatle je izvukla punu bistre vode, a zatim je podiže iznad glave i sruči na telo, od čega se majica još više zateže preko njenih grudi i stomaka.

Odmah ću da dođem, samo da se presvučem.

Oliver je ispratio pogledom njenu mokru figuru koja se izgubi u vratima trema.

Nije znao da li mu se od alkohola priviđa ili je stvarna.

Sedeli su na tremu. Ivana ga upita hoće li možda čašu vode - to je jedino

čime može da ga ponudi.

- Hvala. Da je voda dobra, ne bi je vadili iz kolena, i iz pluća, naravno! - odbi on sa osmehom ponudu izvukavši iz džepa izgužvanog sakoa pljosku koju otvori i potegnu dug gutljaj, a zatim protrlja dlanom njen grlić i pruži je Ivani. - Dezinfekcija, a? Ovako to rade Srbi. Zar nije smešno? Zamislite, dlanom!

Ivana se osmehnu odbivši piće. Dopao joj se njegov glas i neposredni, nenametljivi način na koji se ponašao sedeći na stepenicama.

- Znam šta sada mislite - reče on. - Sigurno mislite da sam pijanac, zar ne? Ne, gospođo Jovanović, zaista nisam, mada to mnogi tvrde. Uostalom, i da je tačno, šta bi čovek i mogao pametnije da radi, tamo dole, u onoj palanci od Varoši, sem da pije? Možete li da zamislite kako je tamo dok padaju kiše? Ali, stvar je u ovome: budući da po prirodi svoga posla svaki dan moram da obiđem mnogo kuća, svuda me, naravno, ponude domaćom rakijom - a i čime bi drugo? Evo, sad su me nudili i u Manastiru... I sve su to, naravno, zaista sjajne domaće rakije, samo je problem u tome što su jedne od dunja, druge od šljiva, treće od kruške, a četvrte... od čega ono beše, da, od kajcija... To vam je kao da ste pre podne mešali votku, džin i konjak, a to je jako opasno. Zbog toga sam prisiljen da nosim sam svoje piće...

- A to je, naravno, vaša rakija, zar ne? - upita Ivana.

- Ne, gospođo! To je viski.

- Bez leda?

- Da je led potreban viskiju, kažu Škotlandžani, oni bi ga tako i flaširali! Led su izmislili Englezi! - nasmeja se ustima punim krupnih belih zuba. - Ali, nevolja je u tome što je tražiti ovde viski, nepristojno, baš kao i šampanjac u Škotskoj ili skoč u Šampanji! Ovo je zemlja rakije. Narodi se ne dele po nacijama, već po tome šta piju - kazao je posle kraćeg razmišljanja. - Oni koji piju vino, psuju posle toga uglavnom žene, a pivopije - život; rakijaši, i žene i život, i državu, čak i Boga!

- A šta se psuje posle viskija? - upita Ivana, privučena ovom podelom.

- Što ga nema više - odgovori - znate, ne kaže se uzalud: jedan viski je dovoljan, dva su previše, atri, je premalo...

Bio joj je zanimljiv ovaj čovek tužnih očiju oko čijih je bledih senzualnih usana neprestano lebdeo smešak. Kao da je, zaista, izvukao iz bunara. Nije je pitao ni kako se našla ovde, ni čim se bavi, niti šta namerava da preduzme. Nije je uopšte ništa pitao. Nastavljao je da glasno vodi neki svoj monolog, savršeno dovoljan sam sebi. I pored pića, bio je ućtiv i na okupu, a gledao je sa nežnošću.

Već je zaboravila da tako nešto zaista postoji.

8.

Već nedelju dana posle dolaska u Šljivovo počela je da obrađuje svoj mali vrt iza kuće. Znala je: od nečega treba živeti i preživeti.

Prijao joj je fizički rad, kopanje stvrdnute zemlje koja dugo nije rađala i sa koje je trebalo najpre počupati korov i šiblje i poravnati je, i pod bosim nogama osetiti njenu pitomu podatnost, gotovo zahvalnost što joj je povraćena sposobnost da ponovo rađa. Leđa su joj pucala od napora dok je prekopavala taj komad zemlje Jovanovića na kome je, nekada, davno, njena baka imala najlepšu i najbogatiju baštu u čitavom selu. Taj rad je pomalo shvatala i kao neku vrstu molitve za baku Dafinu, a sebe samu videla je kao skrušenu iskušenicu koja pokušava da se odrekne i sveta i sopstvenog tela. Dok je kopala spečenu zemlju motikom i riljala je ašovom, nije stizala da misli na sebe i svoj raniji život, i to je bilo dobro. Pred njom se nalazilo samo parče zemlje koje je trebalo savladati i oploditi, ništa više. Zaspala bi sa prvim mrakom i spavala sve do zore, bez snova. Rasklimatani starinski krevet sa mesinganim kuglama, još je bio neupotrebljiv; nedostajao mu je madrac i ostalo, pa joj je bilijarski sto u prvo vreme zamenio postelju. U tom ležaju krilo se nešto simbolično; zar i sama nije bila samo jedna od obojenih kugli što su se sudarale na zelenoj površini životnog bilijara, nemilosrdno udarane dugim štapovima sudbine čije su krajeve držali u rukama neki daleki, nepoznati ljudi. Evo, sada je i doslovno ležala na toj zelenoj mapi - poprištu istorijskih zbivanja, pokrivena vojničkom bluzom, sa ruksakom umesto jastuka pod glavom, i nožem pod njim.

Franc je iz zadružne prodavnice nabavio seme i pokazao joj kako se sadi. Nije se mešao u njen rad. Kao da je osetio da je treba ostavljati što duže samu, bdeo je nad njenim poslom sa strane, pažljivo, kao učitelj starinskog kova. Uz to, za sve ove godine u Šljivovu, primio je mnoge osobine srpskog seljaka, a da toga nije bio ni svestan, a domaćini su, po tim nepisanim pravilima, brigu o okućnici i baštama uvek prepuštali ženama.

Dan za danom savladavala je tako najtežu lekciju, onu o zemlji, počinjući da oseća njenu suštinu pod bosim tabanima. Kao da je disala i izvlačila iz čitavog njenog bića, iz svake pore, sve loše nataloženo u njoj. Prisanjala bi glavu sasvim uz zemlju i osluškivala njeno disanje, a uskoro primeti kako se pojavljuju prvi sićušni nežnozeleni listići. Gledala je izbliza nečujno nicanje života iz malog vrta, i to joj je vraćalo davno izgubljenu nadu. Ponovo je nadevala imena biljkama. Boraniju je nazvala Lejdi Dajanom, paradajz, Pikvikovim klubom, celer, lordom Karingtonom, a šargarepu, Alisom u zemlji graška... Tikvice su bile matrone, a bundevu je zvala, Alfred Hičkok.

Koliko je sve to bilo različito od artificijelnosti njenog nekadašnjeg vrta na betonskoj ploči terase desetog sprata u Sarajevu! To više nisu bili minijaturni čempresi, bonsai drvca i oleanderi, već povrće, koje će joj

Mighty

omogućiti da preživi. Drveće više nije raslo iz žardinjera, već prirodno, iz zemlje. Njen raniji život učini joj se pogrešnim i izveštačenim; ovom baštom nije pokušavala nikome da se dopadne i pokaže svoj istančani ukus, da zadivi ili da se prikaže u nekom drugom svetlu; pasulj je postao suština, prosta kao pasulj!

Ova bašta se takođe razlikovala i od pnj jačnog obilja gradskih tržnica. Tamo je uzimala vezu zeleni ili plavi patlidžan, ravnodušno, bez ikakvog uzbuđenja, ne znajući ni gde je rastao, ni ko ga je zasadio i uzgajao. Zahvaljujući sopstvenoj bašti njen život je povratio svoje izgubljene ukuse.

9.

Najviše slobodnog vremena provodila je na tremu, za dugim hrastovim stolom kome je popravila klimave noge. Odatle se pružao lep pogled na šljivik i dolinu koju je presećala vijugava bela linija druma. Niko nije znao da je ovde. Najzad, bila je savršeno spokojna. Požali što nije sa sobom pvela i Orlovića: ovde ga niko ne bi pronašao do kraja sveta. Mogao bi mirno da otkaçi svoj dinamični pojas i da se pošteno odmori. Ko zna gde se sada krije i lomata? I sve do druma, bilo je samo njeno! Samo njeno! I drveće, i vrt i trava, i oblaci i deo potoka. Oseti se kao junakinja iz obimnih romana sestara Bronte, koje je obožavala u mladosti i čije je likove podražavala.

Iznenada, iz sanjarije je trže prasak šiblja kroz koje se sa mukom provlačila neka zver. Iz daljine se čula vika hajkača koji su je gonili. Trenutak kasnije pred nju se na čistinu dvorišta dovuče, gotovo puzeći i cvileći od bola, iznemogli veliki sivi pas, mešavina šarplaninca i vučjaka.

Kada im se susretoše pogledi, ona u njegovom prepoznala predznak bliske smrti; mnogo puta videla je takav isti pogled kod svojih ratnih drugova - mešavinu bola, žudnje za samilošću i užasa pred napuštanjem sveta i života.

Ne oklevajući ni časa potrča prema vratima mlekaru, otvori ih i pozva ranjenog psa kome su, izgleda, bile prebijene dve noge. Prednja leva i zadnja desna. Krv na dlaci još nije stigla da se skori. Rane su bile sveže.

- Dođi ovamo! Dođi brzo! Brzo!

Kao da je iznenada ponovo sreća jednog od svojih ranjenih drugova koje su pod snajperskom vatrom izvlačili preko brisanog prostora Nedžarića u Sarajevu. Pas je izgleda shvatio svojim vučjim instinktom da želi da mu pomogne, pa poslednjom preostalom snagom dopuza do vrata mlekaru i nestade u pomrčini.

Zatvorila je vrata, otrčala do Velike sobe, izvukla pištolj iz fioke, odmotala ga, profesionalnim pokretima repetirala svoju devetku ubacivši metak u cev, a zatim ga zadenula za pojas pantalona i preko njega navukla majicu.

- Hej, ima li koga? - vikao je krupan brkajlija sa vilama u ruci.

Izašla je lagano na trem, podbočivši se rukama. Pod prstima oseti pouzdanu toplinu drške a na koži smirujući hladnoću čelika. Oči joj više nisu bile široke i blage, već samo dva opasna svetleća proreza na licu - puškarnici. Ponovo je bila žena - ratnik.

Za čovekom sa vilama, zadihani i oznojeni, dotrčaše još dvojica seljaka. Jedan je u rukama imao lovački karabin, a drugi sekiru. Čvrste vilice i čekinjaste brade, stare nedelju dana, vratiše je u blesku među lica koja je sretala u ratu.

- Jesi li videla neku džukelu da je prošla ovuda? - upita je onaj s

puškom.

Ćuteći, ona pokaza rukom prema šljiviku.

- Što ga gonite? - upita ih Franc, izašavši na dvorište iz Stare kuće.

- Zakl'o kokošku!

Treći muškarac, najmanji među njima, lukavih ispranih očiju pod gustim obrvama, naškiljivši ih, zastade pred Ivanom:

- Izbeglica, a? - upita je otkrivši zlatni zub.

- To je Gvozdanova unuka! - reče mu Franc, našta se sva trojica gotovo skameniše, kao u dečijoj igri živih slika, a onaj najmanji skide s poštovanjem šajkaču s glave.

- Ajdemo, ljudi, da ga dotučemo! - doviknu im brkajlija sa vilama. - Ne može on daleko sa prebijenim nogama...

Sva trojica otrčaše niz šljivik.

Kada glasovi goniča utihnuše, otvorila je oprezno vrata mlekaru, navikavajući se nekoliko trenutaka na polumrak. Iz najdubljeg i najmračnijeg ugla čula je isprekidano dahtanje i videla iskrece zenice životinje.

Prilazila mu je polako, da ga ne uznemiri, ali na dva koraka od njega, on preteći zareža. Bio je to krupan pas, ne stariji od dve godine, nakostrešene sive dlake, skupljenih ušiju i podvijenog repa. Pokušao je da se uspravi, spreman da se brani, ali posle nekoliko trenutaka pade na prebijene noge i bolno zacvile. Trebalo joj je puna dva sata da ga smiri i stekne njegovo poverenje. Najpre je donela plitku času sa vodom i lagano mu je primakla. Izmučen žeđu, počeo je da pije lapčući jezikom, baš kao što to rade vukovi. Psi, naime, vodu piju, ližući je. Očigledno, zaključi, bio je bliži vuku nego psu. Nije mu znala ime, pa ga nazva Vuk.

Protekli su sati i sati; nastupila je već i noć kada je uspela najzad da ga pomiluje po skorenoj dlaci i da pozove Franca da joj pomogne.

Starac se bunio što se toliko bavi njim: - Na psu rana, na psu i zarasla - govorio je. Ipak, doneo je sve što je imao od lekova, a to je, kao i kod mnogih staraca, bila čitava mala apoteka. Bilo je tu bočica sa jodom, zavoja, flastera i antibiotika u prahu i nekoliko vrsta lekovitih trava za obloge: bokvica, podbel i kantarion.

Skinuli su štalska vrata sa šarki i položili ih na zemlju, vezali mu kaišem njušku, da ih ne ujede, a sa dva konopca, oko grudi i stomaka, zavezali ranjenu životinju na vrata, kao na kakav hirurški sto. Vuk je režao, dahtao i grčio se od bolova, pokušavajući da se otme, mada je već, izgleda, shvatao da mu ovo dvoje ljudi žele samo dobro.

Najpre su mu oprali rane, posuli ih lekovima i obložili listovima bokvice, a onda mu privezaše letvice oko dve slomljene noge.

Oporavljao se teško i sporo. Danima je ležao zatvoren u mlekaru gde su ga hranili surutkom i mladim sirom koji su kupovali po selu - starim srpskim lekom za brzo zarastanje rana, zbog kalcijuma kojeg sadrži u sebi. Štedljivom Francu teško je padao taj izdatak:

- Prokleti Hudič - gundao je - kao da je, seveda, kokoška, pa će da nam

nosi jaja!

Srpski seljaci, od kojih je Franc za sve ove godine mnogo toga poprimio, imaju poseban odnos prema psima i mačkama (Što li ih Bog stvorio, kad ničemu ne koriste? - znaju da kažu). Mačke drže da bi lovile miševе, a pse, kao čuvare, ne obraćajući nikakvu pažnju na njih, nikada ih ne puštajući u kuću. Ako nisu slobodni, obično su vezani dugim lancima koji im izjedaju vratove, pretvarajući ih u žive rane. Od izgladnelosti vidi im se svako rebro, dlaka im je skorena od blata, a oko otvorenih rana roje se muve. Hrane ih retko, samo otpacima i ostacima sa trpeze. Čak se ni deca ne igraju sa njima kao po gradovima gde su psi kućni mezimci i žive okruženi negom, pažnjom i ljubavlju i gde im se kupuje posebna, pseća hrana, a veterinari bdiju nad njihovim zdravljem. Teško je biti pas u Srbiji. Ne kaže se uzalud za loš život da je pseći.

Franc nije mogao da razume toliku pažnju koju je Ivana posvećivala ranjenom Vuku, jer je, za razliku od njega, odrasla u gradu i nije na pse gledala na seljački način.

A onda se Vuk jednog jutra hramljući izvukao na dnevno svetlo i kao da se neko vreme dvoumio da li da prihvati zov divljine ili da ostane; s mukom se popeo na trem, i izmoren tim naporom, istog časa skljkao i zaspao. Sedeći na klupi, Ivana bi satima razgovarala s njim, pričajući mu čitav svoj život, poveravajući se nekome bez ostatka po prvi put. Isplaženog jezika gledao je svojim pametnim očima kao da sve shvata i odobrava, sa ljubavlju i bezmernom psećom odanošću. I mada onemoćao, pronalazio je u sebi dovoljno snage da krupnim glasom zalaje na sve što bi prošlo ispred trema ili se naslućivalo u daljini kao opasnost, čak i na Franca koji nije mogao da sakrije svoju ljubomoru.

Kada za to dođe vreme, skinuli su mu daščice i zavoje, pa su Ivana i Vuk počeli, korak po korak, da otkrivaju imanje njenog dede u sve dužim šetnjama. Čak ni kokoške Vuka nisu mogle da odvoje od njegove gospodarice. Najzad, nije bila više sasvim sama. Mogla je nekoga da ljubi kada bi je obuzela iznenadna nežnost izmešana sa tugom za izgubljenim ljubavima.

I tako, zahvaljujući dugim šetnjama sa Vukom, koji se sve brže oporavljao, Ivana počе da otkriva predele svojih predaka. Jovanovići kao da su iznicali zajedno s travama i šibljem iz same zemlje i vremena. Njihovi krajputaši, nadgrobni spomenici od peščara izbledelih boja i jedva čitljivih natpisa, pojavljivali su se iznenada poput okamenjenih duhova duž starog rimskog puta, a potom, turskog drumа. Jedva vidljiva, zarasla u trave i mahovinu, ova napuštena cesta kao da je stolecima spavala pod naslagama zemlje koju su sa brda spirale vekovne kiše. Koščata, u plitkom reljefu nevešto uklesana lica, sa obavezanim brkovima i obično sa puškama ili jataganima u rukama, gledala su je širom razrogačenih tamnih očiju. Bile su to prave kamene tapije na njihovu zemlju, i ma ko da je osvajao, ma kome da je pripadala izvesno vreme, godinu, deceniju ili ceo vek, mogao je posedovati samo privremeno. Odvajkada se znalo: uvek će se vratiti neki preostali, preživeli Jovanović i povratiti svoj posed i imetak praotaca.

Ovaj put to je bila slučajno žena, a ne neki brkati ratnik, ali vratila se i

postajalo joj je sve jasnije zbog čega su se mnogi osvajači otimali za ovaj deo sveta, Evrope, Srbije - prelep komad zemlje, zbog koga je vredelo boriti se do smrti.

Brda obrasla hrastovim i bukovim šumama iz daljine su podsećala na podatna tela žena koje su se izležavale omamljene toplim letom. Obuzimala je želja da pomazi dlanom njihove hrbate, kao što je mazila gustu dlaku Vukovih leđa. Kao posle neke duge, dosadne bolesti tonula je u slatki umor od te raskošne lepote što je bujala i đikljala iz tame zemlje prema nebu ne obazirući se na smenjivanje civilizacija, ratove, osvajanja, istorijske promene i politiku, osećajući nekim svojim tajnim čulima da će sve preživeti i nadživeti. Svojim nezaustavljivim životnim sokovima razjedala je ostatke carskih drumova i kamene temelje tvrđava i karaula izgubljenih u šiblju i draču.

Odrasla među sivim stambenim blokovima Novog Sarajeva i još sivljem stanu svoga oca oficira, udovca, ono što se naziva prirodom viđala je samo preko školskih raspusta u Šljivovu, kod babe i dede. Čeznula je za morem, gde su na letovanje odlazile njene srećnije vršnjakinje, a ona, činilo joj se, bila nepravedno kažnjena i osuđena na seoske muve zunzare i večiti zadah prevrelih šljiva u kacama. Tada još nije bila zrela da shvati lepotu koja joj se nudila. Ratne godine provela je po prigradskim sarajevskim naseljima što su još uvek pripadala Srbima, na obodu potkovice koja je okruživala njen rodni grad, nemajući ni čas mogućnost da se opusti i udubi u lepotu nekog drveta ili busena trave. Uvek u opasnosti i pokretu, sa Crvenim beretkama koje su se borile za goli opstanak na ovom opakom smrtonosnom terenu, prolazila je kroz predele bez ikakvog drugog zanimanja za njih sem kao za mogući zaklon ili zasedu. Uostalom, boja onih bosanskih brda bila je potpuno drugačija od ovih u Šljivovu; potmulo modra i tamna, maglovita čak i usred leta, baš kao i duše njihovih stanovnika.

I rakija, koju pokatkad nije mogla da odbije, najčešće na seoskim sahranama, kada se prosipa jedna kap na zemlju za pokoj duše, imala je sasvim drugačiji ukus. Mnogo mekša od srbijanske, imala je u sebi nešto podmuklo, što je savlađivalo izgleda i najsnažnije ljude. Bosanska šljivovica (nisu je uzalud zvali brlja) izazivala je, kao posledicu, tešku tugu koja se posle nekoliko čokanja razgorevala u dert, inat i želju da se potegne nož na bilo koga. Nisu slučajno pevali lokomotivama: „Stoj, mašino, čakija će u te, što ti voziš bosanske regrute.“

Mrzela je rakiju, više od ostalih pića, prepoznavajući u njoj zlo kojeg se sećala još iz najranijeg detinjstva. Vraćajući se noću kući, njen otac bi se naginjao nad nju u postelji da je poljubi, a ona se pretvarala da duboko spava. Bockala je i grebala njegova strnjika, izrasla u toku dana, sa zadahom duvana i rakije. Ujutru bi ga nalazila kako obučen spava na neraspremljenoj postelji, u prašnjavim čizmama koje bi mu s naporom svlačila s nogu, dok se on opirao u dubokom snu.

Gledala je često kako bi se oči i pogledi od rakije mutili i zamagljivali. Gasila bi se i poslednja preostala iskra životne radosti - kapci na očima bi otežali a beonjače nalivale krvlju. Dok bi sedela sa svojim ratnim drugovima za stolom, potpuno trezna, mogla je da vidi kako im se lica izobličuju, a da toga niko od njih nije bio svestan. Počinjali bi da govore glasnije, na

vratovima bi im iskočile žile, a znoj, pun rakijskih isparenja, potekao bi im niz čela. Znala je tačno čas kada će početi da zapliću jezicima ili da urlaju svoje vučje pesme, i kada će, mada se zbog toga mogla izgubiti glava, pijani, izazivajući sudbinu, da izlaze iz zaklona na vatrenoj liniji i razdrljenih grudi dozivaju smrt, psujući neprijatelja što se nalazio na razdaljini manjoj od puškometa. Kao elitnoj jedinici, Beretkama je, inače, bilo najstrože zabranjeno da okuse alkohol, i ko bi bio uhvaćen da pije, bivao bi kažnjavan i poslan na najopasnije zadatke. Pa, ipak, oni su, i pored toga, pili kad god im se za to ukazala prilika.

Srbijanska prepečenica, za razliku od ove meke, bosanske, imala je, činilo joj se, sasvim drugi ukus i posledice. Ta zlačano žuta tečnost, koja je u boci pravila svetli, iskričavi venac, bila je sličnija nečemu što bi se moglo nazvati eliksirom ili onom što su u kaubojskim filmovima Indijanci nazivali vatrenom vodom, a Francuzi *l'eau de vie*. Usred pijanke, u Šljivovu bi najčešće pevali otegnute pesme o rekama i rastancima ili se hvatali u kola, preplićući nogama u sitnom vezu tresući se čitavim telom, a i kada bi se pobili, retko bi sevnuli noževi; pre bi uvređeni otišao po pušku i ispalio je u onoga ko mu se zamerio. Sve je bilo nekako čistije i jednostavnije.

- Ali, od čega živeti, ovde, u Šljivovu? - pitala je Vuka. Istina, imala je mali vrt, ali on još nije počeo da rađa.

Kao da se budi iz dubokog zaborava, povratila je i sećanje na kuhinju svoje bake Dafine; brala je koprivu koja je đikljala svuda naokolo, kuvala od nje čorbe i pekla posne pite sa divljim zeljem. Naokolo su svuda mileli puževi - hiljade njih, pekla ih je u maloj rerni kraljice peći, prethodno ih prokuvavši i očistivši, smejući se u sebi čudnim obrtima u svom životu. Koliko do juče, pre rata, naručivala je *escargot* kod Šarla na Klišiju u Parizu i plaćala za tuce čitavo malo bogatstvo. Ovi njeni spremni su bez maslaca i začina, samo sa po kojom kapi ulja, solju, i sitno seckanim peršunom sa češnjakom. Ali, bili su neuporedivo krupniji i sočniji od onih francuskih. Kao i sa ostalim, život se poigravao s njenom trpezom.

Posle ko zna koliko vremena doručkovala je sama što joj nije pričinjalo nikakvo zadovoljstvo. Ratnih godina jeli su svi za zajedničkom trpezom, kada bi nečeg bilo, rame uz rame, deleći ono što bi zatekli, zaplenili ili što bi im neko izneo na sto. Razgovarali su i smejali se, ćutali smrknuto, ili žvakali sa suzama u očima kada bi mesto nekog od ratnih drugova ostalo prazno, ali bili su svi zajedno - velika porodica Crvenih beretki. „Covek može da pije sa svakim - kazao je jedan pisac - ali može da jede samo s onima koje voli!”

Sada je jela sama i Oleg joj je nedostajao više nego ikad - kao što rane bole jače kada se ohlade. Ručali su i večeravali kad ko stigne, ali doručak je bio njihov neprikosnoveni ritual - sveti obrok. Novine i velike šolje kafe uz prve jutarnje cigarete. Ivana je, po prećutnom dogovoru, dobijala prve strane, one sa politikom, a Oleg poslednje: kulturu, feljtone i programe bioskopa i pozorišta. Ona je kuvala prvu kafu, on drugu. I to je postalo neprikosnoveno pravilo. Izmenili bi tek po koju reč preko otvorenih novinskih stranica ili se prepirali čija je koja cigareta zaboravljena u pepeljari. Očekivao ih je uzbuđljiv dan, a jutro su bila nalik na start trkača na duge pruge. Oboje su više od svega mrzeli nedelju - mrtav dan, kada se nikom ništa ne dešava. Tada su ličili na dokonu ekipu takmičara koji hvataju snagu za buduću

okršaj.

Seti se njihovih večernjih izlazaka. Bili su dovoljni sami sebi. Jedan poznanik joj je priznao da se svih tih godina čudio gledajući ih često kada sede sami za stolom u nekom klubu ili restoranu ne prestajući ni časa da razgovaraju. Toliko su se razlikovali od bračnih parova koji čuteći sede u kafani i gledaju druge nemajući više šta da kažu jedno drugome. „O čemu toliko razgovarate?“ pitao je taj čovek. Nije znala da mu odgovori. Zaista, nije znala. Kao da je razgovarala sa samom sobom.

Ali sada, kada nikoga nije bilo pokraj nje, sem Franca koji je pratio neki samo njemu znani uhodani sled dana, sada kada se, kao iznenada ogluvela, našla u potpunoj tišini Šljivova, tišini koja je bila tako duboka da je mogla gotovo da se opipa prstima, Oleg joj je nedostajao više nego ikada. Više nije imala ni sa kim ništa da deli.

Novac koji su zarađivali stajao je u fioci starog kredenca i svako bi uzimao onoliko koliko mu je trebalo u zavisnosti od toga koliko ga je bilo. Nikada nije, kao ostale supruge, pitala svog muža može li da kupi ovo ili ono, da ode tamo ili ovamo, koliko da da kome. I nikad niko od njih dvoje nije uspeo da ostavi na stranu ili rasporedi novac za stanarinu, struju ili telefon, ne zbog toga što su mnogo zarađivali (znali su da ostanu i bez para u kući) već zbog toga što im je to bio stil od samog početka zajedničkog života.

Tri poslednje zaostale plate koje je primila bile su već na izmaku, a trista pedeset dolara, koje još nije razmenila, neće moći da traju večno. Trebalo je obezbediti neki, kakav - takav prihod. Da nađe posao? Kome je trebao dekorater u ovom zabitom kraju, gde niko nije ni čuo da postoji neko slično zanimanje? Bez ličnih isprava, sem onih vojnih, sa pečatima Republike Srpske koji ovde nisu važili, nije imala čak ni državljanstvo. Bilo joj je ponižavajuće da traži izbegličku legitimaciju, ona, čistokrvna Jovanovička, izbeglica u kraju što je nekada čitav pripadao njenoj porodici i prezimenu! Nikada! Jovanovići bi se sigurno prevrtali u grobovima ispod krajputaša.

Pa, ipak, novac za hleb, koji nije umela sama da mesi i peče, za ulje, šećer, so, brašno, neophodnu hranu i odeću (nije mogla čitavog života da ide u pantalonama maskirne uniforme), na kraju i za cigarete (znala je da se njih ne može odreći) - sve je to zahtevalo da se nešto hitno preduzme.

- Lepo je ovde - kazala je Francu dok su u sumraku sedeli za stolom na tremu a krošnje šljivika modro treperile na blagom večernjem povetarcu. - Ali, od čega živeti?

- Od čega živeti?

- Jeste, od čega?

- Baš gledaš od čega - reče Franc, pokazujući rukom ka šljiviku.

Šljive nikada nisu rodile kao te godine. Grane su se savijale gotovo do zemlje pod modrim zrelim plodovima požegače.

- Od šljiva i rakije su živeli Jovanovići od kako se zna za njih.

- Ali ko će da je peče? Ima li još ko da to ume?

Franc se ispravi i ponosno upre prstom u svoje grudi:

- Ja, punčka. Ja to još uvek znam, bio sam najpoznatiji lampekadžija u Šljivovu. Učio sam taj zanat još od četrdeset prve od tvog dede.

- A kazan i ostalo?
- Sve je u podrumu.
- A kapital? Potreban je početni kapital. Gde ga pronaći?
- Ne treba ga nigde tražiti, punčka! - reče Franc, stavivši prst na glavu. - Sve je u glavi!

Već sutradan Ivana i Franc počеше da pune vodom kace pod tremom šupe u avliji. Bile su rasušene i obruči se olabavili. Očigledno, godinama ih niko nije koristio, a bile su suviše teške i glomazne da ih neko odnese. Bio je pravi kuluk vaditi kofom vodu iz bunara i sipati je u šest kaca, koje, kao da nisu imale dna.

Nakon tri dana Franc, kao pravi pinter, čekićem nakuca metalne obruče na zabrekle kace i prosu vodu iz njih. Sada su bile spremne da prime šljive od kojih će se peći najbolja rakija u kraju.

- Seveda - rekao je Franc pomilovavši je po kratko ošišanju kosi - preživemo nekako, punčka... Zlo za zlo a šljive za brašno! Osim toga, imam i ja nešto ušteđevine, a tu je i moja penzija. Nije važno kolika je, već koliko dugo ću da je primam...

10.

Leto je bilo zrelo.

Ivana odluči da preuzme domaćinstvo u svoje ruke. Ispostavilo se, naime, da u kući nema gotovo ničega za jelo, ni za pranje. Franc Seveda kao da je živio ni od čega, a komadić istanjenog sapuna, pokraj lavora u Staroj kući, bio je već providan. Kao da se kloni sveta, trudio se da bude što neupadljiviji; čitava njegova pogrbljena pojava, od žmirkavih plavih očica iza naočara, do nečujnog šepesavog hoda, kao da se izvinjavala što uopšte postoji na svetu i nekom važnijem, možda, zauzima mesto. Deset punih godina nije video obližnju Varoš, a u Šljivovo je odlazio jedanput mesečno, rano izjutra, do pošte, po penziju i da kupi neophodne stvari u zadružnoj prodavnici, izbegavajući pitanja i razgovore koliko god je mogao.

Jedva ga je nagovorila da iz štale izvede Putka, mršavog konjića sa belom zvezdom na čelu, kome su se rebra ocrtavala ispod dlake boje divljeg kestena i da ga upregne u stara kola, za koja je tvrdio da će se na putu raspasti, da im ne valja ovo i ono, i da nedostaje potrebna oprema. Ipak, uspela je, pa su se spustili starim putem na drum i povezli se kroz polja.

Taj poljski put, meki drum kako su ga nazivali seljaci, dve prašnjave duboke brazde utabane točkovima između kojih je rasla trava, vodio je preko valovitih brežuljaka kroz malinova polja oivičena drvoredom dudova čije ih je gusto, poleglo granje milovalo po glavama. Vazduh je bio kristalno proziran, pun ptičijeg poja i zujanja insekata: muzika koju je Ivana već odavno zaboravila. Sve one godine, na ratištu, ona nije čula ptice. Od neprestane pucnjave i artiljerijske grmljavine one su napustile nesrećnu Bosnu i razbežale se svud po svetu, odletevši u neke srećnije krajeve. Bila je to zemlja bez ptica. Ostale su samo zmije, namnoživši se više no ikada.

Nakon manje od pola sata klimave i škripave vožnje uđoše u ono što se nekada nazivalo centrom sela. Oko napuštene i zaboravljene crkve okupilo se desetak poleglih stračara; prozori i vrata na nekima od njih bili su zatarabljeni, malter opao, a oluci pokidani. Na zidovima su još bile vidljive izbledele predratne firme i posleratne parole: SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU, SVI NA IZBORE. Tu se nalazila, kako joj reče Franc, i *Gospodska kafana* - sada razvaljenih vrata i zjapećih prozora bez stakala. U njoj je svako jutro pio kafu njen deda Gvozden, kazao je, sa uglednim ljudima, čekajući da stigne *Politika* iz Beograda koju bi prelistao tek pošto mu je donesu na okviru od trske.

Radila je samo bakalnica u Zadružnom domu - trapavom sandučastom zdanju podignutom neposredno posle Drugog svetskog rata, u vreme kada su nekoliko istaknutih Šljivovčana - komunista stvorili prvu zadrugu po uzoru na sovjetske kolhoze u Srbiji. Sa betonskog postolja štrčala je u nebo skulptura nalik na mermernu zvučnu viljušku čiji je jedan krak neko

polomio - spomenik Karlu Marksu i Fridrihu Engelsu. Franc zaveza Putka za taj krak, pa pođoše u prodavnicu pokraj dokonih seljaka što su se dosađivali sedeći na prevrnutim praznim gajbama od piva ili čučeci na vrhovima prstiju, leđa oslonjenih na zid.

Dok su ulazili, oni začutaše. Čulo se jedino zunzaranje muva i glas gugutke: ku-puj kruv, ku-puj kruv...

Ušli su u polutamu bakalnice ispunjenu mirisima petroleja, cimeta, pržene kafe i kolomasti. Ispred tezge stajali su otvoreni džakovi brašna, kukuruza u zrnju, šećera i soli, a na njoj iskošene staklene tegle pune mentol - bombona. Na rafovima su ležale sveske, olovke, materijali od cica i pakovanja slatkog čokoladnog keksa - napolitanki, ispod prašnjavih i ulepljenih boca likera i žestokih pića. Od ćelavog debeljka u umašćenju beloju kecelji Ivana kupi gajbu piva i tresnu je pred zanemele Šljivovčane:

- Popijte, ljudi, za pokoj duše mog dede Gvozdena! - rekla je i vratila se u dućan odakle Franc i ona natovariše na kola džak brašna i pune kartonske kutije bakaluka.

Odjedanput, kao da se stvorila ni iz čega, iz zemlje, u kovitlacu seoske ulice, uzvitlane vrelim vetrom, pred bakalnicom se stvori mršava figura naivnog vajara, našta seljaci živnuše i počеше da viču: „Hajde, Prorok, reci šta će da bidne?" Ivana, koja se upravo pela na kola, zastade i osvrnu se ka čoveku koga je upoznala u Manastiru što se sada klatio naprednazad, u nekom sumanutom ritmu, poput zveri u kavezima zoološkog vrta kada ih obuzme očajanje zbog skućenog prostora u kome su zatočene. Svet je, izgleda, bio pretesan za njega.

- Pokajte se grešnici - vikao je sa prstom uzdignutim ka nebu. - Pokajte se dok nije kasno! Sudnji će čas! Ključ na nebu, katanac u moru! Crni će amrel od čelika da zakrili svo nebo, vode će presušiti, deca će se rađati sa dve glave, bez ruku i nogu, kažem vam! Kad Beli car, preko Velike vode, udari na Žutog cara, žuti mravi ima sve da izeđu i jedan drugom preko leđa da pređu Žuto more. A pre toga će da udare na nas, pa na Crvenog cara...

- Ko će da udari, crni Tarabiću? Beli ili Žuti car? - upita ga seljak sa zlatnim zubom, crvenog lica prošaranog ispucalim kapilarima.

- Beli car će udari, najpre na nas, pa na Crvenog cara! Što se kaže, zna se! - odvrati Prorok, cupkajući po drumu. - Sve će se zatruje! Reke će se zabele od riblji trbusi, a narod da se, ko krtice, zavuču pod zemlju!

- A šta će da bidne sa nama, Srbima? - upita ga seljak u crnom zarastao u bradu, očigledno u žalosti, istresajući nos prstima u stranu.

- Što kazo deda Miloje - nastavi Prorok klataći se neprestano kao u transu - svi Srbi ima da stanu pod jednu šljivu! Aleluja, aleluja, aleluja... Ključ na nebu, katanac u moru!

- Pa šta će radimo pod tom šljivom? - upita ga Zlatni zub. - Da pečemo rakiju, pijemo, i gledamo kako se tamani ostali narod?

- Pokajte se, pokajte se, grešni! Stiže Spasitelj! Biće od gvožđa, pupak će mu odseku nožem, a okupaće ga u rakiji! Svuda hladni zraci, a topli oblaci... Nem gluvome šapuće: živeli mrtvaci! Nema više da se ore. Sa neba će sve da bidne poorano i poravnjano. Ključ na nebu, katanac u moru! - urlao je

Prorok, padajući na kolena.

Dugim, tamnim prstima, kao da je naboran stolnjak, poravnavao je prašinu na drumu, a onda se, zabadajući kažiprste u nju i puštajući hroptave, nerazgovetne zvuke, sruši na drum, trzajući se u napadu padavice.

Ljudi, ima li ko ključ? - povika jedan seljak. - Dajte mu ključ u šaku! - ali se niko ne pomeri.

Ivana skoči sa kola i pritrča mladiću u prašini. Iz dubokog džepa izvadi veliki ključ od kapije i ugura ga čoveku u šaku što se grčila, jedva mu razdvojivši prste. I, začudo, on se odjedanput smiri, a telo mu se opusti. Odozdo, sa zemlje, gledale su je velike, tamne, zažarene oči preko kojih se navlačila mrena. „Ključ na nebu...” promućao je sa penom na krajevima blelih usana. Ivana ga pomilova po prašnjavoj, zamršenoj kosi.

- More da bidne, al ne mora da znači... - reče filozofski, više za sebe, seljak zarastao u bradu zbog žalosti, gledajući za kolima koja su se udaljavala.

Niko od seljaka ne dodirnu pivo sve dok kola ne zamakoše iza krivine, a onda se baciše svako na svoju bocu otvarajući je na vrata bakalnice, kao što se to obično čini.

11.

Pojavio se narednog jutra na ivici Šljivika. Stajao je poput strašila za ptice, a dronjci su mu lepršali na blagom jutarnjem povetarcu. U vazduhu se osećala zreлина poznog leta, miris polja i opalih šljiva za koje su se lepile ose.

Kada je Ivana izašla, on joj priđe sporim, klatarećim hodom i bez reči ispruži šaku. Vratio joj je ključ kapije neba. Dok je prilazio, gotovo se čulo kako mu kloparaju i škripe kosti ispod zategnute mrke kože.

- Jesi li gladan? - upita ga.

Ćutao je, gledajući je svojim krupnim plamtećim očima.

- Hoćeš li nešto da zaradiš?

Klimnuo je glavom, s druge strane gladi.

Franc iznese iz podruma dve velike, poluraspadnute pletene korpe, pa sve troje krenuše da sakupljaju opale šljive.

Najpre bi dugom motkom - mlatačem - otresli stablo, a onda, klečeći na zemlji, sakupljali opale plodove, pažljivo ih birajući. Prorok se pokazao kao veoma vešt skupljač šljiva. Puzao je neverovatno brzo, a njegove krupne šake hitro su pronalazile najbolje plodove i ubacivale ih u korpu.

- Kad cvatu u martu, ima ih i u blatu... - reče Ivani pokazujući joj pune šake zrelih šljiva. - Kad cvatu u aprilu, nema ih ni u krilu!

Usput je čupao korov oko drveća i odnosio ga na rub šljivika.

Nenavikla na naporno, puzeće, dosadno dirinčenje, Ivana se brzo zamarala. Bolela su je savijena leđa a mišići na nogama kao da su hteli da popucaju od zategnutosti. Na ulepljenim rukama korila se zemlja pomešana sa sokom od šljiva. Brišući znoj sa lica dobila je sivomodru masku, nalik na one koje su joj, nekada davno, stavljali kozmetičari. I dok s Franc i Prorok odmicali u dubinu šljivika, ona bi se opružila čas - dva na travu, ruku podvijenih pod glavu, i gledala u nebo kroz treperavu igru lišća.

„Oj, Srbijo, među šljivama pesmo među narodima...“, izroniše joj iz sećanja stihovi poznatog pesnika. Ponavljala ih je nečujno mičući usnama, kao molitvu.

A onda se s naporom dizala na kolena i nastavljala ponovo da puni svoju korpu poslednjim ostacima snage.

Radili su tako sve do sumraka, istresajući šljive iz korpi u velike kace.

Večerali su sa srebrnim priborom za jelo iz tanjira od češkog fajansa, kuvani krompir, paradajz i sir. Začudo, Prorok je jeo sa urođenom otmenošću, žvačući sitne zalogaje, gotovo mrvice, poput ptice, prethodno se prekrstivši nad ovom skromnom trpezom. Pre večere Franc otvori prašnjavu bocu rakije na kojoj je bila zalepljena nalepnica sa već izbledelim datumom:

2. 2. 1968. IVANA.

Otpečatio je crveni vosak na zapušaču i nasuo rakiju u tri kristalne čašice.

- Ovo smo, Gvozden i ja, zapečatili kada si se rodila. Čekali smo da je otvorimo za tvoje venčanje. Ali nisi došla.

- Nikad nije kasno. Danas sam se venčala sa šljivikom.

Kucnuše se čašama i ispiše ih, sem Proroka koji ćutke prekri svoju čašu dlanom - očigledno, bio je svestan da mu škodi piće.

Od tog dana postao je član ovog malog domaćinstva. Ko zna gde je provodio noći, ali svakog jutra pojavljivao bi se natremu i sedeći na drvenom stepeniku zajedno sa Vukom čekao da se probudi Ivana.

Najzad, dobila je svoju četvoročlanu porodicu: ona, Franc, Prorok i Vuk.

12.

Od kada je Ivana stigla na imanje, stari Franc Seveda kao da se vidljivo podmladio. Odeća mu je postala čistija i urednija, pokreti i hod življi, a i brijao se redovno. Najvažnije, posle dugog pustinjaštva, imao je s kim da priča. Pošto bi skromno obedovali, nakon rada, sedeli bi dugo na tremu za hrastovim stolom.

Ivana je odbijala dimove cigarete u ljubičastu izmaglicu šljivika iz koga je u blagim talasima stizao svež vazduh pun sašaptavanja krošnji. Jedva čujnim udarcima zreli plodovi odbrojavali su proticanje leta. Spokojno i tiho predvečerje. Bila je mirna. Svoja na svome. Kroz priču od starog Slovenca saznavala je istoriju Jovanovića, loše i dobre godine, razdoblja mršavih i debelih krava - nešto o čemu ranije nikada nije mislila, niti na to obraćala bilo kakvu pažnju.

Tako je saznala da je njen deda, Gvozden, kao četrnaestogodišnjak pobegao od kuće u Prvi svetski rat, gde je regrutnoj komisiji slagao da je napunio šesnaest, pa su ga primili za štapskog kurira. Njegovo poreklo otvaralo mu je svuda vrata. Sa srpskom vojskom u povlačenju prešao je albanske planine i, teško bolestan, kao mladi kaplar, sa Krfa, prebačen francuskim brodom *Žozefina* sa stotinama drugih mladića u ratnu luku Tulon. Tada je prvi put čuo za čudo koje vreba ispod mora i zove se sumaren; mnogi slični brodovi ležali su na dnu Plave grobnice, potopljeni torpedima švapskih podmornica. U vojnoj bolnici sprijateljio se sa četrdesetogodišnjim ranjenim francuskim vojnikom koji je ležao u postelji do njegove. Zvao se Pjer Maglua i bio je iz Normandije. Po završetku rata odveo je Gvozdena sa sobom u Pon - Levak, selo u blizini luke Avr, da se sasvim oporavi i ojača, ali budući da on i njegova žena Iveta nisu imali dece, postao im je gotovo kao sin.

Pjer Maglua, potomak porodice čuvenih proizvođača kalvadosa *Per Maglua* - najboljeg u čitavoj Francuskoj, i sam je proizvodio ovo piće za firmu *Debrife - Dulac*.

Pjer se nije mogao čudom načuditi da u Srbiji, o kojoj mu je pričao Gvozden, svaka seljačka kuća peče svoju rakiju i da to država uopšte ne kontroliše, niti ima na to monopol. Ovde, u Francuskoj, državna komisija izlazi na svako imanje i tačno, gotovo u zrno grožđa, određuje koliko će, na primer, na kraju, biti boca šampanjca, a svako jabukovo stablo treba da donese tačno određen broj litara kalvadosa. On sam uspeva godišnje da utaji za sebe najviše desetak flaša. Kakva je to čudna zemlja u kojoj svako peče žestokog pića koliko želi?

Dve pune godine Gvozden je pomagao Pjeru da pravi kalvados, otkrivši tako do u tančine tajne načine spravljanja ovog plemenitog pića po kojima se razlikuje od ostalih jabukovača na svetu, pre svega po boji starog zlata koja

ne potiče, kao što se to obično smatra, samo od dudove buradi. Pošto je ovaj bistri, naočiti dečak neverovatno brzo savladao francuski, Maglua ga je o svom trošku poslao u Pariz da studira na katedri za enologiju - nauku o vinima i ostalim alkoholnim pićima, želeći da on, budući da nije imao naslednike, jednoga dana nastavi njegov posao.

Uspeo je da se javi svojim tek po svršetku rata kad su ga već ožalili zajedno sa njegova dva uistinu poginula brata. Ne zna se pouzdano kako je, kada, i zbog čega, daleko zeleno Šljivovo počelo da svojim nevidljivim nitima vuče k sebi mladog, stasitog i plećatog džina koji je vladao pariskim kafanama i lepticama. Bio je pravi vođa mlade horde Srba, među kojima su se nalazila i docnije slavna spisateljska i slikarska imena. Brz na pesnicama u tučama što su u to vreme često izbijale po Latinskom kvartu, pouzdan prijatelj, ljubimac bogatih devojaka u lovu za muževima koje su tih godina, posle Prvog svetskog rata, pohrlile u Pariz sa raznih strana sveta, Gvozden je naprosto vladao *Domom*, *Rotondom*, *Selektom* i *Kupolom*, gde su ga konobari oslovljavali sa Prince de Serbie zbog njegovog držanja, lepote i otmenih manira.

Tek, izgleda, miris zrelih šljiva bio je jači od mirisa jabuka i kalvadosa; vratio se u Srbiju da od šljivovice napravi ono što je u Evropi značio kalvados. Pourquoi pas? Probao je, do tada, sva svetska pića, ali ni u jednom od njih nije uspevao da pronađe dovoljno žestine i posebnog ukusa, što sa zadržkom, tek nekoliko časaka posle gutljaja koji klizne milujućim nepca, pali utrobu - miris svoje daleke male zemlje koja se hrabrošću proslavila u svetu, ukus njenih plodova, sunca i prolivenih suza piće koje istovremeno izaziva beskrajnu tugu, obest i ratobornost.

Daleko od Srbije shvatio je da je prepečenica retka i po tome što se njom leći gotovo sve u njegovom kraju; skida vrućica kod dece, leći zubobolja, sve dok ne utrne desni, stavljaju oblozi, a kada se popije, nestaju gorušica i bolovi u želucu. Bez nje se ne mogu zamisliti ni svadbe, kada se nazdravlja mladencima, ni sahrane, kada se pije za pokoj duše.

Oca, Đorđa, nije zatekao živog, a kratko vreme posle njegovog povratka u Šljivovo, umre mu i majka Stamena, iz čuvene porodice Sinđelića. Imanje je zatekao u jadnom stanju, sasvim zapušteno, šljivik zarastao u visoki korov i šiblje koje je danima krčio kosirom, odviknut od seljačkog rada.

Pokojni otac, Đorđe, bio je zakleti pristalica Karađorđevića i obogatio se u vreme ove dinastije. Dugi karavani volovskih zaprega natovareni suvim šljivama u gajbama od čamovih letvica na kojima se nalazio njegov grb i prezime Jovanović - Srbija putovali su drumovima do rečnih luka na Savi gde su tovareni na lađe, a potom, Dunavom, dospevali čak do Pešte i Beča. Izvezio ih je i u Grčku, zajedno sa kacama pekmeza od šljiva, ali je taj, dobro uvedeni posao, propao 1907, nakon izbijanja Carinskog rata kada je Austrougarska zaustavila uvoz stoke, pšenice i ostalog iz Kraljevine Srbije. Prvi svetski rat razneo je ono što je ostalo od tog velikog imanja.

Gvozden je počeo gotovo ni od čega i ubrzo stao na noge. Dobro uhodanim, starim kanalima obnovio je izvoz svežih i suvih šljiva i pekmeza, dodavši im i rakiju prepečenicu, koju je izvezio u Evropu preko Nemaca, jer su između dva rata oni jedini imali pravo na to.

Godine 1932. podigao je novu kuću na sprat, do tada neviđenu u Šljivovu, a njegova biblioteka, pričalo se, bila je veća i bogatija od one koju je imao paroh u Varoši.

Dobio je i tri sina, baš kao i njegov otac; biran je za narodnog poslanika u svom kraju, a 1939. njegova rakija *La Prince de Serbie* osvojila je zlatnu medalju na sajmu alkoholnih pića u Briselu.

I, ponovo, Drugi svetski rat je uništio gotovo sve što je stekao, a ostatak je dokrajčila nova vlast, mada su mu dva sina poginula u partizanima. Nemogavši da se skrasi u Šljivovu, najmlađi sin Đorđe, Ivanin otac, stupio je u vojnu službu i selio se od Maribora sve do Sarajeva gde je i poginuo na Obali, prilikom povlačenja vojske iz kasarne.

A sve to vreme, među brojnom poslugom i radnicima, nadničili su na imanju Jovanovića i najsiromašniji u Šljivovu, Petrovići. Njihova pritajena mržnja i zavist bili su tim jači što su važili za pristalice Obrenovića. Ukleta podela koju Srbi, čini se, nasleđuju od svojih predaka.

I Manojlo Petrović, zvani Maki, posisao je, izgleda, još sa majčinim mlekom, dugogodišnju mržnju prema Jovanovićima i njihovom imetku. Prvi put u životu, u jedinoj odeći koju je nosio do desete godine - dugoj platnenoj halji - stao je bosonog na tepih uvukavši se krišom u njihovu Veliku sobu, a kasnije, vireći kroz prozor, slušao u čudu kako iz jedne kutije svira muzika. Još kao sasvim mali, odlučio je da će, jedanput, kad odraste, imati sve te stvari. Nije trebalo dugo da čeka; već sa dvadeset pet godina, prvi je u ovom kraju predvideo da se u malinama krije bogatstvo. Ostalim seljacima, naime, koji su po ustaljenim navikama nastavljali da gaje ono što i njihovi preci, nije padalo ni na pamet da pridaju bilo kakvu važnost malinama koje su do tada jedino brala i jela deca. Smatrali su da je Maki poludeo kada je malo imanje svoga oca zasadio samo malinama. Prodao je čitav rod prvom otkuplivaču na koga je naleteo i delom tog novca otkupio, budzašto, dve, tri zapuštene parcele, zasativši i na njima maline. Gotovo da niko nije ni primetio da se čitav taj kraj pretvara u veliki malinjak; kupovao je zemlju, plaćajući je više od ostalih, a nje je bilo na pretek pošto su na imanjima ostajali samo starci, dok se mladež spuštala i zapošljavala u Varoši. Niko takođe nije mogao da zna da su njegove maline stigle do Holandije, Nemačke i Francuske, i da su već na putu za daleki Japan. Kada su to saznali, bilo je već kasno, malinasto obojeno ludilo zahvatilo je čitavu Srbiju.

Maki je postao nekrunisani kralj malina. Posedovao je nekoliko kuća u Varoši, najveći kafić *Havana* i mesni džudo klub. Kada je shvatio da mnogo gubi iznajmljujući tuđe hladnjače, podigao je svoju sopstvenu. Na njegovim poljima malina radile su stotine nadničara - mnogo više nego što je Gvozden Jovanović mogao i da sanja da zaposli u svoje vreme.

U tom beskrajnom polju malina preostala je još samo jedna jedina usamljena šljivova oaza i dva njena još usamljenija čuvara.

- Seveda, duga je to istorija... Sada, čujem, Maki priča svuda po Varoši da će pokazati svima ko su Petrovići; posećiće, kažu, šljivik i zasaditi maline, a od ove kuće napraviti, veli, kafanu i dovesti Ruskinje da gole igraju u njoj. Da je samo Gvozden živ, bila bi to druga priča, ili bar tvoj otac. Nisi mi ni pričala ko ga je ubio?

Mighty

- Šta tu ima da se priča! Videla je to čitava Jugoslavija na televiziji. Izvlačio je svoju jedinicu iz kasarne u Sarajevu. I to pod zaštitom Ujedinjenih nacija. Prišao mu je jedan sa zelenom beretkom i ispalio u njega čitav šaržer. Pred svima. I sve je to snimljeno.

- Pa je li uhvaćen?

- Nije! Ali je posle dobio dva šaržera u glavu. Al' šta to vredi?

- Da, šta vredi? Bio je poslednji živi Jovanović.

- A, ja? Valjda sam i ja Jovanović.

- Seveda. Neću da kažem. Ali nisu muško.

- To ćemo tek da vidimo!

13.

Svakog jutra, Ivanu je budilo ravnomerno kuckanje ispred trema kao da je budi kakva ptica. Pokraj kuće nalazila se bandera od starog mrkog drveta. Otkako je došao na imanje, Prorok je otpočeo da je dubi i delje od samog podnožja, gde su iz zemlje iznikli prvi Jovanovići, snažni i zdepasti, ogrnuti kožusima. Iz njihovih usta rađali su se drugi, u oklopima, pa oni sa plugovima u rukama ili okruženi stadima ovaca, sve do onih, pri vrhu, što su brali šljive i pekli rakiju. Donji, najstariji, držali su u šakama mačeve, helebarde i lukove sa strelama, a oni, iznad njih, jatagane i puške. Iz dana u dan ovaj duborez, sa mnoštvom likova, napredovao je sve više i više, kao da se Jovanovići penju ka nebu - znak zahvalnosti samoukog vajara za malo nežnosti, na koju nije bio navikao, i poštovanje sa kojim su ga primili u ovoj kući. Ivana je izrezbarenu banderu nazvala beskonačnim stubom i to se ime dopade Proroku.

Jednog jutra, umesto Prorokovog kuckanja, probudi je, istovremeno, izbezumljeno Vukovo lajanje i prodorni zvuk motornih testera koji je probijao uši. Skočila je sa bilijarskog stola i pogledala kroz prozor. Vuk gotovo da je otkinuo gredu na tremu pokušavajući da se otrgne sa kožne kajase kojom je bio vezan i da nasrne na došljake.

Pri vrhu šljivika, na kraju starog zaraslog puta koji je vodio do njene kuće ugledala je dva crna *nisanova* džipa i ljude ispred njih. Nalazio se tu i traktor sa rovokopačem, a dva su čoveka, pre no što on povadi preostale panjeve, sekli šljivova stabla. Upravo je mogla da vidi kako krošnja jednog od njih, šumno i lagano, kao na usporenom filmu, pada među neposečeno drveće i ostaje tako iskošeno oslonjena, kao da odgađa konačni pad.

Steže je grč u dubini stomaka, a iznenada suvo grlo i nepca zaustaviše joj krik. Oseti dobro poznato nadiranje adrenalina, kao nekada kada je sa Beretkama kretala u napad. Iz dubine avlije ka ljudima je išao, hramljući, Franc.

Navukla je polako maskirne pantalone, a na glavu stavila, posle ko zna koliko vremena, crvenu beretku koja je visila na zidu, okačena o klin.

Odnekud se pojavi i Prorok. Uzdižući ruke prema nebu, vikao je: - Šta to činite, braćo? Greh je seći šljive! To je sveto srpsko drvo!

Ušla je u štalu i ispod kvočke, što je ležala na jajima, izvukla bombu a zatim, šunjajući se pognuto, uputila gipkim koracima kroz šljivik prema ljudima ispred crnih džipova koji su podsećali na pogrebna kola. Koračala je oprezno, kao da ide kroz minsko polje ili preko brisanog prostora, a oči su joj se ponovo suzile u opasne svetleće proreze puškarnice.

Najzad, ovo je trebalo da bude poslednja odbrana. Više nije mogla da dozvoli sebi da gubi. Izgubila je, činilo joj se, više nego iko: roditelje, ljubavi,

muža, kuće u kojima je odrastala, četvrti i rodni grad, plaže na kojima je naučila da pliva i da voli, zemlju, državu i najbolje godine svog života... Sada je tome, najzad, došao kraj.

No, i pored svih bitaka u kojima je učestvovala, do sada nije ni jedanput izbliza videla lica svojih neprijatelja: nikad nisu bili bliže od puškometa, ili su se nalazili visoko, na nebu, odakle su bacali bombe. Neprijatelj je, sve one godine rata, bio nevidljiv, sem onih nesrećnika koje su hvatali kao žive jezike. Ali, kada bi im prišla, to više nisu bili nikakvi protivnici dostojni poštovanja, već ljudske krpe - bedna, drhteća uplašena stvorenja što su mucala i preklinjala za milost. Evo, najzad, prilike da vidi boju očiju svih onih što su joj godinama radili o glavi.

Izašavši iz granja, Ivana je ugledala ispred sebe, u svetlu sunca, siluetu krupnog muškarca širokih grudi što je vikao u mobilni telefon: - Alo, alo, ostani na vezi...

Dodirujući mu kažiprstom beli prsluk, Prorok je zagrcnuto govorio:

- Nećeš doživeti četrdesetu!

- Šta kažeš? - upita ga čovek, zagluššen bukom testera.

- Kažem ti da nećeš dočekati četvrte maline - vikao je Prorok. - Uzeće te smrt iz belog auta, kazato mi je! I još mi je kazato da ćeš dobiti sina i da ga nećeš nikada videti, niti će se zvati kao što se ti zoveš...

- Sklonite mi ovog ludaka - doviknu čovek dvojici svojih ljudi odevenih u fosforoscentne trenerke i teške patike istih takvih boja. Manji od njih, ošišan do glave, sa debelim zlatnim lancem preko trenerke, priđe Proroku i gurnu ga tako snažno u grudi da ovaj pade na posečenu šljivu.

- Ključ na nebu, katanac u moru, ključ na nebu, katanac u moru - vikao je Prorok.

U tom trenutku pokraj Ivane u skokovima prolete Vuk koji se otrgao sa kaiša. Sve se dogodilo kao u magnovenju. Dvojica ljudi u panici baciše testere pred iznekadnim naletom raspomamljene nakostrešene zveri čiji su očnjaci zlokobno blistali na suncu. Testere nastaviše da sikću i urliču, vrteći se oko sebe na zemlji. Seti se da ga je videla kroz stakla džipa kada je izašla iz autobusa na stanici ispod Šljivova - sada su četiri stabla šljiva ležala pred njim poput četiri preklane lepe devojke u zelenim haljinama. Upravo je urlao u mobilni telefon: „Alo, alo, ne čujem te, ovde sam, u Šljivovu!“ Obuhvativši ga jednim jedinim pogledom, nozdrve joj se raširiše od gađenja. Dakle, tako oni izgledaju izbliza! Svi njeni neprijatelji u životu, stopili su se tog časa u jedan jedini lik koji će platiti za sve njih, ako bude trebalo? Otkočila je osigurač bombe i, sa prstom na detonatoru, u dva brza i elastična skoka mačke koja se ustremiljava na plen, bacila se na tog mladog plavokosog džina, pribivši se uz njegov beli prsluk. Njegovi prsti od straha i zaprepašćenja ispustiše mobilni telefon na zemlju.

Koliko dugo nije bila priljubljena uz muško telo! Ali, začudo, i pored besa koji je kipteo u njoj, Ivana ne oseti gađenje koje je očekivala i za koje se već pripremila - mladi div bio je zaista plečat, lep tip srpskog muškarca tamnosmeđih očiju, glatko izbrijanog lica i svilaste svetlosmeđe kose koja mu je u kovrdžama padala na čelo i bikovski vrat. Uzbudi je ta iznenadna bliskost, miris muškog znoja pomešan sa mirisom nekog losiona, blizina

nabreklih golih mišica i podrhtavanje trbušnih mišića i grudnog koša; očigledno, delija se smrtno uplašio ovog iznenadnog napada; njegove oči, ispod dugih tamnih trepavica, zurile su razrogačeno u njen prst na detonatoru.

Čudno, odvikla se od blizine i smrti i muškarca, pa su se sada ta dva osećanja mešala u njoj, dražeći joj sva čula svojom izmešanom uzbudljivošću. Bio je za dve glave viši od nje; pripijena uz njega, osećala je njegovu nabreklu muškost, ali ženu, ipak, pobedi ratnik. Setila se tela ovakvih i sličnih orijašau crnim plastičnim navlakama sa rajsferšlusima, kako leže poređana nasred druma, s jedne i druge strane kontejnera u kojima su ih menjali jedne za druge, pregovarajući sa neprijateljskim oficirima, u prisustvu međunarodnih posmatrača.

„Niko Perov mišljaše da mu ni top ne mogade ništa - govorio je tada Orlović, - "a ubi ga puška od dva pedlja!"

Ovaj veliki drkadžija nije omirisao ni smrt ni slična mesta na kojima je bila; imao je preča posla od rata - bogatio se za to vreme! Smrt je viđao samo na televiziji. Možda se i upiša u gaće od straha?

Ona podiže glavu prema njemu i mirno, polutiho, tako da se nije znalo da li se obraća smrti ili njemu, reče muklim glasom:

- Gde si, ljubavi? Jutros ćemo leteti zajedno u nebo.

Vide kako mu krupne graške znoja izbijaju na čelu. Jedna od njih pade joj na lice.

- Šta je? Ne sviđa ti se da malo letimo zajedno, a?

Istovremeno, na dva koraka iza njega, videla je i dvojicu njegovih očišanih pratilaca. Jedan od njih petljao je nešto oko rajsferšlusa koji se zaglavio, očigledno pokušavajući da izvuče oružje. Provincijski amater, proceni ga. Konačno, uspeo je da ga nekako izvuče neveštima pokretima palanačkog telohranitelja. Krajičkom oka, jer je njen pogled bio uperen u gazdine oči, proceni da bi mu šef do sada bio već pet puta mrtav, dok bi on uspeo da opali i jedan metak. Očigledno, hteo je da puca na Vuka, ali pas se divlje okretao oko sebe u skokovima, lajući na testere koje su, okrećući se oko sebe, uzvitlale oblak prašine i iskidane trave.

- A, sad, kaži onom džukcu da baci pištolj i da se odmakne od njega - naredila je tiho glasom koji nije trpeo prigovor.

Okrenuo je glavu od nje i mucajući rekao:

- Baci ga i odmakni se - što ovaj i učini.

Neko ko bi posmatrao ovaj par, krupnog muškarca i mladu ženu u njegovom zagrljaju, mislio bi da je to susret ljubavnika u nekom voćnjaku, jer ne bi mogao da vidi da se Ivanina ruka lagano podizala i da smrtonosna kugla sada dodiruje jabučicu na delijinom grlu.

Čula je iza sebe Prorokovo naricanje:

- Svi će Srbi stati pod jednu šljivu! - vikao je. - Pokajte se, braćo, pokajte se dok ne bude kasno!

Franc je s velikom mukom držao za ogrlicu Vuka, koji se otimao i lajao, a prestravljeni ljudi su u nedoumici stajali zaustavljenih pokreta, ne shvatajući šta se zbiva. Samo su odbačene testere, čiji su motori još radili,

zavijale prskajući na sve strane zemlju oko sebe.

- A, sad, macane, naredi svojim dripcima da se pokupe i nestanu! Ti, ostaješ ovde!

Okrenula ga je, držeći mu bombu pod grlom kao u okretu laganog valcera, tako da su njegovi ljudi, koji su mu do tada stajali iza leđa, mogli da shvate u čemu je stvar. Skameniše se od straha kada ugledaše kašikaru.

- ... Živeli mrtvaci... Aleluja! - vikao je Prorok iz posečene šljive.
- Palite motore i idite! - naredi im čovek sa bombom pod grlom.
- Da ponesemo testere? - upita drvoseča u radničkom kombinezonu.
- Da uzmu testere? - promuca joj partner u zagrljaju.
- Neka ih nose.

Dvojica radnika ugasiše motore i natovariše testere na traktor sa kopačem, pa se i sami, huknuvši sa vidnim olakšanjem, popeše na njega.

Ljuljajući se kao pijani na neravnom putu crni džipovi i traktor spustiše se niz brežuljak prema drumu.

Tišina puna napetosti zameni buku testera i motora.

Ostali su sami na čistini pokraj posečenih šljiva, još uvek na detonatoru.

- Idi! - naredila je. - I ne vraćaj se više nikad ovamo!

Čovek se povlačio unatraške klecavih kolena, bled od užasa blizine smrti, a onda, nakon nekoliko koraka, zastade i upita:

- Ko si, kog đavola, pa ti?
- Gvozdenu unuka.

Oteturao je niz padinu ka džipu što ga je čekao na drumu.

Obgrlivši ga oko pasa, sa rukom prebačenom oko svog vrata, Franc je kroz šljivik, prema kući, odvodio Proroka, koji je još uvek se tresući, nepovezano mrmljao.

Vuk se smirio i dahćući pratio svaki Ivanin pokret.

Ona se saže i podiže bačeni pištolj. Lep primerak kicoškog, niklovanog revolvera *Smith & Wesson*.

Sa zemlje u travi čula se zvoncava muzička tema Pink pantera iz mobilnog telefona. Zgazila ga je petom kao ružnu crnu bubu, i on zamuknu.

14.

Dok je zajedno sa Oliverom, koji je i zvanično postao njen advokat, koračala kroz Varoš prema Sudu, gotovo da nije prepoznavala Čaršiju iz detinjstva. Istina, sve je bilo tu, niz jednospratnica i potleušica, stari hrast na trgu iznad javne česme, prašnjavi spomenik Milošu Obrenoviću, ali umesto zelenih brda, koja su se u svakom trenutku mogla videti dok se ovuda nekada prolazilo, sada kao da je betonski обруč visokih novogradnji okružio i zaklonio ovu pitomu palanku od zelenog zaleđa.

I radnje su se promenile. Jedan do drugog, stajali su butici puni trenerki, patika i kožnih vindjakni, kockarnice sa automatima (jedna je nosila naziv *Do jaja*) i kafići nalik na staklence iz kojih je grmela turbo - folk muzika, a njihove firme, mada je bio dan, treperile, paleći se i gaseći, neonskim svetlom. Pravi luna - park.

Kao da je prošlo sto, a ne samo nekoliko godina od njenog poslednjeg boravka u Varoši, više ovde, izgleda, nikoga nije poznavala izuzev pogrbljenog Goranca, Redže, koji je brezovom metlom, još pogrbljeniji nego ranije, melanholično i odsutno meo trotoar ispred izloga prodavnice *Stop & Shop*, punog *svoč* satova i vokmena. Odmah pokraj bilijarnice *Kazablanka* još uvek je nekako tavorila voskarska radnja sa izlogom punim sveća, ispred koje je na šamljici sedela starica u crnom, kao preostala vrana iz odbeglog jata, odbrojavajući svoje poslednje dane. I bojadžijska radnja je, začudo, još bila tu, sa raznobojnom vunom što se sušila na suncu, odmah pokraj hamburgeraja *Njujork* iz kojeg je kuljao težak i lepljiv dim pljeskavica. Priljubljena, kao da se spasava od rušenja, uz *Njujork* je stajala *Radionica za izradu narodnog odela*, zatrpana šajkačama.

Iznenada, njenom advokatu baci se u zagrljaj oko vrata devetogodišnja devojčica duge zlatne kose na rolerima.

- Kaži teti kako se zoveš - predstavi je on.

Devojčica je gledala sa nepoverenjem. - Olivera - procedi, izgleda već naviknuta da procenjuje moguću žensku opasnost.

- Koga više voliš, mamu ili tatu? - upita je Ivana, tek da nešto pita.

Glupo pitanje koje je mrzela iz dubine duše još od detinjstva.

- Mama ne živi sa nama, jer tata pije! - reče devojčica umesto odgovora.

Oliver je duboko uzdahnuo.

- Kuda ćete?

- U sud - kazao je Oliver.

- Opet tvoji prljavi poslovi! - zaključila ona starmalo i odjuri na rolerima na dugim štrkljastim nogama niz ulicu.

Ivana je isprati pogledom u kome se osećala blaga zavist.

Na kraju Glavne ulice, na ledini iza Suda, ležao je nestvarno blistav, nov kompleks belih zgrada i hangara okružen metalnom ogradom. Iznad cinovske gvozdene kapije pisalo je velikim slovima: MAKI TRADE - COLD STORE VAROŠ. Na prostranom parkingu, velikom kao fudbalsko igralište, ispred hala što su se pružale u dubinu prema brdima, stajali su kamioni - hladnjače, crni džipovi i viljuškari. Sve to uokvirivale su prave kule naslaganih raznobojnih gajbica oko kojih su se vrzmali radnici u kombinezonima sa ispisanom firmom na leđima. Ogromna zelena vrata komora za zamrzavanje otvarala su se i zatvarala uz potmulu grmljavinu.

- Sve je to njegovo! - rekao je Oliver. - Prava imperija! Hladnjače, kamioni, avioni, milioni... Usto, dva najveća kafića u Varoši, džudo klub i uticaj na sve tri vodeće partije.

- On, izgleda, misli da će živeti devet života? - reče Ivana.

- A i ovaj, jedini, živi glupo!

- Je li oženjen?

- Jeste, sa lovom!

U odnosu na obližnju hladnjaču i hangare, oronula, troma i polegla zgrada Suda, sa pompeznim stubovima koji po svojoj veličini nisu odgovarali tom zdanju, izgledala je staro i sićušno, kao starovremenska kulisa za Gogoljeve *Mrtve duše*. Zakoračiše u dugi, slabo osvetljeni popločani hodnik gde ih zapahnu težak vonj seljačkih gunjeva izmešan sa jeftinom krdžom i zadahom znoja. Seljaci su sedeli na dugim klupama ili čučali uz zidove oblepljene uramljenim propisima i poučnim plakatama o štetnosti pušenja.

Dok su čekali da budu prozvani, Oliver joj prizna da u Varoši žive najgori ljudi u Srbiji. Oni rade samo tri stvari u životu: piju mlako pivo, bistre politiku i tuže se.

- Jedanput je neki Varošanin dobio velike pare na lutriji - pričao joj je polutiho. - Pitali ga šta će da uradi s tolikim bogatstvom? Hoće li da kupi kuću? Neće. Šta će mu? Ima već jednu. Hoće li zemlju? Neće. Auto? Neće ni auto. Pa šta će da uradi s tolikim parama? „Sve će ve tužim, majke vi ga nabijem!"

- Slučaj Jovanović - Petrović! - viknu neko iza poluotvorenih vrata u dubini hodnika.

U maloj sudnici, zakrčenoj rolo - ormarima i rasparenim stolicama, koja nije nimalo ličila na one sa filma, Ivanu zapahnu prašnjava buđ starih hartija i olajisanog patosa. Prvi put u životu bila je na sudu, pa je sa zanimanjem posmatrala sudiju i dva porotnika koji su ulazili u prostoriju noseći fascikle i bocu kisele vode. Gojazna daktilografinja, sedeći za ogromnom pisaćom mašinom ruske proizvodnje, piljila je ravnodušno u nju kroz naočare, poput pospane buljine. Za sudijom i porotnicima, posle nekoliko minuta, uđe i Maki sa dvojicom telohranitelja u onim istim trenerkama u kojima ih je i prvi put videla. Za njima, izvinjavajući se što malo kasni, utrča i njegov advokat, brišući u hodu maramicom znoj sa debelog vrata. Košulja na ogromnom trbuhu, čije se salo talasalo, samo što mu se nije raspukla, a između dugmadi provirivali su pramenovi crne dlake.

I tako započne pretres.

- Optuženi Petrović? - prozva sudija Makija.

Ustao je sa stolice i učtivo se naklonio:

- Izvolite, gospodine sudija - reče, dok mu je ironičan osmeh lebdeo u uglu usana.

- Datum rođenja?

- Osmi četvrti hiljadu devesto šezdeset i šeste, u znaku Ovna.

- Molim da budete ozbiljni - upozori ga sudija i nastavi.

- Mesto rođenja?

- Selo Šljivovo. Zadnja pošta, Varoš.

- Ime oca?

- Sredoje.

- Zanimanje?

Smešeci se, Maki pređe pogledom prisutne:

- Mali privrednik.

Svi u sudnici se nasmejaše.

- Godišnji prihod?

- Ko će to izračunati?

- Da li ste ranije osuđivani?

- Jesam.

- Kada i zbog čega?

- Krao sam šljive kad sam bio mali, pa mi nisu kupili bicikl.

Sudija pređe preko toga i prozva Ivanu:

- Ime i prezime?

- Ivana Jovanović.

- Datum rođenja?

- Drugi, drugi, hiljadu devesto šezdeset i osme.

Odgovarala je mirno, dubokim čulnim glasom. Na pitanje koliki su joj godišnji prihodi, odgovori da nema nikakvih prihoda, a na pitanje da li je osuđivana, reče da jeste, i to u Sarajevu, u odsustvu, na dvadeset godina, kao i najveći broj pripadnika Crvenih beretki.

Sudija dade reč Oliveru, kao zastupniku optužbe.

- Predložio sam da se ovaj predmet uzme što hitnije u razmatranje - rekao je Ivanin advokat pošto je sudija, siv i zapušten kao i sudnica u kojoj se nalazio, otvorio pretres - zbog toga što postoji osnovana opasnost da se sporna nepokretnost ošteti ili potpuno uništi, jer je gospodin Petrović počeo da seče stabla šljiva, pa postoji opravdana bojazan da šljivik potpuno uništi. Moja klijentkinja je, naime, stekla svojinu nad imovinom svog dede, Gvozdena Jovanovića, tako što joj je on, kao jedinom nasledniku, ostavio celokupnu pokretnu i nepokretnu imovinu svojeručno napisanim testamentom, koji je deponovao kod Jerneja Stanovnika, a potpisao ga je i iguman manastira, Mojsije. Originali tekst testamenta predajem sudu. Molim da se to unese u zapisnik.

Svojim debelim prstima, nalik na valjuške, sudska daktilografkinja je iznenađujuće brzo kucala na mašini čiji zvuk podseti Ivanu na štektavi rafal automata.

- Moj klijent nema ništa sa Ivanom Jovanović - rekao je piskavim tenorom, neobičnim za tako krupno telo, zastupnik malinara - i ona nas, sa svim uvažavanjem, uopšte ne zanima. Mi imamo potpuno legalan i ispravan ugovor o zakupu sa opštinom Varoš, koja nam je iznajmila imanje Gvozdena Jovanovića na deset godina. Taj ugovor, između opštine Varoš i mog klijenta, predajem sudu. Molim da se to unese u zapisnik.

- Opština Varoš, po zakonu, nije mogla da raspolaže imovinom Gvozdena Jovanovića - preseče ga Oliver.

- Opština Varoš je sa imovinom Gvozdena Jovanovića raspolagala na osnovu člana 36 stav 3 Zakona o osnovnim svojinsko - pravnim odnosima, gde stoji: „Napuštena nepokretnost prelazi u društvenu svojinu u trenutku njenog napuštanja.”

- Ja se zahvaljujem mom cenjenom kolegi što me je upoznao sa stavom 3 člana 36 Zakona o osnovnim svojinsko - pravnim odnosima, koji sam polagao na ispitu kod profesora Gamsa u Beogradu, koji je i njegov autor - nakloni se Oliver ironično. - Međutim, po pravnim pravilima Srpskog građanskog zakonika predviđeno je da napuštena nepokretnost ne prelazi u društveno vlasništvo ako nasledniku nije bilo moguće da se vrati ili javi, a moja klijentkinja je bila sprečena da dođe u selo Šljivovo i ostvari svoja prava, koja joj po testamentu pripadaju.

- Čime ste bili sprečeni? - upita sudija Ivanu.

Podigla se sa stolice i mirno rekla:

- Slučajno je izbio jedan mali rat i trajao više od tri godine.

- Šta ste vi radili u ratu?

- Borila sam se u Interventnoj brigadi Crvenih beretki Republike Srpske.

- Zar vas niko nije mogao da obavesti o smrti vašeg dede?

- Nije.

- Zbog čega?

- Nisam imala adresu.

Sudija predade reč zastupniku malinara.

- Moj cenjeni kolega je u pravu, ali pravna pravila Srpskog građanskog zakonika iz 1884. godine se ne primenjuju u Srbiji od kako je donet Zakon o osnovnim svojinsko - pravnim odnosima, koji je objavljen u *Službenom listu* broj 6 kroz 80.

- Kolega zaboravlja - suprostavi mu se Oliver - da je jedno od osnovnih načela svih zakona iz građanskog prava da niko ne može biti lišen nekog svog prava, ako su postojale objektivne okolnosti koje su sprečavale da za to svoje pravo sazna. U slučaju moje klijentkinje, Ivane Jovanović, nedvosmisleno i nesumnjivo je jasno da ona zbog boravka u Sarajevu i rata u Bosni, u kojem je učestvovala, o čemu imamo uverljive dokaze, nije mogla da sazna ni za dedinu smrt, ni za njegov testament, i da se zbog te okolnosti ne može smatrati imanje Gvozdena Jovanovića napuštenom nepokretnosti u

smislu člana 46 stav 3 Zakona o osnovnim svojinsko - pravnim odnosima, kako to ističe kolega.

Dok su čekali da se u sudnicu vrate sudija i porotnici koji su izašli da donesu presudu, kroz otvoren prozor unutra uleće ptica, pa su je svi posmatrali kako panično pokušava da se vrati napolje udarajući izbezumljeno o stakla drugog, zatvorenog okna. Ivana se oseti kao ta mala ptica, što je, lepećući krilima, očajnički pokušavala da prođe kroz staklo. Nedostajalo joj je otvoreno, slobodno, zeleno prostranstvo Šljivova. Odvikla se od zatvorenog prostora, pa joj čitavo biće, za trenutak, obuče klaustrofobični drhtaj nelagodnosti.

Najzad sudija i porotnici zauzeše svoja mesta:

- Usvaja se tužbeni zahtev - počeo da čita sudija presudu - tužilje Ivane Jovanović, pa se raskida ugovor o zakupu između opštine Varoš, kao zakupodavca, i Manojla Petrovića, kao zakupca na zemljištu pokojnog Gvozdena Jovanovića zasađenog stablima šljive, zbog toga što opština Varoš nije u skladu sa zakonom stekla vlasništvo nad tim zemljištem. Naime, tužilja, Ivana Jovanović, pred sudom je dokazala da iz opravdanih razloga, zbog rata u Bosni, nije mogla da sazna da je njen deda umro i da je njoj, kao jedinom nasledniku, svojeručno napisanim testamentom, ostavio to zemljište.

Nalaže se opštini Varoš i gospodinu Petroviću da u roku od petnaest dana, od pravosnažnosti ove presude, predaju zemljište u posed tužilji Ivani Jovanović pod pretnjom prinudnog izvršenja. Žalba ne odgađa izvršenje presude.

Ovim je pretres završen.

Izlazeći iz sudnice, posle Makija i njegovih pratilaca, sudija stavi ruku Ivani na rame:

- Tvoj deda Gvozden me je školovao u Beogradu - reče - neka si se ti nama samo vratila!

Na stepeništu Suda, ispod monumentalnih stubova, Ivanu sačeka Makijev advokat. Priđe joj i odvoji je u stranu.

- Draga gospođo Jovanović - reče joj - ovo ste dobili u prvoj instanci. Tačnije, ako me razumete, dobili ste jednu bitku, ali ne i rat! Hoću samo da vas upozorim da je moj klijent, gospodin Petrović, danas jedan od najmoćnijih ljudi u čitavom ovom kraju.

- I?

- ... i da ima mnogo načina da ostvari ono što želi.

- Je li to pretnja?

- Ne, samo upozorenje. I ja sam poznavao vašeg dedu. On i moj pokojni otac bili su prijatelji. Nikada mi ne bi oprostio kada bi vam se šta desilo...

Ivana se vrati Oliveru koji je čekao.

- Šta je hteo?

- Ništa!

Potom su prošli pokraj najvećeg kafića u Varoši sa ogromnom reklamom uokvirenom veštačkim palmama na kojoj je pisalo HAVANA. Za stolom na

trotoaru žučno su se prepirali Maki i njegove gorile. Gorile su pile pivo iz limenki, Maki koka - kolu, dok su dva Japanca, u odelima sa kravatama, pored njih, mirno srkutali čajeve. Ivana se zaustavi, i držeći desnu ruku duboko u džepu maskirnih pantalona kao da još uvek u njoj drži bombu, izvuče levu iz drugog džepa pred iznenada zanemelim ljudima. Samo se Japanci podigoše uz naklon kad im je prišla; ostali začutaše, ne dižući se sa stolice.

Bacila je pred Makija na sto razmrskani mobilni telefon, iskrivljene antene.

- Ovo si zaboravio u šljiviku... - kazala je i otišla niz ulicu.
- Ni lepše okoline, ni gore sredine - reče joj Oliver narastanku.

Uskoro, jednog jutra, na imanju se pojaviše dva čoveka sa geodetskim spravama. Merili su nešto čitav dan. Jedan je držao motku a drugi zurio kroz teodolit, zapisujući podatke u crno ukoričenu knjigu.

Franc, koji je razgovarao sa njima, ispriča Ivani da su to geometri iz Varoši i da premeravaju trasu budućeg asfaltnog puta što će prolaziti baš preko njihove kuće i šljivika. Posetioci učtivo zamoliše Ivanu da veže svog psa i da im da vode. Kao usput, ispričaše da ovde još uvek postoje tragovi starog rimskog, a kasnije, turskog drumu i da su, zanimljivo, ti stari graditelji, već tada, najbolje znali za najkraći put što vodi sa juga na sever. Uz to, novi put neće koštati mnogo, kazali su, podloga mu je još uvek jako dobra, od kamena je, kako se to nekada radilo; biće potrebno samo da se preko nje prevuče nekoliko slojeva asfalta. Naravno, sve vlasnike obeštetiće država koja zbog budućeg puta ekspropriše njihove kuće i imanja.

- Jedina je nevolja što, ako i uopšte plati, država plaća bedno - reče joj jedan od njih u poverenju. - Evo, gore u Mitrovcima, uzeli čoveku kuću i voćnjak. Nije mogao sa tim parama ni novu šupu da podigne.

- Da sam ja na vašem mestu - rekao joj je njegov kolega - prodao bih sve ovo prvome ko naiđe, pa nek se on gomba sa njima!

- Što reče Cvijić, ko nam je kriv, kad smo kuću pravili nasred drumu - kazao je Franc, citirajući misao velikog naučnika o srpskoj sudbini.

Ivana im je priznala da je oduvek potajno čeznula da joj auto - put prolazi kroz spavaću sobu, ništa ne mari, skloniće se u desnu stranu kreveta, kad njom protutnji neka hladnjača sa malinama.

- Šta misliš, kome da prodamo? - upita je Franc pošto su geometri otišli.
- Ne znam - odgovori Ivana - ali, skupo će ga koštati!

Nisu više dolazili da mere.

A onda su se pojavile izbeglice. Skoro da nije bilo dana da ne dođe njih dvoje - troje raspitujući se pod kojim uslovima Ivana ustupa kuću i šljivik. Stizali su u starim kolima ili na traktorima sa prikolicama na kojima su ih na drumu čekale žene sa decom, a neki bi dolazili i peške. Prepoznavala je otvrdla, preplanula lica Krajišnika, Bosanaca i Hercegovaca što su posle rata još uvek tumarali Srbijom i spavali u prinudnim smeštajima, po halama sportskih centara i napuštenim magacinima, tražeći bilo kakav krov nad

glavom.

Pokazivali su joj izgužvani primerak lista *Oglasi*, gde je, crno na belo, pisalo kako se u blizini Varoši „u selu Šljivovu daje izbeglicama iz prošlog rata veoma povoljno kuća sa pomoćnim zgradama...“, u potpisu je stajalo njeno ime.

Gledala je ta izmučena lica, njihovu pohabanu sirotinjsku odeću i čitala im u očima glad za bilo kakvim čestitim poslom kojim bi mogli izdržavati svoje porodice. Pošto bi im objasnila da je u pitanju sigurno neki nesporazum, pozivala ih je sve da se odmore i podele sa njom ono malo hrane što je imala u kući. Muškarci bi popili po rakiju, podižući pobožno kristalne čašice nezgrapnim rukama otvrdlim od rada, a žene su uglavnom ćutale, već pomirene, naviknute na mnoge nesreće.

Neke je zadržavala i na spavanju jer su dolazili iz daleka. Slušala je njihove priče o ratu i potucanjima. Kroz mnoge opasnosti došli su bez igde ičega u majku Srbiju, u koju su im oduvek bile uprte oči, a ona se pokazala kao maćeha. Više nisu mogli da se vrate u svoje domove - razoreni su ili spaljeni, a nisu mogli ni da ostanu ovde. Ovaj mali oglas predstavljao im je poslednju nadu, prevalili su do Šljivova dug put, međutim, ispostavilo se da se to neko grubo našalio sa njima.

Kako da im objasni u čemu je stvar? Maki, izgleda, nije odustajao.

No, posle izvesnog vremena, prestadoše da dolaze.

Jedne noći probudiše ih rafali iz automatskog oružja. Izvukla je pištolj i izletela u mrak na avliju. Čula je lomljenje grana i bat nečijih nogu u bekstvu niz šljivik pa zapuca nasumice u tom pravcu. I Franc, koji je takođe istrčao, opali dva metka iz dvocevke.

Posle izvesnog vremena začuše sa drumu zvuk kola koja su se udaljavala.

Ujutru, kada se razdanilo, otkrili su da je neko izrešetao kace sa cibrom. Srećom, pucao je isuviše visoko da bi šljivov sok iscureo. Franc je čitav dan drvenim klinovima zapušavao rupe na njima. Više nisu spavali spokojno. Otada nisu vezivali Vuka.

I to se ispostavilo korisnim. Nakon nekoliko mirnih noći, Ivanu probudiše njegov lavež, režanje i nečiji jauci. Čuli su se lomljava grana, zvuk cepanja tkanine i kidisanje njene maze koja se izgleda pretvorila u divlju zver. Skoro da nije prepoznala Vukijevo lajanje; kao da se u njemu probudio pravi vuk, režao je i škljocao zubima, njoj potpuno nepoznat. Neko se očigledno branio od ujeda; čula je jauke i paničnu viku kojom je pokušavao da otera Vuka od sebe. Nije bilo potrebno da poteže oružje, pas je počinjao da odrađuje svu hranu i negu uloženu u njega. Kada se vratio sa komadima nečije iscepane odeće u zubima, položivši ih ponosno pred Ivanine noge, čuli su ponovo paljenje automobilskog motora na drumu.

- Sigurno je hteo da zatruje bunar! - kazao je Franc podižući sa zemlje kraj bunara uginulu mačku koja je strašno zaudarala.

Narednog dana pred tremom se stvorio policajac sa karabinom na ramenu u pratnji nekog čoveka koji reče da je iz opštine. Pokazao je nalog da se ustreliti pobesneli pas koji je izujedao nekoga iz Varoši.

- Koga je ujeo? - upita Ivana policajca.

- Nije nam rečeno - odgovori on.

- Da je besan - kazala je mirno Ivana - najpre bi, valjda, ujeo mene, a ja bih onda, kad pobesnim, napravila spisak koga ja da ujedem!

- Gde je taj pas - pitao je smrknuti policajac, skidajući karabin s ramena.

- Koji pas? - upita Franc.

- Onaj što nekada dođe da pije vode - objasni mu Ivana - ovih dana ga nismo viđali. Ko zna gde taj luta? Ali kad ste već tu, prijavila bih da je pre tri noći neko pucao na nas...

Odvela je policajca i pokazala mu izrešetane kace, dajući mu punu šaku čaura koje je sakupila po dvorištu.

- Sigurno ćete znati ko u Varoši ima dozvolu za ovaj kalibar - rekla je policajcu, koji sumnjičavo pogleda opština i zapisa sve to u beležnicu.

Popili su po rakiju s nogu, pa se zaputiše na drum, gde su ih čekala patrolna kola.

Vuk je spokojno spavao, uživajući u privilegiji što je u Ivaninoj sobi.

Kuršumi su rđali među šljivama koje su čekale da budu pretvorene u rakiju posebnog ukusa.

Iste noći, usiljenim marševskim korakom, pod okriljem mraka, Ivana je stigla u Varoš koja je spavala dubokim, palanačkim snom. Hitro, kao senka, izbegavajući osvetljena mesta, stigla je do Havane i nožem isekla sve gume na nisanovim džipovima. Čak i one rezervne, u belim navlakama, kicoški zakačene za stražnji deo vozila.

Uz dubok uzdah, džipovi se lagano spustiše na felne.

Ujutru je Čaršija imala prilike da izbliza vidi nečuven napad besa u kome je Maki nemilice udarao i šutirao svoja dva telohranitelja i noćnog čuvara *Havane*. Po nove, specijalne gume, moralo se ići čak u Beograd.

I tako se nastavio stari, bespoštedni rat između Petrovića i Jovanovića, u kome su, za svaku od zaraćenih strana, navijali njihovi preci, gore, visoko iznad oblaka.

Čitav dan proveli su u šumi skupljajući i sekući drva. Vuk je bio razdragan što je ponovo u divljini, pa je izbezumljeno njušio tragove lisica i zečeva, provlačeći se kroz gustu paprat. Tek ovde u šumi, kao da je pokazivao pravu prirodu. Ivana i Prorok su donosili drva, a Franc ih je spretno slagao na kola. Radili su predano sve do popodneva, prekinuvši posao samo da pojedu po parče slanine i hleba i da se napiju na izvoru ispod korenja stoletnog hrasta. Voda je bila najhladnija koju je Ivana pila u životu. Blistavo, malo okce izgubljeno u zelenoj prašumi.

Vraćali su se polako idući pored kola natovarenih drvima, tako da stigoše kući tek predveče.

Ivana ode do vrta da načupa luk i rotkvice za večeru, ali tek što je zakoračila iza kuće, ostade bez daha; neko je upropastio njenu baštu. Leje su bile izgažene i prerovane - zelena haljina Lejdi Di ležala je iskidana pokraj polomljenih pritki koje su je držale, Alfred Hičkok - unakažen. Čitav njen dugi trud, od koga su trebali da prežive, bio je potpuno upropašćen.

Pala je na kolena i milujući pokidane tikvice počela neutešno da plače. Suze su provalile iz nje kao da je neko podigao branu iza koje su se sve ove nedelje sakupljale, pa su sada počele da zalivaju zelen i celer kojima više nije bilo pomoći.

Ni Franc, koji je na sve budno motrio, nije primetio te noći senku koja se iskrkala sa trema i iščezla u dubinu šljivika prema drumu. Ovaj put nije hodala, već je trčala ujednačenim tempom trkača na duge pruge, utvrdivši da se nalazi još uvek u dobroj kondiciji. Pretrčala je osam kilometara do Varoši za manje od pola sata. Profesionalnom lakoćom preskočila je visoku gvozdenu ogradu MAKI TRADE-a i našla se na parkingu skrivena kulom od plastičnih gajbi. Izula je patike. Sve je bilo tiho, samo se čulo potmulo brundanje agregata iz hladnjače. Svetla su bila pogašena čak i u kućici noćnog čuvara.

Prikrala se prvom kamionu - hladnjači i bosa se nečujno popela na njegovu kabinu gde se nalazio *Termo - king*, uređaj za hlađenje. Podigla je njegov plastični poklopac i isključila ga, a zatim je istu stvar obavila i na preostala dva kamiona - hladnjače.

- To je trebalo da vidite! - pričao joj je Oliver koji je svratio posle nekoliko dana do Šljivova. - Slučajno sam prolazio tuda, prema Sudu, kad začujem neopisivu viku. Zastanem pokraj ograde da vidim šta se dešava, profesionalna radoznalost, znate, kad imam šta da vidim: iz tri kamiona - hladnjače na sve strane cure crveni potoci soka od malina! Neko im isključio hladnjače. Maki udara koga stigne na parkingu i viče da su stoka i da su upropastili dvesta hiljada maraka. Hej, dvesta hiljada! Čitavo bogatstvo. Šta se desilo? Tri dana se nije radilo zbog državnog praznika a čuvar se, izgleda, zapio i, valjda, otišao na selo, kod svojih... Katastrofa!

15.

Poslednje nedelje oktobra, pošto su šljive previrale više od mesec dana u kacama, počeli su da peku rakiju - poslednja šansa da nekako prežive. Mora da će se to osetiti i u ukusu buduće rakije, ta bitka na život i smrt jedne osamljene žene. Njeni bos i tabani izgnječili su svaki plod u kacama; otvrdlim dlanovima platila je njihovo sakupljanje po zemlji, a ako suze imaju ikakvog ukusa, nije malo puta iscrpljena plakala od očajanja i samoće pod šupom, da je niko ne vidi. Nije, dakle, nikakvo čudo ako se sve to oseti u bukeu rakije koju je nameravala da ispeče. Čitavog života slušala je o toj rakiji kao o čudesnom eliksiru; stariji ljudi po Srbiji merili su vrednost novih rakija još uvek po Gvozdenovoj. A srećom, bio je tu i Franc - čuvar skrivenih tajni.

Pekli su je punih deset dana i noći prekidajući rad samo po četiri sata noću „da nagrade kazan“, kako je govorio Franc, i malo odspavaju, a zatim su ponovo palili vatru. Siva perjanica, koja se uzdizala visoko u nebo iz šupe, kao da je bila dimni signal da se u Jovanovića kući ponovo peče čuvena rakija, pa su, onako kao usput, svraćali seljaci, čak i iz najudaljenijih zaselaka Šljivova da je probaju i ne propuste to čudo.

Pre toga je Franc iz podruma preneo kazan - čitavo malo postrojenje od dve međusobno *lulom* povezane posude. Ona manja imala je u sebi tabarku - bakarnu posudu za kondenzaciju u obliku valjka. Peskom iz potoka starac je dugo ribao bakar, sve dok se ispod dugogodišnje prljave skrame ne počne da pojavljuje mukli sjaj tog plemenitog metala. Čistio je pažljivo deo po deo, sklapao ih i gundao što ne može da pronađe neki zatureni delić, potpuno posvećen tom poslu kao da restaurira kakav oltar. Na kraju, nasred šupe, koja je jednom svojom stranom bila otvorena prema šljiviku, stajalo je to trbušasto blistavo postrojenje poput svemirskog putnika zalutalog u ove krajeve, a Franc je sedeo preko puta diveći se njegovoj lepoti.

Ivana je, tako, do u tančine upoznavala način na koji se peče rakija. Krajnje jednostavan postupak, ali su samo najveštiji uspevali da na tom instrumentu izvedu remek - dela; sve se zapravo sastojalo u nijansama i krajnjoj istančanosti čula, postupaka i redosleda u kom će se trenutku obaviti ova ili ona radnja.

Prorok je bio zadužen da donosi drva za vatru i vodu za hlađenje tabarke. Franc je tvrdio da vrsta drveta koje se loži ispod kazana mora da bude u skladu sa džibrom u njemu. Koristio je zbog toga isključivo šljivovo drvo koje, kao hrast, proizvodi dugotrajnu i postojanu vatru.

- Seveda, mnogi lože bilo šta! - podučavao je Ivanu. - Čamovinu, na primer! A ona, samo plane i začas izgori. Bukva, opet, daje prejaku vatru, pa kazan može da zagori. U čemu je tajna naše rakije? U vatri! Ja ložim samo šljivu! A, šljiva je majka! Šljivu pečeš, šljivom ložiš!

Najpre su, uz Prorokovu pomoć, presipali džibru iz kacau kazan. Imala je kiselkasto - sladak opojni miris rane jeseni, a njena slatka trulež lepila se po prstima i dlanovima.

Kap po kap, a zatim, tankim, na kraju jakim mlazom, potekoše prve litre prvenca u bure zvano kapalica. A onda, činilo joj se da je mogla da vidi kroz bakarnu lulu i tabarku kako se ohlađen ispareni alkohol pretvara u bistru rakiju; potekla je meka šljivovica koju će prepeći i od nje napraviti tečno zlato. Podmlađen i napet poput strune, Franc je hramljući skakao oko ovih posuda kao alhemičar koji upravo otkriva eliksir večne mladosti; podsticao je vatru, dugačkim *gradom* svaki čas merio jačinu rakije, s vremena na vreme probao bi je iz čašice iz koje nikom nije dao da pije kao da je u pitanju posvećeni putir.

Posle pečenja na dnu kazana ostajao je trop - tamni talog mulja od šljiva i koštica iz kojih su bili izvučeni svi sokovi i plemeniti rakijski duh. Seljaci su ga odvozili u kacama da ga daju svinjama.

Kada su ispekli svu džibru, počеше da peku prepečenicu jačine dvadeset gradi.

A za sve to vreme pristizali su, jedan po jedan, Šljivovčani da probaju Francovo piće, posede ili pijani prespavaju noć sklupčani kraj vatre. Ulazili bi pod šupu učtivo, kao da je u pitanju crkva, skidali s poštovanjem pred kazanom šajkače, gucnuli iz čašice, prethodno se prekrstivši, i posedali na panjeve i drvene gajbe dajući mnoštvo saveta oko pečenja. Mezetili su pečene krompire u ljusci ili mlade mlečne klipove kukuruza koje bi gurnuli pokraj vatre u pepeo i okretali ih nabijene na štapove da se podjednako ispeku sa svih strana. Još gotovo užarene lomili su ih otvrdlim šakama i jeli, kruneći ih zrno po zrno u blede - zelene salvete od šuški.

- Eh, da je živ pokojni Gvozden da ovo vidi! - iskašljavajući se govorio je starac dugih sedih brkova, koji je imao drvenu nogu. Svi su ga zvali Đed, a dolazio je svake noći kod kazana.

- Koliko ima gradi, Seveda? - pitao bi povremeno Franca za jačinu rakije.

- Osamnaest - odgovorio bi ovaj pošto bi je izmerio.

- Bogumi, pokojni Gvozden nije nikad peko ispod dvaest, pojačaj to! - kucnuo bi drvenom nogom o kazan.

Pokraj njega, na panju, sedeo je svako veče, i Zlatni zub. Stizao je uvek s neobičnim pričama:

- A, u Ameriku, priča mi jedan što je odonuda onomadne došao, ima, kaže, jedno drvo u Kaliforniji kroz koje prolazi put. Sekvoja se zove, kaže, a u njemu je tolika rupa da kroz nju prolaze i autobusi i kamioni!

- Laže! - reče Đed. - Će može kroz drvo da prođe kamion? To nema niđe! Laže ko pas!

Kao da se nečeg iznenada setio, okrenu se Ivani koja je stajala prekrštenih ruku naslonjena na zid pokraj kazana. - Je li, ćerko, šta misliš, oće li ove godine Amerikanac udariti na Rusa? Ti si videla svijeta... Čujem da si i ratovala. Alal ti vjera! Šta misliš, ko će da nadjača?

- Ne znam, Ćede - reče Ivana.

- E, ako neće na Ruse, sigurno će na nas.

- Što na nas Đede?

- Pa zbog rakije, ćerko! Šta bi dali da imaju vaku prepeku?

- Da je sreće, pa da nam braća Rusi pomognu! - reče Zlatni zub, uzimajući bocu pokraj kazana da natoči čašu.

- Ne - zaustavi ga Franc - to je prvenac, prva litra! Ona se ne pije! U njoj je đavo.

- A u kojoj nije? - dobaci Prorok koji je svu noć dubio ćutke jedan panj.

Dovlačio je pod šupu stare panjeve i od njih pravio čuda sledeći svojim dletom njihove fantastične oblike što su se pretvarali u izvijena tela mladih žena ili čudovišta iz snova, vilenjake i zmajeve, čume i veštice. Kada bi završio koju skulpturu, Ivana mu je pomagala da je obajcuje i pređe bezbojnim lakom, a neke su premazivali više puta i bitumenom, kao onu gde sveti Đorđe na konju ubija aždaju.

- Ama i oni, Rusi, zabavili su se o svom jadu! - zaključio Đed ispivši novu rakiju - Što kažu: Bog visoko, a Rusija daleko...

- Nas i Rusa, kao i bez Rusa! - dobaci seljak iz senke u jakni na čijim je leđima pisalo MAKI TRADE - COLD STORE VAROŠ.

- A Makiju - reče Zlatni zub, zaškiljivši u Ivanu - neko prije tri noći sjebo, da prostite, pola berbe malina. Da mi je samo znati ko bi to mogao da bidne?

- Kom Makiju? - upita Đed nagluvo.

- Onom, pokojnog Sredoja Petrovića, Ilijinog sina, što drži maline.

- Šta drži, jadan?

- Maline, Đede! Drži maline! Pa mu neko, da prostite, sjebo pola berbe.

- Je l' zapalio?

- Nije, no ugasio!

- Šta ugasio, jadan?

- Ugasio ladnjače... Istopi se trista iljada maraka ko ništa... Koje su to pare?

- More bit da jesu, ali ono da auto ide kroz drvo, to laže ka pas, ko ti je reko!

Tu šupu je inače najviše koristio Prorok kao svoje prebivalište. Do njega su ponekad seoske žene dovodile bolesnu decu da ih leči svojim vracbinama i bajalicama, da im proriče sudbinu ili skida zle čini. Tako je Ivana doznala za mnoge muke i skrivene nesreće u ovom prelepom selu koje je spolja, odišući zelenim spokojstvom, izgledalo kao pravi raj. A stizale su i nesrećno zaljubljene seoske devojke da im baje ne bi li nekako privukle momke kojih je malo ostalo u Šljivovu. Prorok je, izgleda, imao veliki ugled kao vračar i gatar. Najzad, imao je gde da prima taj nesrećni svet, pa je od šupe napravio neku vrstu ordinacije.

Ivana je gledala kako skida zle čini sa nekog izmršavelog dečaka bele providne kože i ogromnih, užagrenih očiju, koga je majka držala u naručju.

Sedeli su na zemlji. Prorok je najpre doneo bakrač do vrha napunjen vodom. Bacio je u njega metalni novčić i mali crni krst, kakve monasi rezbare po manastirima, a zatim hitrim pokretom otkide dugme sa dečakove

ionako već iscepane košulje, i baci ga na dno bakrača. *Beleg*. Mališan se zagrcnu od straha i pribi glavu uz majku. Potom je Prorok golim prstima izvukao nekoliko užarenih ugaraka, devet njih, pa baci prvi u vodu, dok su se ostali još uvek žarili i dogorevali. Ivani se učini da je zatreperio i ustalasio se čak i sam vazduh pod šupom u trenutku kada voda zašišta, a *ugljen* zacvrča. Prorok okrenu glavu prema tavanici i povika: „Sveti Jovane Krstitelju, pomози Petru, sinu Marijinom!" I baci drugi *ugljen*. Spustio je glavu nad samu površinu vode i napeto pratio kretanje ugaraka. Jedan od njih odmah potonu na dno posude; dete je, znači, bilo pod zlim činima. Neko je na njega bacio uroke. „Na dušu mu je pala teška nevolja!" kazao je ženi. Sedeći prekrštenih nogu, klatio se napred - nazad sve dok posle izvesnog vremena ne pade u trans. Tada iz njegovih usta poteče nerazgovetna bujica reči. Čelo mu je bilo orošeno znojem, a oči poluzatvorene. Napregnuvši se, Ivana je tek ponešto razaznavala iz njegovog motoričkog govora:

*Crne oči što uročiše,
beli luk im u očima.
Zelene oči što uročiše,
beli luk im u očima.
Plave oči što uročiše,
beli luk im u očima...*

Prenuvši se iz zanosa, bacio je preostalih sedam *ugljena* u vodu, a zatim, ponovo kriknu: „Sveti Jovane Krstitelju, pomози Petru, sinu Ignjatovom!" i spusti detetu obe šake u vodu, a onda mu naloži da ih izvuče iz nje i popije devet gutljaja, u čemu mu je pomagala majka. Pošto to obavi, umi dečaka, izvadi dugme iz vode i hitro ga odnese do prve šljive gde ga postavi visoko na granu. Vrativši se, pruži im paru, odbijajući njihov ponuđen novac, i naloži da je odmah odnesu u crkvu. Ivana je prisustvovala čudu! Do maločas utučeni dečak veselo odskakuta za majkom prema drumu.

Drugi put doveli su mu trudnu mladu Ciganku, čak iz Varoške Cigan - male, koja je, rekli su, patila od noćnih mora.

- Nesreća, velika nesreća... - jadao se stari Ciganin, izmoždenog i sasušenog lica orlovskog nosa i potpuno bele, duge kovrcave kose. - Ovo mi je ćerka... Azra joj je ime. Celo leto ne spava, ne može oka da sklopi. Niko od nje ne može da počine. More je snovi. Samo kuka. I dete će izgubi zbog toga. Vodili je doktorima na lengere. Ništa. Ne pomaže apoteka. Dali joj pilulelilule. Nema druge - došli do Prorok, kažu, ako on ne pomogne, nema koj drugi. Nek joj je Bog na pomoći!

Ukočenog staklastog pogleda Prorok je ćutao i gledao u neku samo njemu poznatu daljinu.

- Možeš li da joj pomogneš? - upita ga Ivana.

Iz šljivika se pojavi još nekoliko Cigana koji su dopratili mladu bolesnicu ustručavajući se da uđu u šupu. Devojka je imala dugu, crnu bujnu kosu. Lice joj je bilo blede, a oči zamučene od nekog tajnog sna.

- Ako treba pari, ću da dam! - kazao je njen otac. - Na to neću da štedim.

Pošteni smo ljudi, svejedno što smo Cigani. Pare imamo koliko treba... Krpimo lonce, šerpe, korita. Ako treba će ti zakrpimo sve što očeš!

- Treba li ti nešto? - upita Ivana Proroka.

Ćutao je a onda jedva čujno reče da će mu trebati nešto olova. Pronašli su ga među starudijom u šupi i on ga stavi u veliku bakarnu cezvu da ga istopi na vatri. Kada se olovo istopilo, bacio ga je u činiju sa vodom i, pošto se ohladilo, izvlačio mašicama i iz zagonetnih oblika počeo da tumači snove.

Jedan grumenčić je ličio na avion, a drugi, na bombu. Treći je bio u obliku slova C.

- Cigan - mala... - promućao je.

Mlada Ciganka je sklopljenih očiju drhtala čitavim telom, povremeno jecajući kao u bunilu.

- Kako reče da se zove? - upita starog Ciganina.

- Azra - odgovori ovaj.

Prorok je, izgleda, mogao da padne u trans kad god bi to poželeo. Pošto se neko vreme klatio, počeo da izgovara reči neke stare bajalice:

*Ču se do Boga,
i bog se sažali.
Ču se do cara,
i car se zaplaka;
za plakanje i jeste,
Tešku bolest boluje naša Azra.*

*Svojoj teškoj boljci
pošla je da traži leka.
Sreli su je vilenjaci,
glave im od slame,
oči od snega,
zubi od pamuka.*

*Glavama je uplašili,
očima prostrelili,
zubima izeli.*

Na poslednje reči Azra sa uzdahom olakšanja otvori oči koje su se izbistrile.

Prorok, izmoren isterivanjem đavola, kleče na zemlju uhvativši se obema rukama za trbuh kao da je zle duhe primio na sebe.

I oko kazana rojile su se vradžbine, duhovi, vampiri, vile i vilenjaci, veštice i vukodlaci, pričale se stare seoske legende podgrevane prepečenicom koja je cureći iz slavine na tabarki punila do vrha sve pletare, zatim burad, a

onda čak i prazne boce od raznih pića.

Pred jutro, seljaci bi tužno polupijani zapevali:

*Oj, rakijo, rako,
ja te volim jako,
a ti mene rako,
u jendek polako.*

Krišom, da ga niko ne vidi, Franc je iz neke svoje tajanstvene fioke izvadio tri crne šipke vanile i sastrugao ih na najsitnijoj strani rendeta pa potopio u zatvorenoj tegli punoj rakije, ostavivši ih tri dana da se rastvore. Otkrio je tajnu samo Ivani, rekavši da je star i da neće još dugo, pa treba da zna kako se tek ispečena rakija može učiniti starom, kao da je odležala najmanje pet godina, kada se u nju uspe malo rastvorene vanile. Ni najveći stručnjaci za rakiju, čak ni oni doktori iz samog Beograda, ne bi mogli da veruju da je ovogodišnja! Otkrio joj je takođe i tajne postupke vezane za boju prepečenice. Najpre, to je hrastovo bure, koje ne sme biti starije od dvadeset godina, a onda, kada rakija potekne iz cevčice, treba na njen otvor staviti dudov list ili razmrvljenu pečurku u gazi, ako želi da se dobije boja starog zlata, a koprivu, ako se hoće žuto - zelenkasta boja ulja.

- Zapamti to, punčka! - rekao je Ivani polušapatom. - Jednoga dana ova rakija će te hraniti.

Poslednjeg dana pečenja do kazana se doklatio i Oliver. Franc mu pruži čašicu da proba rakiju i za tu priliku, na Ivanino iznenađenje, dade mu i svoju svetu čašu. Kada rakija bi usuta u nju, Oliver je, držeći je za nožicu, najpre protresao i promućkao, gledajući kako se po njenom obodu hvata venac. Omirisao je i otpio mali gutljaj, kao što to rade profesionalni degustatori pića, a onda je, pošto mu prvi gutljaj odstoja jedno vreme na nepsima, istrese do dna, namrštivši se pritom.

- Nevolja je u tome - kazao je - što se uvek od prve namrštim a od poslednje napijem! Izvukao je iz zadnjeg džepa pljosku obloženu kožom, odvrnuo joj zapušač i prosuo sav viski na zemlju, pruživši je Francu da je napuni.

- Ovde se ne zna tačno - rekao je Oliver - kad prestaje zadovoljstvo, a kad počinje sreća!

16.

Srbi su narod koji, od kako zna za sebe, peče rakije od svega što mu padne pod ruku. Neki šaljivdžija je primetio da je ne peku još samo od balege. Od dunja se peče dunjevača, od kajsija - kajsijevača, od trešanja - trešnjevača, od bresaka - breskovača, a od višanja - višnjevača ili *kirš*, kako se to piće zove na Severu. Peču je i od duda - dudovača, najžešća od svih, pa je još zovu i *ludara* jer se ljudi posle nje najlakše potuku. Od plemenite kruške, koja se odomaćila kod nas, a koja nosi ime Engleza Vilijamsa, peču viljemovku. Kada su plodovi te kruške sićušni, oni ih uvlače kroz grlice praznih boca koje kače o grane i skidaju tek pošto kruške na suncu narastu i sazru tako da se više ne mogu izvaditi. Onda u njih sipaju rakiju koja poprimi poseban ukus zarobljenih plodova.

Tu su, naravno, i lozovače i komovice što se peku od komine preostale posle spravljanja vina. A posebno mesto zauzimaju različite klekovače i travarice nazvane po lekovitim i mirišljavim travama koje im daju poseban ukus magije.

Srpska jabukovača ne zaostaje nimalo za proslavljenim kalvadosom, kao što ni vinjak nije lošiji od konjaka, ali nije dozvoljeno da se tako zove, jer je to ime zaštićeno samo za brendije koji se prave u francuskom gradu Konjak.

Kaluđeri su izmislili i posebnu vrstu rakije koja se zove *krstovača* jer kroz grlič, kao graditelji brodova u boci, pincetom sastavljaju od delova prethodno izrezbarene krstove i posle ih nalivaju rakijom, tako da ona, sem boje tamnog zlata, dobija, kako mnogi tvrde, i čisto pravoslavni buke. Čovek koji pije krstovaču lišen je bilo kakvog osećanja krivice jer ga hrastov krst oslobađa od greha.

„Žeđ za rakijom slična je fantaziji“, napisao je jedan pesnik, a ta žudnja za snovima nagoni ljude da piju bilo šta, samo da se utope u zaborav. Najbednija i najjeftinija od svih je rakija od kukuruza - kukuruzovača, a gora od nje je još samo daskovača, puna metil - alkohola, koja se peče ponekad i od hrastovih šuški i piljevine.

Nemoguće je pobrojati od čega se sve još ne peku rakije!

Sve one, sem veštine i dovitljivosti, pokazuju i neiscrpnu maštu Srba u odnosu na Anglosaksonce, na primer, koji svoje viskije prave samo od žitarica, ili od ostalih slovenskih naroda, što votku peku od krompira.

Ono što nas čini jedinstvenim u svetu žestokih pića svakako je šljivovica, i to ona što se peče od čuvene šljive požegače, što najbolje uspeva oko Valjeva, Kraljeva i Čačka, mada je ima, doduše ne tako dobre, i oko Gornjeg Milanovca i u Podrinju, kod Šapca. Zovu je još i madžarka jer je početkom prošlog veka njene sadnice iz Ugarske u Srbiju, preko Save, prevezao svojim lađama znameniti trgovac i dobrotvor, Sava Tekelija. U Mađarsku je stigla iz

Azije, iz dalekog Turkeстана, a u Srbiji okončala to dugo putovanje. Začudo, primivši se kod nas, ova šljiva kao da je najzad našla najpogodnije tlo da razvije sve svoje skrivene vrednosti; njeni tamnomodri plodovi sadrže u sebi mnogo više mesa i slatkog soka od drugih vrsta, kao i neobičnu aromu što potiče od njene kožice i koštice (čiji miris podseća na badem), poklanjajući rakiji poseban buke. Jednostavno, od šljiva u Mađarskoj, od kojih je madžarka potekla, nemoguće je ispeći ni približno dobro piće kao od ove, izbegle.

Uglavnom, niko na svetu, osim Srba, ne peče rakiju od šljiva, a i ako je pravi, ona je samo blaga, neuspela senka ove izvorne, čije se ime u velikoj *Larusovoj enciklopediji*, zajedno sa imenima petorice istorijskih velikana, pominje kao jedina odrednica koja ovaj mali narod na Balkanu izdvaja posebnošću od ostalih.

Zbog čega je to baš šljivovica, a ne nešto drugo? Verovatno zbog toga što se u svakom gutljaju ovoga pića krije neponovljiv ukus plodova požegače. Sunce, kiša i vetar, lepota šljivovog belog cveta u proleće i ušuškanost snegovima zimi. U njenoj žestini skriven je karakter naroda koji je spravlja. Slovenska seta i melanholija (zanimljivo, Srbi nemaju odgovarajuću reč za splin - Zapadnjaci, opet, nemaju svoju reč za inat - to neprevodivo stanje duha) i način na koji Srbin ume da potpuno iznenada, obuzet besom, prasne kao vatromet, da bi ga jarost brzo napustila a škrgut zuba sprale suze pokajnice. Ima u šljivovici i nečeg čisto pravoslavnog, što je razlikuje od ostalih pića na svetu. Kao i Rus i srpski seljak se, pre nego što ispije čašu rakije, pobožno prekrsti. Da su kojim slučajem Srbi izmislili hrišćanstvo, sigurno bi, umesto crvenog vina, za pričešće, uz naforu, popili gutljaj rakije.

I samo njeno pečenje u kazanu predstavlja magijski ritual. Oko kazana ispevane su mnoge narodne pesme, a iz mirisa rakijskih isparenja rođen je i poseban pripovedački stil.

U pripovesti "*Rakijo, majko*" Petar Kočić piše o grupi seljaka, koji u manastiru Gomjenici peku rakiju i po vascelu noć pripovedaju.

„Sami Car svega pravoslavlja, Car nad carevima - veli jedan od njih, Simeon Đak - popije svaki dan, ne lažem te, već tako u knjigama stoji, pet, šest oka votke.

Tako se u njih rakija zove, belćim, što nije jaka kao naša, što je, da rećemo, mlogo vodena.

.. .Bolan, bolan, kada bi se sva sveta i pravoslavna Rusija podobro napila ove naše snažne i žestoke prepeke, sve sedam bi carevina od stra zadrhtalo!"

Tek, bilo kako bilo, gotovo da u srpskoj istoriji nije bilo nijedne značajnije ličnosti koja, na konju ili u kabinetu, nije držala uz sebe, pokraj oružja ili pera, i čuturu napunjenu šljivovicom. Vožd Karađorđe, zapisano je kod Vuka, ne može bez nje, i pod njenim dejstvom najčešće seče Turke. Knjaz Miloš ne pije ništa drugo osim rakije, koju će njegovi pogospođeni naslednici, Mihailo i Milan, zameniti francuskim šampanjcem. Ova rakija - verna pratilja istorije - provlači se sve do kraja Drugog svetskog rata, kada onu istu čuturu, ovaj put vojničku, limenu, ia svojoj poslednjoj fotografiji pred pogubljenje, drži i kraljevski general Draža Mihailović, čitajući mirno Sinklerovog "*Doktora Aronsmita*", dok sedi na zatvorskom krevetu,

prekrivenom vojničkim ćebetom. Dalje je teško pratiti uticaj šljivovice na srpsku istoriju jer se u novom dobu gubi u sveopštoj poplavi viskija, kojeg isključivo pije i novi šef države.

Ne zna se pouzdano kada su Srbi počeli da peku rakiju, ali je to bilo sigurno onih davnih vremena kada su, iz prapostojbine, još kao stari Sloveni, stigli na ovu zemlju pomalo pripiti od medovine, koju su, tamo, iza Karpata, naučili da prave, a ovde zatekli vinograde koje su zasadili još stari Grci i Rimljani, a Vizantinci nastavili da neguju. Već *Dušanov zakonik* iz 1354. godine, u paragrafu 166, propisuje oštre kazne za pijančenje.

Ne za se ni ko je, ni kada, doneo prvi bakarni kazan za pečenje rakije u Srbiju, ali su sačuvani turski zakoni, od 1389. do 1878. po kojima se za svaki kazan plaća porez od dvanaest aspri.

Kada su Turci počeli da se povlače iz ovih krajeva, a velika Otomanska imperija izdisala kao samrtnik na Bosforu, rakija je postala simbol slobode, pobede nad islamom, koji je zabranjivao alkohol. Srbi su je oduvek cenili više od vina, jer se do blagoslovenog stanja pijanstva s njom stiže brže. Ne kaže se uzalud: „Vino traži slugu a rakija gospodara!“ Nije jasno na šta se ova stara srpska izreka odnosi: da li na mukotrpn, danonoćni rad bez prestanka oko gajenja vinove loze, dok je za gajenje šljiva i pečenje rakije potrebno mnogo manje vremena, ili na to da vino često ovlada čovekom a da je u pijenju rakije potrebno biti gospodar i potčiniti je sebi. Srbima je, izgleda, dojadilo petstogodišnje ropstvo pod Turcima, pa ako često i nisu mogli da vladaju sobom - vladali su bar rakijom.

Što se tiče posledica, mamurluk od rakije je, naravno, mnogo teži nego od prefinjenih francuskih vina, na primer, ali je i život ovde bio uvek mnogo teži nego onaj u zemlji iz koje ta vina potiču.

U srpskom jeziku, koji je seljački, nedostaje mnoštvo reči za urbane pojmove, ali što se tiče rakijskih, tu je nenadmašan: samo za staklenku iz koje se pije rakija i čije se šire dno sužava u duguljasti grlić (da ne bi lapila), imaju bezbroj naziva: fić ili fićok, čokanj, čokanjčić, satlik, unuče, šiš, šiša ili polić... piju je još i iz čutura, pljoski i bardaka a često, i iz natege, pravo iz bureta.

Rakijo, majko!

S rakijom se dolazi i odlazi sa sveta.

Rakijom se proslavi rođenje deteta i to rakijom iz bureta koje je godinama bilo zakopano u zemlju čekajući tu priliku. Bez nje se ne polazi ni u vojsku, ni u rat, ni u crkvu, ni u goste, ni na put, na kome je, često, pljoska jedini prtljag. Siromah seljak, samo nju može da ponudi ili ponese na poklon lekaru, policajcu, sudiji, šumaru, porezniku ili ministru, a neretko i samom kralju, u boci zapušenoj komadom kočanja - okrunjenog klipa kukuruza.

Srbi su verovatno jedini narod koji rakiju pije i kao čaj. To je meka vruća rakija koja se kuva na prepečenom šećeru i kojoj se, radi arome, može dodati karanfilić, a zovu je - šumadijski čaj.

Na kraju, red je i da se jedna boca ostavi i na grobu pokojnika koji je voleo da je pije, ili da se na sahrani i parastosu prospe po kap, dve za pokoj

njegove duše.

17.

Plašeći se da ga neko ne otruje, Ivana je vremenom uspela da nauči Vuka da ne jede ništa sa zemlje. Jeo joj je samo iz ruke. Ako bi nekim čudom nabavila od nekog kost, morala je da je drži sve dok je on do kraja ne oglođe i ne skrcka.

Tog jutra baš joj je jeo iz ruke veliku kost od jagnjeće plečke, koju je odnekud doneo Prorok, kad se iz šljivika sa uzdignutim rukama, kao da se predaje, pojavi Maki. Prepusti kost Vuku, a sama krenu ka kući da uzme pištolj.

- Nemam oružja! - doviknu joj Maki. - I došao sam sam!

Zastala je na vratima u nedoumici.

Dok se penjao na trem, daske zaškripaše pod njegovom težinom, a Vuk zareža.

- Je l' ujeda? - upita Maki.

- Samo kad mu se naredi!

Seo je na klupu stavivši na sto pakovanje zamrznutih malina.

- Nisam ti doneo cveće... Ovde to nije običaj, a i da jeste, nema gde da se kupi. - Pogledao je sa podozrenjem na nakostrešenog Vuka. - Stvarno ne ujeda? Kad sam bio mali tvoj pas me je ujeo, baš ovde, na tremu... Džeki...

- Ne, zvao se Žučko.

- Jeste, Žučko. Od tada se bojim pasa.

- Hajde i ti da se nekog bojiš!

- Da ti pravo kažem, pribojavam se i tebe - nasmeja se. - Baš se pribojavam. Šta bi od one devojčice?

- Šta bi?

- Ne znam... Bila si tako nežna i plava.

- Nikada nisam bila plava. Mora da si me sa nekim pobrkao!

- Ja tebe da pobrkam, da samo znaš kako sam bio zaljubljen u tebe?

- Što mi nisi rekao?

- Što ti nisam rekao? Ja da ti kažem? Ne verujem da sam uopšte umeo da govorim. Mislim da sam progovorio teku šestoj godini...

- Šta? Bio si zadovoljan uslugom? Nisi imao primedbi.

- Ja? Nisam imao primedbi! Itekako sam ih imao, samo nisam smeo da kažem. Bio sam više gladan nego sit. Proja svaki dan, sve dok ti ne izađe na uši. A ti si bila baš lepo gospodsko dete? Tata pukovnik. Svaki dan palaćinke!

- Tada samo kapetan - ispravi ga Ivana. Pokušala je da razgrne mreću

vremena i da spoji ovog lepog stasitog muškarca sa onim davnim musavim dečakom koji se leti vrzmao oko njihove kuće, bos, pocepanog tura.

- Kapetanova kći - reče Maki setno. -Imala si prvi dečji bicikl u selu.

- Je si li mi zbog toga iskidao žice na točkovima?

- Znači, ipak me se sećaš?

- Sećam te se, kako te se ne bih sećala! Imao si oko sebe telohranitelje - džukce, motorne testere, rovokopač i *nisane*.

- Jesi li nam zbog toga izbušila gume?

- Dobro da vam nisam izbušila glave.

- Polako, polako... Nisam došao da se svađamo. Imaš li koka - kolu?

- Piće s đavolovim repom? Ne držim to.

- Narodni heroj Ivana Jovanović, zvana Šljiva, ne troši koka - kolu. Ratovala četiri godine. I šta, na kraju? Pobeda, a? Napunila Srbiju izbeglicama! Ne možeš nigde da makneš, a da ne naletiš na njih.

- Kako znaš da su izbeglice?

- Kako znam? Kako znam da su izbeglice? Bosančerosi! Govore ijekavski.

- A, ti? Odakle si pa ti?

- Ja? Odakle sam ja? Odakle bih bio? Iz Šljivova. I otac mi je iz Šljivova. I deda...

- A pradede?

- Šta, a pradede?

- Kažu da su Petrovići došli iz Hercegovine...

- Znači izbeglice, a?

- Otkud znam što su došli? Davno je to bilo.

- Bilo je prekjuche.

- Nek je bilo i juče! Manimo se toga. Ima ko o tome da misli... Da mi malo popričamo o nama, ako hoćeš?

Ivana, koja je do gada stajala iznad stola, sede na klupu i reče:

- I ja mislim da je vreme.

- Ovo među nama postaje ozbiljno i hteo bih da raščistimo tu stvar - kazao je Maki lupkajući prstima po stolu.

- Šta predlažeš?

- Pazi ovako! - reče. - Nismo više deca. Šta je bilo, bilo je. Ne bih hteo da neko zbog ovoga izgubi glavu. Jebeš maline. Rodiće one opet... Ali ti možda ne znaš, dugo nisi živela ovde. Maline su budućnost Srbije. Od čitave svetske proizvodnje na Srbiju otpada celih osamdeset posto. Ostalo su Čile i Poljska, a njihove maline nisu ni prineti našima! Nema kolača na Zapadu u kome nisu naše maline! Ni torte, ni soka, ni preлива. Čak su i u francuskom šampanjcu *Don Perinjon*, a sada će i u Japan!

Ivana pomilova Vuka po glavi:

- Čuješ Vuki, bićemo i u Japanu!

- Zezaj se ti, zezaj! Ali, računica je prosta - nastavi Maki vadeći računar iz cepa na prsluku. Počeo je da računa na njemu. - Za trista kila svežih šljiva

u hladnjačama se, ako imaš sreće, može dobiti najviše devedeset maraka. Sa malinom je potpuno drukčije; sa iste površine dobija se stopedeset kilograma, što je više nego duplo - čitavih dvesta maraka.

- Šljivama je, dakle, odzvonilo? - upita Ivana.

- Tačno, odzvonilo im je. Ko jebe šljive, imaju koštice! - zasmija se on svojoj dosetki.

- I šljivovici, znači?

- Neću da kažem, šljivovica se može peći i od šljiva, ali ko je danas pravi, sigurno je pravi od šećera! Jeftinije je...

- I Gvozdеноvoj kući je, znači, odzvonilo. - Oči joj se suziše u proreze. - I to sve, zbog čega, da se najzad osvetiš Jovanovićima, da ih stigneš i prestigneš; da naplatiš nadnice i za oca Sredoja i za dedu, kako se ono zvaše?

- Možeš to da shvatiš kako god hoćeš - rekao je - ali ne vidim po čemu su to Jovanovići bolji od Petrovića? Gde ti, u stvari, živiš? Šta ste vi? Plemići? I što je moj pradeda, „kako li se ono zvaše“, gori od tvog dede Đorđa? Bar nije krao i pljačkao kao on. Argatovali su mu za parče proje i teglili šljive sve do Save da ih natovare na lađe i pošalju u Beč i Peštu, da bi on kupio bilijar, na kome niko nije umeo čestito ni da igra. Plemići! Plemići i Grebići! Plemići u zemlji u kojoj je prvi vožd bio svinjarski trgovac i pljačkao Turke i trgovce. Karađorđevići! Obrenovići! I to mi je neko plemstvo!

- I Nemanjići, naravno, za tebe nisu nikakvo plemstvo?

- Da ne znaš, možda, nekog živog Nemanjića? - upilji joj se on u lice. - Svi ste vi ista bagra! Pa samo jedan moj *nisan* ima više volovskih snaga, nego svi volovi u istoriji tvoje familije!

- Znaš šta, Petroviću? Nema tih para od malina, kafića i Japanaca s kojima ćeš moći da zaboraviš ko si i čiji si! Koga je pravio gladan otac, nikada se neće najesti, i sve te firme koje nosiš po sebi nikada neće moći da pokriju pocepane pantalone u kojima si dolazio da viriš u našu kući iz šljivika!

Bledi od srčbe uneli su se jedno drugom u lice preko stola. Ne volim kod sebe taj osećaj, pomisli Ivana, ovo se neće svršiti dobro.

- I da te vidim kako gola šetaš po sobi, a znaš da te gledam - nastavi on.
- Mala gradska kurvica zavodi siroto seljače koje nije videlo ni bioskop. A posle se pravi da ga i ne poznaje!

Zadrhtala je od besa. Skočila je sa klupe, oborivši je, i utrčala u Veliku sobu.

Maki je mirno dobovao prstima po stolu.

Vratila se sa magnumom uperenim u njega. Gledao je mirno svojim lepim tamnim očima kao neko veliko plavokoso dete.

Iznerviralo je što se nije uplašio. A imao je mnogo više da izgubi od nje.

- Nećeš valjda pucati u nenaoružanog čoveka? - upita je tiho.

- Neću! - reče ona. - Pucaćeš sam u sebe! Jesi li nekad čuo za ruski rulet?

- Jesam.

Mighty

- E pa ovo je ruski rulet na srpski način... Postavila je magnum između njih na sto i zavrtila ga kao da je rulet. Pošto se nekoliko puta revolver okrenuo oko sebe, cev se zaustavila na njoj.

- U redu. Pokazao je na mene... Podigla je revolver i zavrtila burence dlanom a zatim prislonila cev na slepoočnicu.

Užasnut, Maki je gledao otvorenih usta.

Povukla je obarač.

Škljoc.

Odahnula je i gurnula magnum prema Makiju.

- Na tebi je red!

- Što na meni?

- Ovo je revolver tvog čoveka, ili ćeš mu ga vratiti ili ćeš i ti ostati ovde - kazala je. - Hajde da vidimo imaš li muda?

Lice mu se nali crvenilom a šake stegnuše u pesnice. Pogledao je najpre nju a onda revolver na stolu pa se okrenuo prema šljiviku kao da traži nečiju pomoć, ali tamo se čula samo gugutka: ku-puj kruz, ku-puj kruz...

Ponovo je pogledao magnum, a onda, lagano ispruži ruku, dok mu je lice bledele, i drhtavim prstima uze revolver.

Zavrteo je dlanom burence i gledajući Ivanu pravo u oči sačekao da se zaustavi. A zatim je povukao oroz.

Škljoc.

Odahnuo je i spusti čelo na sto ostavši tako jedno vreme.

Ivana poče grohotom da se smeje.

Podigao je glavu i video kako iz cepa vadi i na astal prosipa punu šaku metaka.

- Nisi ti baš tako loš kao što sam mislila - kazala je dok je on skupljao metke a revolver zatakao za pas.

- Videćemo se još - rekao je, ali ovaj put bez pretnje i otišao niz šljivik.

Ivana zagnjuri glavu u Vukovo krzno i poljubi ga u vlažnu njušku.

18.

Prvo bure prepečenice namenila je Manastiru i, upregavši Putka, odvezla ga tamo na kolima.

U opusteloj manastirskoj porti zateče postarijeg slikara u haljetku umazanom bojama, kako, na platnu postavljenom na poljski štafelaj, uljem slika crkvu na nečijem dlanu. Otkad nije videla živog slikara? Nekada se družila sa njima i oni bi joj često poklanjali svoje radove.

Pošto je poljubila ruku igumanu Mojsiju, on je predstavi umetniku kao Gvozdenovu unuku.

- Kog Gvozdena? Onog što je pravio rakiju ? Nikad u životu nisam pio bolju. Posle nje, slikao sam samo anđele... Eee... bila su to vremena! Ako ti je rakija i blizu njegovoj, kupujem odmah deset litara.

- Imam bolju ideju - predložila je Ivana. - Kako bi bilo da mi nacrtate etiketu za boce? Vi meni crtež, a ja vama rakiju!

- Anđeli s tobom, nikad bolji posao nisam sklopio. Blagoslovi, oče igumane.

Slikar im pomože da istovare bure i da ga odguraju do manastirskog podruma.

Iguman Mojsije se otuda vrati sa bardakom punim prepečenice, pa svi, sem Ivane, uzeše po čašicu, čak i stara monahinja koja ih donese na poslužavniku sa slatkim od šljiva i vodom.

Pošto je iskapio čašicu, slikar obrisa dlanom usne i upita Ivanu da li je ona sama peče. Potvrdila je.

- Pio sam, davno, rakiju tvog dede - kazao je podigavši novu čašu prema suncu da osmotri boju šljivovice - ova nije lošija od njegove. Čak je na neki način i bolja, rekao bih, ženstvenija. Bistra je i čista. Kao suza... Kako ti ono beše ime, anđelu?

- Ivana.

- Prava suza Ivanina! - rekao je oduševljeno, krstivši tog trenutka njenu prepečenicu. - Prodaješ li je, možda?

- Živim od nje. Popio je i treću čašu.

- Bolje bi ti bilo da manje piješ... - reče Mojsije zabrinutim glasom.

- Što? Ko da će mi neko reći hvala - odvrati slikar. - Ne mislim da živim sto godina.

On uze Ivanu za ruku i posadi je na klupu za stolom u dvorištu po kome su bile razbacane boje, četke, olovke i hartije na kojima je pravio skice za sliku.

Uzeo je krejon i na čistoj strani bloka, pevušeći nešto sebi u bradu,

počeo da je crta iz profila.

- Neverovatno! - mrmaljao je. - Podsećaš me na nekoga... da, na Jovanku Orleanku! I na Mariju Falkoneti koja je dvadesetdruge igrala u Drajerovom filmu. Ista Jovanka Orleanka!

Gužvao je besno listove sa prva tri pokušaja i nervozno ih bacaio na stranu, pre no što mu pođe za rukom, da u gotovo jednom potezu, elegantnom i jednostavnom linijom koja je podsećala na crteže Žana Koktoa, postigne ljupki obris njenog profila. Posle kraćeg razmišljanja, škiljeći na jedno oko, docrta joj na obrazu i krupnu suzu. Oko portreta ispisa, poput veza, u obliku potkovice, pisanim slovima svojim lepim namerno neveštim rukopisom, takođe u neprekidnoj liniji:

SUZA IVANINA

Istrgao je list iz bloka i pružio joj ga rekavši: „Dobar posao anđele, i za tebe i za mene“, a zatim, s olakšanjem, iskapi novu čašu i strese se od njene žestine.

U svakom Srbinu, ma kako bio dobar hrišćanin i pravoslavac, još uvek živi paganin koji deli zemaljska dobra sa svojim mrtvima kao da su još živi. Tako i Ivana natoči prepečenicu u čašicu i odnese je do obližnjeg groba dede Gvozdena, gde je postavi na kameni spomenik pa se prekrsti

Zapalila je i cigaretu i, povukavši dva - tri dima, ostavi je zapaljenu da dogoreva pokraj čašice. Deda je bio strastan pušač.

19.

Odnela je crtež u jedinu malu varošku štampariju koja je uglavnom štampala podsetnice, kese, osmrtnice i plakate. Primio je postariji štampar sa razbarušenom umetninkom bradom i širitom za zaštitu od prejakog svetla i pažljivo razgledao crtež koji mu je pokazala.

- Koliko si mu platila za ovo? - upita je.

- Dvadeset litara rakije.

- Znaš li ti ko je to?

- Ne znam. Poznavao je mog dedu.

- On je jedan od najvećih srpskih slikara. Daću ti petsto maraka za ovaj crtež!

- Nije na prodaju! - odbi Ivana ponudu. - Koliko tražiš da odštampaš hiljadu etiketa?

- Dvaest litara rakije. Rukovali su se.

Dok su se dogovarali oko oblika etikete, u štampariji se pojavi Maki i baci na sto karton prekriven folijom saušarenjenim nacrtom etikete za pakovanje malina.

Štampar se presamiti od poštovanja pomešanog sa divljenjem i strahom.

- Kad ovo treba da bude gotovo? - upita Makija snishodljivo.

- Juče - odbrusi ovaj.

- Gospodina Makija ne treba posebno predstavljati - reče smešeći se servilno.

- Kako ne treba posebno? - pobuni se ovaj. - Ubih se sve ove godine da me neko posebno predstavi, a sad, ne treba! Šta sam onda, kog đavola, radio u životu? „Ne treba posebno predstaviti...”

- Ovo je gospodin Manojlo Petrović - Maki. A ovo je gospođa...

- Već smo se upoznali - kazala je Ivana.

- Ali još nismo popili piće da to proslavimo - reče Maki.

- Otkad ti piješ?

- Samo ono sa đavolovim repom.

Odveo je u *Havanu*, otpustivši pre toga dvojicu telohranitelja koji su ga čekali pred štamparijom. Ivana tako zakorači u njegovo carstvo kiča, izmešanih stilova i materijala, u kome su se ogledala borila sa neprikladnim, tapaciranim plastičnim šankom, a drvo i kamen svađali sa kovanim bakrom i obojenim neonskim cevima, sve to, u grmljavini turbo - folk muzike kroz koju je zavijao orijentalni lelek pevača: „Ne plači mi na kućnome pragu, da mi vrata ne povuku vlagu...”

Tri konobara kao bez duše pritrčaše njihovom stolu da ih usluže. Ivana

uze sladoled, a Maki koka - kolu.

- Je li ti se sviđa muzika? - upita je ponosno.

- I to ti zoveš muzikom? Zapucketao je prstima i šanker istog časa promeni pesmu utišavši razglas.

- I sve je ovo tvoje? - upita Ivana razgledajući *Havanu*, koja je mnogo podsećala na kitnjasti cuboks iz pedesetih - Mermer i zvuci.

- Sve je iz Italije! - kazao je ponosno.

- Ko ti je radio? Neko iz Beograda?

- Sve sam ja! Ne jebem arhitekte! Ivana se zagrcnu od smeha.

- Stvarno, ti si genije!

- Svi to kažu! Šta fali? Ovo bi moglo da stoji i usred Pariza! Šta misliš, a?

- Moglo bi, videla sam tamo i gora mesta. Jela je svoj prvi sladoled posle mnogo godina. Citron, vanila, malaga, tuti - fruti. „Neki su to jeli sve ove godine“, pomisli, „šta sam sve propustila?“

- Lako je tebi - uzdahnu.

- Jeste, „lako je meni“. Svi kažu „lako je Makiju“. Lako je Makiju! Ja najbolje znam koliko mi je lako. Šta misliš koliko ljudi živi od mene? Mislim, koliko njih prima svakog meseca platu?

- Pa, između deset i sto pedeset.

- Dvesta! A svako od njih izdržava još najmanje po troje od mojih para. Pa ti sad vidi! Uzmimo tebe, na primer. Izdržavaš samo Sevedu.

- On izdržava mene.

- ...i svi misle da je to Makiju palo s neba - nastavi on - gde su bili da vide kad je Maki kopao kanalizaciju u Beču. Jesu li ikad pitali šta je Maki jeo u Frajburgu i pod kojim je sve usranim mostovima spavao. I je li uopšte spavao dok je sve ovo stvorio sa samo, evo, ovih deset prstiju? I zna li iko kako Maki uspeva sve to da održi. Koliko njih proba da mu sve to otme; političari, mafije, reketi... - uneo joj se u lice preko stola - ti si ta kojoj je uvek bilo lako i koja je uvek bila zaštićena - prezimenom, školama i...

- ... i pancirom?

- Otkud znaš?

- Šta otkud znam?

- Otkud znaš da ga nosim? - rastvorio je svoj beli prsluk ispod koga se ukaza pancirna mreža. - Ovakav u Srbiji imaju samo dvojica! Ja i... bolje da ti ne kažem ko. Ne probija ga ni devetka.

- Stvarno, ništa ga ne probija?

- Ništa!

- Ni ljubav?

- Kakva ljubav?

- Ljubav.

- Ljubav? Ma, šta je ljubav?

- Jedan francuski pisac je napisao da je „ljubav sve ono što se dešava između dvoje koji se vole“.

Mighty

- Poslednje što sam čitao bila je *Družina Pere Kvržice*.
 - Hvala ia sladoledu, bio si sjajan domaćin - rekla je Ivana ustajući.
 - Sad znaš gde sam, pa svrati... - kazao je prateći je do izlaza. - Stvarno, zaboravih da te pitam, čim si se ono bavila pre rata?
 - Uređivala sam ovakve kafiće, samo mnogo bolje - kazala je. - Znaš, ja sam arhitekta...
- Čim je izašla iz *Havane*, šanker ponovo pusti ubitačno glasnu muziku:
„Ja sam celo selo, navuko na belo...”

20.

Čitave te jeseni Ivana i Franc su prodavali rakiju po okolnim selima i na varoškoj pijaci.

Zalepila je nalepnice na sve boce koje je uspela da dobavi, prethodno ih potopivši u vodu da bi se odlepile stare etikete. Najteže su se odlepljivale i skidale one sa flaša *Džoni Vokera*, a njih je bilo najviše. Dobila ih je od Olivera, koji ih je imao napretek - pun podrum.

Natovarili bi burad, pletare i boce na kola i s upregnutim Putkom izazivali prilično čuđenje kod meštana koji ko zna od kada nisu videli konjsku zapregu.

- Mama, vidi konj! - vikala su za njima deca. Zaista je bilo neobično videti Putka kako mirno žvače seno na parking, između kakvog kombija i poslednjeg tipa BMW - a. Kola s jednom konjskom snagom.

Čim bi postavili piće na iznajmljenu tezgu, oko njih bi počeli da se okupljaju mesni pijanci. Kao što je Franc predvideo, živeli su od svoje rakije. Lokalne kafecije otkupljivale su od njih po koju litru prepečenice za starije goste, dok su ih vlasnici kafića, u kojima su se isključivo pili koka - kola ili pivo, prezrivo odbijali.

Počeli su od Šljivova. Zavezali su Putka za Karla Marksa i Fridriha Engelsa i prodavali rakiju direktno sa kola kao iz kakve pokretne točionice. Prodavali su je i na čaše (jedna mala, metalna, bila je privezana tankim lancem za bure), na boce i na pletare. Seljaci bi se okupili oko kola i ostajali tu po ceo bogovetni dan pijuckajući. Bez rakije, razgovora nema!

- A Gvozden, bogumi, nikad nije vako prodavao - prisećao se Đed.

- Seveda - kazao je Franc - imo je ko da prodaje mesto njega.

- E za sve te je Bog stvorio - pohvali starac Ivanu. - I da ratuješ, i da pečeš rakiju i da prodaješ... Još samo da te udamo, da ne pleteš sede!

- Neka, Đede, ima za to vremena, a i nemam šta da pletem, vidiš da mi je kratka kosa - zato sam se i ošišala - odvrati ona točeći mu rakiju.

- Bogumi, nema vremena, dijete, očas to proleti! Znaš li kako narod kaže: Izbirač nađe otirač!

- A jedan, onomad, vrnuo se iz Amerike - počeo da priča Zlatni zub - kaže da u Kaliforniju ima drvo, zovu ga sekvoja, u kome je tolika rupa da kroz nju idu...

- Ma, jebala te sekvoja? - prekinu ga Brkajlija. - Gledaj od čega živiš!

Posle Šljivova dođe na red osvajanje Varoši.

Iznajmili su tezgu oko koje se okupi pravi mali klub pijanaca i gradskih klošara. Nađoše se tu i dva sredovečna muškarca u dotrajanim maskirnim bluzama zarasli u dvonedeljne brade. Ivana ih počasti rakijom našta je jedan varoški odrpanac upita što im toči besplatno?

- Oni su izbeglice. Njima je najteže! - objasnila je.

- Bićemo i mi uskoro, kako nam je krenulo - reče ovaj. - Daj i nama po jednu!

Rakija je sve bolje išla. I seljaci, koji su prodavali voće i povrće na drugim tezgama, skoknuli bi na čašicu, da se odmore i zaliju dušu po kojom *Suzom Ivaninom*. Postariji gospodin, pisac *Hronike Varoši* i upravnik Zavičajnog muzeja, koji se upravo pripremao da poseti sinove, kompjuteriste, u Kanadi, kupio je tri boce, najpre se raspitavši da li je ta rakija zaista iz Šljivova?

Znate, kazao je, moja deca tamo imaju sve što im srce poželi. Lepo su se snašli, zaposlili i poženili, ali šta čovek da im odnese? Postoje samo dve stvari, tamo u Kanadi, koje ne mogu da kupe: kajmak i prepečenicu! Evo, pokazao je Ivani, kupio sam kačicu kajmaka, a rakiju ću im odneti da počaste svoje prijatelje Kanađane kad im dođu u goste. Neka vide da nismo tikve bez korena.

- Uzgred, ako niste znali - objasnio je Ivani - rakija je stara turska reč nastala od arapske *arak* i znači znoj. Pekli smo je još dok su Kanađani imali rogove i živeli po šumama.

Izlazak na pijacu predstavljao je za Ivanu i neku vrstu društvenog života. Oko njene tezge, kao oko kakvog pijačnog šanka, bilo je uvek najživlje; ponekad bi se i zapevalo a mogle su se čuti i neobične priče i još neobičniji ljudi.

Franc je uredno razvrstavao i slagao zarađen novac.

U novembru su zakiselili veliku bačvu punu kupusa u koju je Franc stavio i nekoliko cvekli da rasol dobije ružičastu boju. Pretakao je svaki dan rasol i bdeo nad glavicama kupusa kao da su živa bića, često razgovarajući s njima.

Platili su da im ponovo uključe struju, i prve noći kada kuća na osami zablista svetlima, pred njom, na dvorištu, uhvatiše se za ruke i zaigraše kolo - dvojac.

Od starog kolskog točka Ivana je napravila luster po čijem su rubu okačeni mali rakijski čokanji prelamali svetlo kao da su od muranskog stakla.

Više nije spavala na bilijaru - kupila je udoban, nešto tvrđi madrac i osposobila krevet sa mesinganim kuglama.

Ponekad bi sebi dozvolila čak i osećanje sreće.

21.

Na sredini nekog starinskog romana, nije znala kojeg jer je bio bez korica, pročitala je na početku jednog poglavlja sledeću rečenicu:

„Naredne tri godine nije se dogodilo ništa važno i posebno značajno.“

Kao da je ona bila glavna junakinja. Tačnije: njoj se ništa posebno nije događalo, ali jeste drugima.

Lagano proticanje dana, nedelja, meseci i godišnjih doba kao da je, poput kolskih točkova, koji urezuju dve brazde u zemlju, upisivalo i u njoj monotonu kolotečinu. Gotovo da je ponekad uživala u toj dosadi ispunjenoj svakodnevnim obavljanjem uobičajenih poslova. Franc se brinuo za Putka, ona za sansku kozu, Palomu, koju su kupili da bi imali sveže mleko. Jedan deo dana odnosili su baštenski radovi, negovanje cveća i održavanje kuće koju je polako obnavljala i doterivala. Menjali su krovove na šupi i štali, malterisali zidove i popravljali kace i burad, jer je majstor - pinter živeo u Varoši i svaki njegov dolazak trebalo je skupo platiti. Kosili su travu i pripremali drva za zimu koja stiže nenajavljeno, najpre gustim maglama što prekriše dolinu ispod njih, a zatim jutarnjim injem; na kraju, snežnim smetovima koji su ih jedno vreme odvojili od sveta. Razgrtala je sneg dok ne bi pala od umora, ali on bi već sledećeg dana ponovo napadao, zatrpavši sve što je prethodno raščistila.

U dugim večerima, kada se smrkavalo pre pet sati, otkrila je zaboravljenu lepotu čitanja. Ne seća se kada je poslednji put držala knjigu u rukama! U pletenom kovčegu, u tavanskoj sobici, otkrila je mnoštvo prašnjavih knjiga, uglavnom izdanja *Srpske književne zadruge* čiji je zadužbinar i jedan od prvih pretplatnika bio njen pradede Đorđe Jovanović. Zaroni tako u dela ruskih i francuskih klasika devetnaestog veka, kao da ih po prvi put čita. Prevodi su bili pomalo arhaični, a listovi požuteli od vremena, ali je zapanji svežina pripovedanja kao da se za sve ovo vreme ništa suštinski nije promenilo. Različiti su bili samo kostimi, brzina i oružje. Suština života ostala je ista. Pročitala je ponovo *Anu Karenjinu*, čudeći se kako su mogli da je teraju da to čita kao obaveznu školsku lektiru kada je imala sedamnaest godina? Kako je tada mogla da shvati dramu tridesetogodišnje grofice. Pročitala je i *Rat i mir*, preskačući, kao što je preskakala i u školi, dosadna poglavlja na francuskom o oslobođanju kmetova i ekonomskim raspravama o carskoj Rusiji. Ostavljala je knjigu kasno u noć, kao da napušta film na najnapetijem mestu, žaleći što se isuviše brzo primiče kraju.

Zbog niskog napona svetlo u Šljivovu bilo je slabo i žmirkavo; ni u Varoši nije mogla da se kupi sijalica jača od šezdeset vati, a često je i nestajalo struje, kada bi crkavala stara trafo - stanica, pa je čitala uz petrolejku, što je davalo posebnu draž klasičnim štivima. Negde daleko od Šljivova svetleli su

ekrani kompjutera dok su ona i Franc čitali *Prolećne vode* Turgenjeva, baš kao što ih je on i pisao - uz petrolejku.

O Francu, kao o strasnom čitaču, kružila je legenda da ustaje u četiri sata izjutra samo da bi mogao čitati do šest, kada su započinjali poslovi na imanju. Budući da nije mogao doći do novih izdanja, čitao je po ko zna koji put sabrana dela Antona Pavloviča Čehova, od prvih tomova priča i humoreski do poslednje knjige - njegove prepiske sa glumicom Olgom Kniper, koju je optuživao da je upropastila njegovog omiljenog pisca. Knjigu bi pažljivo uvijao u novine da joj ne ošteti stari plavi platneni povez.

Dok su joj sati, dani, nedelje i meseci tekli monotono, a godišnja doba se neosetno smenjivala kao u filmskim pretapanjima, olujni oblaci su se kovitlali nad Srbijom. Opasna svetska omča stezala se sve više oko njenih granica. Kolone izbeglih Srba sa Kosova punile su Srbiju koja je već ličina na prenatrpan brod koji samo što ne potone pod teretom mnogobrojnih pokupljenih brodolomnika. Zemlju su iznutra razdirale političke bitke; bilo je sve više ubistava i pljački, a narod je živio sve bednije. Ispostavilo se da je tačno staro pravilo: kad su vremena najteža - ništa ne ide tako dobro kao rakija. Za nju se uvek nađe. Ona je jedini spas i uteha.

Međunarodna policija je sve češće hvatala i odvlačila u Holandiju njene ratne drugove. Drugi su se opet, u međuvremenu, kažu, obogatili mutnim poslovima. Ponekad bi neko iz Sarajeva prošao trgujući kroz Varoš i ona se raspitivala za svoj rodni grad. Istina, pričali su joj, grad je bogat i savršeno uređen, ali na ulicama ima mnogo zarova, fereca i stranih vojnika. Rat kao da je odavno zaboravljen. I ona, takođe. Ko li sada zaliva njen viseći vrt? Ili su ona majušna stabla posečena i položena u vreme velike zime?

Malo je šta od vesti stizalo do nje. Novine su neredovno dolazile u Šljivovo i rano rasprodavane. Trebalo je pešačiti po kiši, kroz blato koje je prekrivalo Srbiju, uvlačeći se, činilo se, i u duše. A sva ta burna događanja po Srbiji i svetu, kao da nisu ni doticala krošnje niz koje su se cedile kiše, ni Ivanin život u kome je svaki dan ličio na neki drugi...

Veoma retko je odlazila do Varoši, koja se s jeseni povlačila u sebe zajedno sa stolovima i stolicama na kojima se leti sedelo po trotoarima. Odlazila je do Opštine, u apoteku ili u neophodne nabavke, a i da, s vremena na vreme, s čežnjom gleda u dva semafora na Glavnoj ulici u Čaršiji. Tada bi običdžo viđala Olivera koji kao da nije izbivao iz *Lažnog svedoka*, zadimljene kafančine u blizini Suda. Kad bi je ugledao, istrčavao je napolje ili udarao u staklo prljavog izloga pozivajući je na piće. Njeni jedini izlasci za sve ove godine.

Jedanput joj, setno gledajući zelenim tačkastim očima, iznenada reče:

- Znate, svaka ljubav u Srbiji morala bi da započne stihovima: *Bože mili, čuda velikoga!* Proslavio je tu misao ispivši do dna čašu.

- Zar mi niste prošli put rekli da ostavljate piće?

- Jeste, priznajem, obećao sam.

- Vi zaista nemate karakter - reče Ivana.

- Varate se, imam ja karakter - ali loš!

Bar što se tiče pića. Ipak, imao sam sreću, zahvaljujući njemu ostavila

me je žena.

Sazreo je izgleda i čas da se malo bolje upoznaju.

- Istina, moj život nije bio ni iz daleka tako uzbudljiv kao vaš - kazao joj je šarajući odsutno izgorelim palidrvčetom po stolnjaku pokraj prepune pepeljare.

Ukratko, prosto mu je neprijatno da o tome uopšte i govori. Priča koja se često sreće po ovakvim mestima. Kao mlad bračni par, on i njegova žena, pomalo manekenka, pomalo košarkašica, a izvesno vreme i rokerka koja obećava, došli su ovde one godine kada mu je umro otac, ugledan advokat u Varoši, nasledivši njegovu dobro uvedenu kancelariju.

U početku, mislio je da će ovde ostati kratko, dok ne zaradi dovoljno para da se vrati u Beograd i započne nešto iznova, ali palanke truju, kao pritajena bolest, na najrazličitije načine, a jedan od njih je da svoje žrtve podmuklo razjedaju iznutra i učine da zaborave na vreme što neosetno protiče pokraj njih, sve dok, lagano, daleki velegrad, poput sna, ne postane još dalji i bleđi.

Okačio je o klin svoju gitaru iz ansambla *Meteori*, u kome je nekada svirao i pevao sve do diplomiranja, zarađujući na taj način džeparac, jer se tako nije mogla izdržavati porodica i plaćati iznajmljeni stan u Beogradu. Razrađena advokatska praksa njegovog oca donosila je u početku solidne prihode od kojih se moglo udobno živeti, ali ne i promeniti iz osnova bilo šta, što je i zadržalo njegovu mladu ženu da jedno vreme ostane u Varoši u kojoj, inače, nije imala s kim da se druži. Nagovorala ga je da što brže sve prodaju i u Beogradu otvore butik - kao bivša manekenka verovala je da ima dobre veze i da će u njega pohrliti otmena klijentela. On će se, naravno, za to vreme baviti bebom. Sve češće se pripit kasno vraćao kući, pravdajući se da mora da sedi po kafanama sa klijentima, koje je, jednog po jednog, gubio i pored izrazitog dara za advokaturu.

Na kraju, žena ga je ostavila samog sa jednogodišnjom Oliverom i vratila se u Beograd. Savladao je prepovijanje, vezivanje pelena i pasiranje hrane za bebe, „o ospicama i zauškama i da ne govorimo“, a u svemu tome izdašno mu je pomagao ženski deožomšiluka, koji je u njemu video idealnu priliku za udaju. Oliverina majka im se nije javila nekoliko godina, sve dok joj nije zatrebao pristanak za razvod. Poslao joj ga je bez reči, a da se nisu ni videli. Ponovo se udala, ovoga puta, izgleda, srećnije, zaista za nekog butigdžiju, i tek u poslednje vreme kao da se setila da ima ćerku koju treba povremeno vidati.

- Znete li kako počinje *Ana Karenjina*? - upita ga Ivana.

Posle kraćeg razmišljanja, Oliver reče: Sve srećne porodice nalik su jedna drugoj, svaka nesrećna porodica, nesrećna je na svoj način... Mada mi je profesionalno bliži *Zločin i kazna*. Od toga zapravo i živim.

Poslovi nikad nisu išli gore, priznao joj je, narod se, istina, i dalje tuži, ali niko ništa ne plaća, sudije su potkupljene, a i svemogući Maki ga je uzeo na zub i odbija od njega i one retke, preostale klijente. Kako joj samo zavidi na njenom Šljivovu? Tamo je bar sama. Ne zna šta bi dao samo da ima nešto slično gde bi mogao da se povuče.

- Pakao - to su drugi! - citirao je Sartra.

- Ali, u Šljivovu nema viskija! - rekla je Ivana.

- Viski nije važan - kazao joj je. - Lako bih ga ja ostavio, ali mi je žao onog jutarnjeg osećanja krivice... Uostalom, prećiću na rakiju, toga bar tamo ima dovoljno!

Pozvala ga je kad god hoće da dođe na njeno imanje, da se odmori, i od tada on, zaista, sve češće počeo da svraća, što je Franca i Vuka ujedinilo u zajedničkoj ljubomori.

Kada je pokušala da plati piće, njegov viski i svoj čaj, on je sprečio, zaustavivši joj ruku kojom se mašila sa džep.

- Ali, ja sam vam ionako dužna! - kazala je.

- Bolje je da mi budete dužni - rekao je - nego da mi nikada ne platite!

Pozvao je da vidi gde živi.

- Nema smisla - rekao je - toliko puta sam bio kod vas, a vi nijedanput da se udostojite i dođete da vidite moj brlog... Nije Bog zna šta, ali mi bar niko ne dosađuje. Čak ni klijenti. *Lažni svedok* mi zamenjuje dnevnu sobu.

- A Olivera? - upita Ivana.

- Njena majka se najzad setila da ima ćerku pa je pozvala u Beograd na neko vreme. Možda se žrtvuje, pa je čak odvede i u zoološki vrt.

Neobrijan, u izgužvanoj beloj košulji sa leptir - mašnom, odavao je utisak umornog čoveka koji je već odavno digao ruke od sebe. Podsećao je na stranca slučajno zalutalog u ovu blatnjavu palanku, tuđ, baš kao i njegova tačkasta leptir - mašna, u gradu u kome je retko ko nosio čak i obične kravate.

Izađoše baš u trenutku kada se podiže prava oluja. Prenuvši se iz popodneve čamotinje, Varoš se najpre obmota zavitlanim oblakom prašine i otpadaka, pravim vilinskim kolom, granje rahitičnog drvoreda duž Glavne ulice povi se do zemlje, nebo se potpuno smračilo, mada je bio dan, i iz njega zadobovaše prve krupne kapi. A onda, gotovo istog trena, kao da je Gospod Bog odozgo, sa zamračenog neba, prosuo nebesko vedro, spustio se pljusak, prava poplava, sa mutnim blatnjavim bujicama što potekoše sa brežuljaka iznad Varoši spirajući žutu zemlju i đubre sa sobom.

Ivana je gledala niz ulicu. Kako će po ovom vremenu do Šljivova? Kao da joj čita misli, Oliver se usprotivi; nema govora o njenom povratku u selo. Predloži joj da sačekaju da prestane u njenoj kancelariji ni na sto koraka odavde i ona, mada nerado, pristade. Trčali su kroz kišu, kao da protrčavaju ispod velikog nebeskog tuša koji za nekoliko časaka smoči njihovu odeću do gole kože. Iznenada je zahladnelo, temperatura se spustila bar za deset stepeni, a ulica se pretvorila u plitku klopotavu reku. Popeli su se zapuštenim stepenicama na prvi i jedini sprat do Oliverove kancelarije u koju se ulazilo pravo sa stubišta izvrljanih zidova.

Nameštaj u kabinetu bio je starinski od uglačanog i teškog hrastovog drveta i stare izlizane kože, a na pisaćem stolu, ispod police zatrpane spisima i fasciklama sa predmetima, calazila se ogromna muzejska pisača mašina marke *adler*. Zidove su prekrivale gusto okačene, uramljene diplome i priznanja, kao i grupne fotografije ljudi u tamnim odelima, ozbiljnih lica i držanja kao da su na kakvoj sahrani. Sa patosa zastrtog prašnjavim

tepihom, sa vrhova ormara i polica gledale su ih igračke male Olivere; ogromni plišani medved, žirafa i nekoliko lutaka. Obešena o klin na zidu, visila je gitara. U čitavoj prostoriji lebdeo je vonj pića i duvana izmešan sa mirisom hartije spisa u neredu i svežnjeva starih novina. Otvoreni prozori na promaji zaklepetашe krilima, gurajući napolje grane kestena koji je rastao u dvorištu. Oliver ih pozatvara i iz kupatila donese veliki frotirski peškir. Priđe Ivani i poče njim da trlja i suši njenu kratku kosu koju je, ušavši, otrešla kao kad se stresa mokr pas. Trljao je pažljivo i nežno, i po prvi put njoj ne zasmeta bliski zadah alkohola i duvana koji oseti u nozdrvama. Sušio joj je glavu kao da je devojčica dok su se sa njegove duge, prosede, u perčin vezane kose, slivali mlazevi vode. Uzela mu je frotir, podigla ruke i počela da mu suši gustu kosu, a da bi je sasvim osušila, skinula je crnu traku, oslobodivši tako perčin, što istog časa u potpunosti izmeni njegov lik, preobrazivši provincijskog advokata u ostarelog rokeru. Zapanjila je ta iznenadna promena. Zatvorio je oči i pognuo glavu, potpuno se prepustivši.

I da je neko gledao sa strane, ne bi mogao da vidi poljubac, sličan onim na završetku ljubavnih filmova, jer je Ivana prebacila peškir preko njihovih priljubljenih glava. Mogao bi samo da se uveri da je trajao dugo, veoma dugo, duže nego i na jednom filmu.

- Svuci ovo - dodirnu joj mokru haljinu - možeš da se prehladiš. Tamo je kupatilo.

Otvorio joj je vrata i ona se posle toliko vremena nađe u pravom rajju. Za razliku od potpunog haosa njegovog kabineta, kupatilo mu je začudo, bilo iznenađujuće udobno i uredno, sa ogromnom starinskom tučanom kadom na kitnjastim nogama. Prišla je ogledalu. Prvo pravo ogledalo pred kojim je stajala nakon toliko godina!

- Mogu li da se okupam? - doviknu mu kroz poluotvorena vrata.

- Samo izvoli.

Vrata su ostala poluotškrinuta.

Osluškiavao je grmljavinu gromova spolja i vodenog mlaza koji je punio kadu. Izvukao je pljosku, ali bila je prazna, pa otvori policu na ormaru sa spisima i odatle, iz praznog registra, izvadi bocu *Džoni Vokera*, otčepi je i nasu do vrha u čašu od vode iskapivši je u jednom jedinom gutljaju, a zatim natoči novu.

Sručio se na veliki, ulubljeni divan od ispucale mrke kože sa mesinganim nitnama ne skidajući sa sebe mokru odeću.

Ivana je ležala opružena u kadi napunjenoj do vrha toplom vodom. Sa police na zidu gledao je Oliverin naduvani plastični aligator očiju razrogačenih od zaprepašćenja. Uzela ga je i pustila da pliva, uživajući u potpunom opuštanju tela i predugo nategnutih nerava.

Ali njene ruke! Razgledala je dlanove, trljajući ih naizmenično oštrom rukavicom. Ne samo da posle toga nisu postali mekši nego se nisu čak ni zarumeneli - toliko su bili tvrdi - pa ih, očajna, spusti na dno kade.

Opijena luksuzom kupatila ni sama ne zna koliko je dugo tako ležala u vodi, možda sat, dva, a možda i više? Ustala je i stala pred ogledalo.

Dosta je bilo uzdržavanja i propuštenih prilika! Onaj osamljenički krevet

Mighty

- sprava za mučenje od mesinga - čekaće je ionako u Šljivovu. Dodirnula je nabrekle bradavice. Hajde, jedanput da uradim to prva! - odluči i uđe naga u sobu.

Sa raširenim novinama preko lica Oliver je duboko spavao u mokroj košulji, pantalonama, čak i ne izuvši cipele s bosih nogu. U boci na stočiću pokraj njega ostalo je na dnu dva prsta viskija. Svukla mu je cipele, kao što je nekada svlačila ocu čizme, a zatim, dok je nešto mrmljao u snu, skinula s naporom i ostalo i okačila preko konopca na terasi da se suši.

Obukla je svoju još uvek vlažnu odeću i izašla na stepenište, pažljivo zatvorivši vrata da ga ne probudi.

22.

I pored bitke za goli opstanak, i svih nevolja koje su je pratile, nikada je nije napuštala stara ideja iz rane mladosti o idealnoj kući. Čak i usred rata, kada bi ušla među nagorene i oprljene kamene zidove bez krova, tražeći zaklon, krajičkom svesti obuhvatala bi taj prostor sa tavanicom od neba, misleći kako bi ga oblikovala i pretvorila, da prilike to dozvoljavaju, u prijatan i udoban enterijer. I pored razaranja u kome je učestvovala, još uvek nije izgubila iskonski nagon ženke da svija svoje gnezdo i profesionalnu želju dekoratera da ga oblikuje.

Dedina kuća, koju je zatekla u jadnom stanju, predstavljala je za nju pravi izazov, a i pored svih poslova oko povrća u vrtu i šljiviku, ostajalo joj je dovoljno vremena da se njom bavi. Trebalo je, pre svega, osetiti duh tog starog zdanja, građenog u tipičnom provincijalnom pseudošumadijskom stilu (koji kao stil nikada nije ni postojao), a zatim u njega ugraditi sopstveno viđenje i ukus. Na sreću, pokušstvo je nije opterećivalo; posedovala je veoma malo preostalog nameštaja, što joj je i odgovaralo, jer je idealan okvir za stanovanje i život zamišljala čistim, belim i asketski praznim prostorom ćelije monahinje, sa samo nekoliko stvari, u isto vreme neophodnih za život i za prepoznavanje njenog stila. Još jedanput u životu, doterivala je kuću, ali ovoga puta ne na desetom spratu, već na zemlji koja je pripadala njenim precima.

Uz Francovu i Prorokovu pomoć okrečila je čitavu kuću, a starom drvenom patosu povratila izgubljeni sjaj. Uživala je u skoro zaboravljenom mirisu sveže okrečenih zidova što joj je ispunjavao nozdrve, mešajući se sa omamljujućim isparenjima laka kojim je premazivala prethodno obajcovane daske. Podsećalo je to na njen nekadašnji rad sa majstorima. Zidovi su bili neravni, i to im je davalo posebnu draž. Senke na njima su se neprestano menjale. Nisu bili dosadni. Gladila ih je prstima, želeći da jagodicama oseti rustičnu hrapavost. Na centralni zid Velike sobe okačila je stari pirotski ćilim koji je, inače, kao i kod ostalog sveta, kod njenog dede ležao na patosu - jedina slika u celoj kući - prepuna gustih ornamenata, stilizovanih biljnih i životinjskih oblika, slova i znakova. Ima li lepše i magičnije, apstraktne tapiserije? Seti se Korbizjeove misli da su „ćilimi, freske za nomade“.

Najzad, igrala se, poput male devojkice, sopstvene kuće, i nikoga nije morala da pita za dozvolu kada bi poželeva nešto šašavo.

U njenom ranijem poslu, najviše su joj smetali oni naručioci što su zahtevali da im prepuni i gotovo zatrpa sobe ili kafiće, nemogavši da se odreknu sopstvenog lošeg ukusa niti najbeznačajnijeg i najmanjeg komada pokušstva kojeg su posedovali. Svaka stvar ima svoj duh. On često ume biti čak i opasan, a da to ljudi i ne primećuju. Baš kao neke od totemskih maski afričkih plemena koje su jedno vreme bile u modi i koje su, iz dalekih

zemalja, obično donosili diplomate i poslovni ljudi, neznajući njihove prave namene. Mnoštvo stvari, na patosu, zidovima i po tavanicama, činili su pravo vizuelno i duhovno nasilje i svojom negativnom energijom i prenatrpanošću uticali na skladan život i spokojan san.

Čudno, ali tek ovde, u Šljivovu, pružila joj se prilika da se približi idealnom enterijeru svog života; ne baš sasvim, jer je kuća već posedovala konačni prostor, oblikovan ranije. Ipak, uspela je da ga prilagodi sebi; belo okrećeni zidovi manastirske ćelije i tamni stari patos i tavanica od greda, sa tek po kojim toplim detaljom. I naravno, sveže poljsko cveće u suvim bundevama i tikvama pretvorenim u vaze na bilijarskom stolu. Ko bi joj, ikada, poručio, i još platio, da napravi nešto slično? Požali što nema fotoaparat da sve to slika, kao što je to ranije činila - sjajna naslovna strana za *Casa Mia* i *Art & Decorations*.

Sve čega bi se dotakla, nretvaralo bi se tako u lepotu. Jedna stara Putkova potkovica nađe se, za sreću, iznad ulaznih vrata. Petrolejka na stolu delovala bi kao rafiniran dekorativni detalj da se nije koristila kada bi nestajalo struje, a nestajalo je sve češće. I kitnjasta *kraljica peći* ličila bi na eksponat u etnografskom muzeju, da se nije na njoj kuvalo i grejalo. Pored nje, u staroj pletenoj korpi za sakupljanje šljiva, uvek su ležala iscepana drva, ali tu korpu i drva kao da je tu postavila, ne sušta potreba već neki dekorater istančanog ukusa.

Najzad, uz mnogo muka i truda, majstor, posebno za tu priliku doveden iz Varoši, podigao je i zavarao srušenu gvozdenu ogradu i kapiju. Ivana ih oboji u zeleno, povrativši im izgubljeni sjaj.

Nebeski ključ ponovo je pronašao svoju bravu.

U jesen su istesterisali, nacepali i naslagali drva za ogrev pod nadstrešnicom, obloživši njima čitav zid, sve do krova. Govorilo se da će predstojeća zima biti duga i oštra. I bila je.

Često su, u pepelu *kraljice peći*, pekli raspolučeni krompir u ljusci na koga su stavljali tanke režnjeve slanine, kad ih je bilo.

Franc je čitao naglas Čehovljeve priče, začudo mladalačkim, melodičnim glasom za starca njegovih godina. Potom bi joj pozeleo laku noć i odlazio u Staru kuću. Ostajala je dugo budna. Gasila je svetlo i zurila u razigrani plamen vatre iz *kraljice peći* koji je bacao treperavo svetlo na zidove i tavanicu. Maštala je, gledajući varnice i osluškujući iskričavo pu cketanje gorućeg drveta - prizor daleko zanimljiviji od bilo koje televizijske slike što je sputavala maštu i ograničavala snove.

Ivana je, inače, verovatno bila jedina žena u Srbiji koja u kući nije imala ogledalo. Ni jedno jedino, čak ni najmanje ogledalce. Ogledala se pokatkad u tamnim staklima velikog kredenca. Opipavala je svoje lice - smršala je izgleda, sudeći po jagodicama koje su se još više isticale nego ranije. Ali, ono što je bilo najvažnije, i pored svega, svetlo u zenicama njenih očiju se još nije ugasilo. Bila je, dakle, živa! Prošla bi prstima kroz kosu i ona bi se istog časa vratila u prethodno stanje. Šišala se, inače, sama, sekući pramenove Orlovićevim nožem. Razgledajući odsečenu kosu na dlanu, primetila je da su se u njenoj, inače crnoj kosi, pojavile i prve sede. Pa šta? - govorila je sebi - neću morati da plaćam da me šatiraju i da mi izvlače pramenove. Uostalom,

u Varoši je postojao jedan jedini ženski frizer, ali pretpostavljala je da nikada nije ošišao nijednu mušteriju tako kratko. Bio je, izgleda, majstor samo za natapirane kacige i punđe lokalnih dama iz boljeg društva. Mogla je da zamisli njegovo lice da je ušla u salon i zatražila da je ošiša još kraće nego što je već bila ošišana!

Ali, ruke! Njihovo stanje je zaista poražavalo, posebno dlanovi otvrdli od dugotrajnog rada; da se ne govori o upropašćenim noktima i zanokticama. Umesto mekih, odnegovanih dlanova nekadašnjeg crtača, to su bili pravi đonovi - svačiji tabani bili su nežniji od njih. Najpre je tu propast započeo rat, nedostatak kozmetike i prsti crni od ulja za podmazivanje oružja, a onda je Šljivovo dovršilo ostalo. Očajna, opipavala je ono čemu više nijedan manikir na svetu ne bi mogao da povрати nežnost dlana jedne dame. Srećom, retko se s kim rukovala, a i oni, koji bi joj pružili ruku, imali su slične, ako ne i grublje dlanove, sem jednog. Bio je to Oliver, koji nije mogao da prikrije blagu nevericu dodirnuvši joj dlan. I to je najviše peklo.

Zavukla ih je duboko u cepove pantalona i izašla iz kuće. Imalo je mnogo toga da se uradi tog dana. Pokupila je jaja po kokošijim leglima, pomuzla Palomu, istimarila i napojila Putka kome se povratio tamni plemeniti sjaj kestenjaste dlake, i sišla u podrum da iz trapa uzme krompire za ručak.

Iznenada, do Franca, koji je unosio drva u kuću, dopre njen krik. Ispustio je naramak i pojurio u podrum gde je nađe kako užasnuta, kao da je videla avet, stoji bleđa i unezverena na vrhu bureta s rakijom.

Šta je ovu hrabru ženu - ratnika toliko preplašilo, pitao se, dok je ona cičala, moleći da ga otera iz podruma.

Koga?

Miša. Običnog malog poljskog miša.

Jedva je smirio, misleći, kako žena, ipak, ostaje uvek žena.

Ponekad bi do nje, sasvim nenadano, dopro daleki, izbledeli, pramen čežnje za vremenima kada se isključivo bavila lepotom, pa bi se hvatala bilo čega što bi joj došlo pod ruku, pokušavajući da oplemeni komad kakvog zida, modelira baštenskim makazama haotični oblik nekog žbuna, ili da razbijeni glineni krčag pretvori u pepeljaru čudnog oblika.

Jedanput je, tako, rastavila stari iscepani kišobran, povadila mu žice i povezala ih u lebdeću konstrukciju kalderovske skulšure mobile. Sakupila je raznobojne stakličice polomljenih boca i komadiće tankog lima od konzervi, nalik metalnom lišću, i okačila čitavu tu pokretnu skalameriju o žicu na tremu, tako da je cela skulptura treperila i zvoncala i na najmanjem povetarcu.

- Kako se to zove? - upita Oliver, koji je zavaljen u stolici pijuckao rakiju posmatrajući rad.

- Skulptura mobile - odgovori. - Prvi ih je pravio Aleksandar Kalder.

- Nisam mislio na to! - reče on. - Kako si je nazvala?

- Nemam još ime... - odgovorila je, sećajući se svog sličnog rada koji je nekada lebdeo u holu jednog od najvećih sarajevskih hotela. Ko zna šta je

sada s njim? I ako još stoji, verovatno su sklonili njeno prokaženo ime na maloj mesinganoj pločici.

- Neka se zove *Ruža vetrova!*- predloži Oliver.

Kao znak da odobrava svoje ime, skulšura mobile se graciozno okrenu oko sebe. Sa bandere, na kojoj ih je urezao Prorok, izdubljeni i izdeljani Jovanovići gledali su sa podozrenjem ovog zvoncavog uljeza, zalutalog u njihov svet. Srpski totem i apstraktna vrteška u lenjom seoskom popodnevu kada se čini da vreme trune. Sedeli su ćuteći, na samoj ivici da se polušapatom izgovore neke presudno važne reči za oboje, kad tu tihu magiju poremeti bučni Makijev dolazak na trem, koji uskomeša spokojstvo i sanjarije. Ivani nikada ne bi očiglednija slika „slona u staklarskoj radnji“!

- Nije vam loše ovde, a? - sruči svoje teško telo na klupu koja jeknu pod njim.

- Ne žalimo se... - kazao je Oliver mirno.

Ne, nikako ne bi želeo da smeta, počeo je Maki, uvek se najavi pre no što nekome ode u posetu, ali ovde, koliko zna, nema telefona. Naravno, ne kaže da je velika sreća imati ga; čovek nema ni časa mira, ustvari, baš i zavidi... Ali, ukoliko Ivana želi mobilni telefon, neka samo kaže, nabaviće joj koliko, koliko sutra! To nije nikakav luksuz, nego potreba savremenog čoveka.

Zahvalila mu se na ljubaznoj ponudi, ali ona nema nikoga na svetu kome bi telefonirala, kazala je, pa su ćutali jedno vreme.

Posmatrala je dvojicu tih toliko različitih muškaraca; jednog, koji je izgleda već odavno digao ruke od sebe i sveta, i drugog, koji je kipeo od zdravlja i energije. Oči su mu sjajile glađu za osvajanjem svega što vidi. Mesto ga prosto nije držalo. Sve je, izgleda, bilo i suviše malo za njegovu predstavu o prostoru i veličini. Glatko izbrijan, zdravoc preplanulog tena čoveka koji najveći deo života provodi na otvorenom, bio je sušta suprotnost ispijenom Oliveru, zaraslom u dvodnevnu bradu, umornih očiju sa velikim podočnjacima ispod posivele prosede kose vezane u perčin. Cinični intelektualac, uz to pijanac, koji je već odavno shvatio da osvajanje i posedovanje ne vodi ničemu, i velika muška preplanula beba koja bi da sve dohvati i uzme, a ako ne može drukčije, i da otme onima koji ne daju svoje igračke, novac, posede i imena.

„Nevolja je kod ljudi, sličnih Makiju u tome - kazao joj je jednom prilikom - što su naše osnovne škole suštinski pogrešne; najpre se uči sabiranje, a tek na kraju deljenje... On nije stigao dalje od sabiranja...“

Jedan, kao da je čitavom svojom pojavom govorio da hoće sve, a drugi mu ćutke odgovarao: „Čemu? Šta vredi?“. Jednoga bi bilo lepo imati za druga, a drugoga za ljubavnika.

Zbog čega je potegao u Šljivovo? Njegovi poslovni partneri, dvojica Japanaca, veoma važni ljudi u svojoj zemlji, uz to, radoznali kao i svi Japanci, samo obilaze i slikaju; bili čak i u Manastiru, i tamo ih počastili rakijom. Oduševili se. Zaboravili na čajeve. Saki, saki, saki give me a saki - stalno mi dosađuju. Iguman Mojsije im rekao da je to njena rakija i od tada nema mira. Želi da im napravi mali poklon, pa bi hteo da kupi desetak litara.

- Na kom to jeziku pričaš s njima, molim te? - upita ga Ivana.

- Lova govori sve jezike! Nego, imaš li još tih tvojih suza?

- Suza nikad dosta... - reče filozofski Oliver, klataći se u stolici.

Franc donese staro potamnelo burence iz podruma i stavi ga na sred stola.

Maki ga kucnu, kao da kuca na vrata.

- Napred - reče Oliver, ali on pređe preko te upadice i vadeći nekoliko novčanica iz džepa dodade da se, naravno, podrazumeva da dobija popust od dvadeset posto; nikada ništa ne kupuje bez popusta - to je njegov princip!

- Primaš li jene? - upita.

- Pare nemaju nacije... - odgovori Ivana, uzimajući novac.

- I ti misliš sa ovakvom ambalažom u svet?

- Šta da tražim po svetu? Ovo je takođe svet!

- Ovo, svet? - pokaza rukom na burence, trem i šljivik. - Ti ovo nazivaš svetom? Daleko smo mi, draga moja, i od sveta i od Evrope.

- Zašto bi bili daleko od Evrope? - upita mirno Oliver. - Kad smo već Evropa! Ovde je sve započelo!...

- I završilo! - reče Maki.

- I mi smo za to krivi, je l' da? - upita Ivana.

- Ne kažem da jesmo, ali da smo se malo više potrudili...

- ...svet nas ne bi mrzeo! - završi mu ona rečenicu.

- Ti stvarno misliš da nas svet mrzi? Zbog čega bi nas mrzeo?

- Zato što smo nebeski narod! - kazao je ironično Oliver, sipajući novu čašu rakije.

Maki, izgleda, nije imao mnogo smisla za finese:

- Nebeski narodi lete avio - kompanijama, a mi još uvek taljigamo po drumovima. Kakav smo to pa mi nebeski narod?

- Kad su nam zabranili nebo! - rekla je Ivana.

- Oni, oni, oni... oni ovo, oni ono! - prasnu Maki. - A gde smo mi tu, kog đavola? Mi smo nevinašca, je l' da? I svi nas mrze. Baš nas, i nikoga drugog od ovolikog sveta? Ko nas mrzi? Reci ko? Amerika? Pa oni ne mogu ni da nas pronađu na globusu! Evo ovolicki smo, nema nas nigde! I mi se tu nešto drčimo, umesto da kao knez Miloš lepo kleknemo i poljubimo papuču sultanu. To je bio diplomata!

Sa čašom u ruci, sklopljenih očiju, Oliver je recitovao stihove poznatog pesnika:

*Leže Srbi po kafani,
Što pijani, što zaklani!
A iz svake srpske glave,
Teku mutne tri Morave...*

Otvorio je oči i pogledao ih:

- Obrenovići i Karađorđevići! Stara priča, pazite samo ovo:

Mesto gde je bilo klanje, Srbi zovu Radovanje!

- I, šta sad? - zagleda se Ivana u Makija. - Treba, znači, da ih poljubimo u njihovo veliko leio belo američko dupe!

- Ne kažem baš u dupe, ali i ovako se više ne može.

- Jedva sastavljaš kraj s krajem, jeŕl da? - upita ga Ivana.

- Lako je vama! - reče on. - Dvoje protiv jednoga!

- Što nisi poveo ona dva ošišana intelektualca da ti pomognu? - upita ga ona.

- I to su Srbi - kazao je. - Evo kako ja gledam na tu stvar: ne zanima me ko je gde i s kim je, ko je za Obrenoviće, ko za Karađorđeviće, ko je bio četnik, ko partizan, ko za Ruse, ko za Amerikance, ko je u kojoj partiji ili stranci; za mene su sve to Srbi, braća. Evo, i ovaj tvoj advokat. I on je Srbin! Jesi li Srbin, brate?

- Jesam - reče Oliver. - Nobody is perfect.

- Šta reče? - upita Ivanu.

- Kaže da niko nije savršen.

- Tačno, i baš volim što je tu. Ne bih nikako hteo s tobom bez advokata...

- Ali, ja sam skup advokat - reče Oliver.

- Vidim, dobro te plaća! - pokaza Maki glavom bocu rakije.

Ukratko, evo njegove poslednje ponude. Nudi joj petnaest hiljada maraka za kuću i imanje, i to na ruke, bez poreza. Neka joj njen advokat kaže kolika je cena? On najbolje zna da je to najviše što je ikada ikome ponuđeno u čitavom ovom kraju. Nisu to male pare. Sa njima se može mnogo toga započeti u životu. Evo, na primer, kazao je, neka ih poveri njemu i u njegovim rukama će se za godinu dana garantovano uvećati na sto hiljada. Ima lepo da živi kao prava dama, od rente...

- Znam samo jednu stvar na svetu koja s povećava u tuđim rukama - reče Oliver.

- A ti si jedini kome je manji, kad mu se digne! - uzvрати besno Maki. - Ako mu se uopšte digne!

- Gospodo - pokuša da ih smiri Ivana.

Očigledno, Oliver je duboko nervirao Makija, najpre svojim izgledom gubitnika, a posebno tim, bez razloga nadmoćnim, sarkastičnim osmehom, što mu je neprestano lebdeo oko usana. Ipak, on se savlada i nastavi:

Šta da radi jedna mlada, lepa, obrazovana, takoreći svetska žena, ovde, Bogu iza leđa? S kim da živi ovde? S kim da porazgovara? Ovo ovde je za nas, seljake, kazao je. A sa petnaest hiljada ona može gde joj srce želi: u Beograd, na primer, na Kipar, u Atinu, London; sve je pred njom. Prosto mu se srce cepa kad je vidi ovde u ovoj divljini, bez ičega potrebnog jednoj kulturnoj ženi.

- Evo, neka tvoj čovek sastavi kakav hoće ugovor - rekao je na kraju - potpisaću ga blanko! I njemu hiljadu, dve, pride, za njegov posao, da se razumemo. Uzmi ili ostavi!

Mighty

- Nije na prodaju - kazala je mirno Ivana ustajući od stola.
- Razmisli, neka prespava - rekao joj je silazeći sa trema. - Doći ću još jedanput...
- A, bure? Zaboravio si bure.
- Kako da ga odnesem? - upita.
- Kotrljaj ga do Varoši!

23.

Gde god bi pošla tog čudnog leta, pratio je u stopu crni, zloslutni oblak. Negde, iza brda, potmulo je grmelo, kao da do nje stižu daleki odjeci neke artiljerijske bitke. Sevalo je, ali ona na to nije obraćala posebnu pažnju. Već se odavno oprostila od nade da će ikada, ovde, pasti kiša. Seljaci su prodavali budzašto stoku. Nikada nije bila jeftinija. Nisu imali čim da je prehrane. I ovi će oblaci, kao i oni od prošle nedelje, otploviti negde drugde. I pored sparine, od koje su klonuli malinjaci, a trava po jendecima bila spržena, pretvorena gotovo u piljevinu, govorila je sebi da je sve u glavi, kao što je tvrdio Seveda, i da pored svega toga treba uživati u vrelini leta, znajući da dolaze dugi meseci hladne zime, kada će se na ovu jaru misliti sa čežnjom. Od vreline dana smirili su se čak i rojevi mušica, vrane polegale po poljima, a drvored dudova, pomiren sa sušom, mlitavo spustio svoje, inače, kočoperno granje. Nepokretan i usijan vazduh bez i najmanjeg daška vetra zaustavio je sav život.

Čekala je uzalud noć, da malo zahladi, ali noći su bile još vrelije. Zemlja je isijavala dnevnu jaru. Plašila se za šljive; preduga suša pretila je da uništi sav rod. Uzalud je iguman Mojsije izneo najveću svetinju u crkvi, ikonu Bogorodice iz četrnaestog veka, koja se ne iznosi iz hrama dok ne dogori do nokata, i poneo je na čelu litije prašnjavim putem kroz suva polja, izgovarajući molitvu za kišu:

Gospode, koji naređenjem svojim vršiš promene u vazduhu, daj zemlji obilnu kišu sa blago prijatnom promenom vazduha, da biljudima tvojim donela i obilne rodove i ishranila, po tvojoj dobroti, svako živo biće. Molimo se Bogorodici, i svim svetim, Amin.

Uzalud su odrpani seoski siromasi, lupajući u šerpe i lonce, obilazili sve kuće po ataru pevajući dodolske pesme:

*Mi idemo preko polja,
Oj do-do, oj do-dole
a' oblaci preko neba.
Oj do-do, oj do-dole.
Da nam daju rosnu kišu,
Oj do-do, oj do-dole,
Da nam trava pozeleni,
Oj do-do, oj do-dole.*

*Da nam voće porumeni,
Oj do-do, oj do-dole.
Padaj kišo nadole!*

Kiša se oglušila na sve seljačke molbe i molitve. Ponekad bi se nebo natmurilo, ali iz njega bi pala tek po koja kap, nedovoljna čak ni da pokupi prašinu. Oblaci su odlazili dalje. Uvelo je čak i cveće koje je negovala oko kuće i kojim se toliko ponosila. Bunar je gotovo presušio, potok, takođe.

Noći su za nju bile prava mora.

Ležala je naga, prevrćući se po starom škripavom krevetu, pateći od nesanice. Mučilo je telo. Pažljivo ga je razgledala; još uvek vitkom zategnutih bedara i uskih bokova kao u dečaka, svakodnevnim rad na imanju nije dozvolio da se pojavi nijedan suvišan gram. Uzbudivalo je da se dodiruje u vrelini noći. Bradavice bi joj nabubrele od sopstvene nagosti. Koliko dugo nije bila sa muškarcem? Gospode, zar sve ovo treba da ostari i propadne tek tako?

Činilo joj se da u tim časovima čitav svet, sem nje, vodi ljubav. Skoro da je videla sva ta isprepletana tela, blistava od znoja, u ljubavnom grču: slatke male ugrize, palacanje jezika i dodire prstiju. Kao da je čula udaljene vriske uživanja i zagrcnute ljubavne jecaje, i sve to preplitalo joj se u glavi sa njenim davnim ljubavnicima koje je, činilo se, mogla da dodirne, toliko su bili stvarni.

Koliko ih je imala? Nikada ih nije prebrojala. Za razliku od muškaraca, žene to retko čine zbog toga što poslednji izbriše sve prethodnike. Sigurno je da ih nije imala onoliko koliko je mogla da ih ima. Šta je sprečvalo? Izbirljivost, ponos, sujeta, raznorazni strahovi, ko zna šta sve još? I najvažnije, strogo patrijarhalno vaspitanje, koje je ljubav smatralo grehom. Detinjstvo bez majke kojoj bi mogla da se poverava, i koja bi mogla da je nauči svemu što je potrebno jednoj ženi, a zatim, tri i po godine rata. Na pamet joj padoše dva grafita na zidu jedne srušene sarajevske škole: VODITE RAT, A NE LJUBAV! i PRAVITE BOMBE, A NE DECU!

Samo je ona noćas na svetu ostala sama. Da je makar jedan od njih, čak i od onih usputnih, kojima je zaboravila ime, bio sada ovde?

Zagnjurila je lice u Vukovu tamnosivu dlaku i poljubila ga kao da je očekivala da će se, tako, oslobođen zlih čini, pretvoriti u prosedog sredovečnog princa. Ali, nije.

Primetila je da je pocrnela od sunca kao prava seljanka - samo su joj mišice na rukama preplanule do ruba kratkih rukava majice - ostatak kože ostao je beo, kao i čelo, na koje je padala senka širita bezbol kape kupljene na Vašarištu.

U sred noći ustajala bi gola i oko grudi vezala čvorom plahtu kojom se pokrivala, pa bi bosonoga zašla u šljivik kao u dugoj, večernjoj haljini. Prolazila je, tako, kroz špalir šljivovih stabala kao kroz zvanice i koktel partiju priređenom u njenu čast:

- Kako ste? Neobično mi je drago što vas vidim... Noćas je strašno vruće, zar ne? O, to je znači vaša lepa supruga? Drago mi je, Ivana. Oprostite,

Mighty

nisam dobro čula vaše ime. Ne, hvala, već sam popila dva pića. Vrlo ste ljubazni.

- Ludim li polako - pitala se, uhvativši samu sebe kako podiže ruku da je, uz naklon, ioljube šljivove grane.

A onda se vraćala ponovo u postelju, koja je očekivala kao sprava za mučenje nesanicom u noći punog meseca.

24.

Treće noći punog meseca sa dna šljivika do nje dopre muzika tamburica i violine. Prvi put nečiji noćni dolazak nije joj zvučao kao opasnost. Izgleda ni Vuku koji, umesto da reži, poče da zavija na mesečini. Muzika je navirala iz voćnjaka poput plime, najpre sasvim tiho, kao da su žičani instrumeiti podastirali umesto podloge tepih od trava za usamljenog primaša, a uskoro se začu prozuckao, hrapav ali baršunast muški glas koji je na starinski način pevao starogradsku romansu. *Zašto ne smem da te ljubim...*

Mada nikada nešto slično nije doživela, njena baka, Dafina, došapnu joj da je to serenada i da je potrebno upaliti sveću, kao znak da je prima. Upalila je.

Prozuckli ciganski glas bio joj je sve bliži... *Ti si srećna, a ja jadan, voleo sam tebe dušom svom...*

Za glasom, iz tame šljivika, zasvetli i beli Makijev prsluk. Izašao je na čistinu travnjaka.

- Maki, to si ti? - upita Ivana polutiho, ne verujući svojim očima.

- A ko bi drugi bio? Advokati ne naručuju serenade! Oni samo recituju, a ovi - pokaza na nevidljive muzičare u senci - zato i služe nama, glupima, da otpevaju ono što osećamo a što sami ne smemo da kažemo.

- Nisi na Kipru, ili tako negde? Svi bogati već su tamo otperjali da sačuvaju dragocene živote.

- Otišao bih i ja, ali pre toga moram nešto da obavim...

- Da skloniš lovu pre nego što počne rat?

- Ona je već na sigurnom...

- Pa šta čekaš? Da nemaš možda u životu nešto važnije od love?

- Da ti iskreno kažem, zadržao sam se zbog dve stvari. Hoćeš da čuješ najpre prvu ili drugu?

- Hajde, najpre drugu.

- Otkad sam se zamomčio, nisam propustio nijedan Sabor trubača u Guči! A ove godine sam još i glavni sponzor za *Zlatnu trubu*. I prvi put, ako mi veruješ, nije mi žao love.

- Ti sponzor?

- Nego šta? Šta sve nisam sponzoriso? Davao sam pare čak i za pesme!

- Ti i poezija?

- Majke mi, malo, malo, evo ti nekog profesorčića iz Varoši sa zbirkom pesmica da mu budem sponzor. Ni manje varoši, ni više pesnika, a ja te stvari i ne čitam. Ali dajem. Nek narod piše, valja se! Čekam Guču i brišem

odavde! Na proleće će sigurno rat.

- A ti ne bi da ratuješ?

- Bez mene! Nisam služio ni vojsku.

- Kako nisi? - upita Ivana.

- Nisam, ima ko mora da služi!

- Zato se nisi ni oženio? Srpske cure neće škartove...

- To ti kažeš! Ne mogu da se odbranim od njih. Evo, sad me baš napada jedna Mis Jugoslavije.

- Iz koje godine?

- Iz ove! Ali neću da se hvalim...

- A šta je prva stvar koju si hteo da mi kažeš?

- Da ti iskreno priznam, teže mi je to da prevalim preko usta nego bilo šta drugo! Lakše bih izašao na kraj sa reketom, poreznicima, inspekcijama, državom i policijom... - začutao je, a onda promuća. - Reći ću, pa nek ide sve...

- Kaži!

- Došao sam da te pitam da li bi se udala za mene?

Pogledala ga je zapanjeno i prstima ugasila plamičak sveće.

- Nije na prodaju... - prošaptala je.

- Hoću da kažem - nastavi Maki - mislim da si ti prava žena za mene! Gledam te pune tri godine. Borac si, kao i ja.

- E, ti si pravo čudo od čoveka - kazala je. - Najzad si smislio kako da mazneš šljivik, a da ništa ne platiš, osim muzike, ako si i nju uopšte platio? Uporan si, nema šta.

- Ma ko jebe šljivik! Kome je do toga? Prodajem i moju zemlju, sve sa malinama i hladnjačom. Ti si mi važnija od svega! Hoću da ja budem taj koji će završiti rat između Petrovića i Jovanovića.

- Čijom pobedom?

- Nema tu pobednika. Svi smo najebali!

- Šališ se?

- Nikad nisam bio ozbiljniji! Ti si jedina osoba sa kojom bi mogao da živim, majke mi!

Ivana mu pruži obe ruke kao da mu se predaje i prihvata ponudu, ali, u stvari, želela je samo da joj opipa dlanove.

- Pipni ih - reče. Opipao ih je.

- Pa šta?

- Nisu ni izbliza kao kod Mis Jugoslavije, a?

- Ne smeta mi što su tvrdi, sem ako me ne biješ sa njima! - reče on.

- A prezime?

- Šta prezime?

- Ako pristanem, hoću li moći da zadržim svoje?

- Da ti nešto, iskreno, kažem - reče on - nema te žene koja se udala u

Petroviće, a da se nije tako i prezivala. pa nećeš ni ti.

Ni sama ne zna kako se to dogodilo? Nevidljivi Cigani iz šljivika veoma tiho zasviraše *Jesenje lišće već opalo je...* i ona se nađe u njegovom zagrljaju. Noge im same od sebe počеше da prate korake tog starog laganog valcera po škripavom patosu trema, koji kao da se za tu priliku i sam trudio da ne cvili previše i da ih ne budi iz tog lepog sna. Začudo, ispostavi se da Maki ne igra tako loše kao što je očekivala. Držao je u rukama pažljivo i nežno, poput kakve retke dragocenosti koja lako može da se polomi ili razbije, a ona se osećala kao da igra sa moćnim živim stubom, sačinjenim od mišića, tetiva i uzbudljivog mirisa kože. Sklopila je oči i zagnjurila nos u zlatne malje na njegovim grudima, istovremeno želeći i da muzika prestane i da nikada ne utihne. Vodio je u plesu lagano oko stola po tremu, a onda, u jednom trenutku, ona kao da izgubi svest, stopala joj se odvojiše od zemlje. Činilo joj se, kao kad je bila mala devojčica, da sanja da propada i da se diže, oslobođena težine.

Podigao je u naručje. Cigani se nečujno povukoše u dubinu šljivika, odakle je njihova muzika dopirala kao cvrčanje cvrčaka, dok je unosio u Veliku sobu. Plahta vezana u čvor na grudima razveza se i šumno pade na patos, a on je položi na zelenu bilijarsku čoju.

To je više ličilo na okršaj nego na vođenje ljubavi. Rat, koji su Petrovići i Jovanovići nastavljali da vode na bilijaru, vođen je zubima, noktima, znojem, prigušenim jaucima i kricima, napetim mišićima ruku i nogu, stomacima skliskim od znoja, ali i jezicima u ušnim školjkama, grickanjem trepavica, tepanjem, skarednostima, kikutom i slatkim ugrizima. Na kraju - spermom. Bila je to prava bitka u kojoj su se mešali ljubavna glad sa starim, nenaplaćenim računima i još starijim porodičnim rivalstvom dugim na stotine godina. Obostrano prećutna privlačnost svojom magnetskom snagom spajala je ova dva tela. Ko će koga da nadjača i pobedi? U tom ljubavnom grču dvoje nagih spletenih boraca, na kraju, pobedila je ljubav.

Od početka veka, kada je kupljen i donešen iz Pešte, nikada čudniji karambol nije odigran na ovom bilijarskom stolu. Žilavi živi bilijarski štap pokušavao je da probije oblu loptu i da je pribije za zelenu čoju, a ona se trudila da ga polomi svojom beskrajnom putenošću.

- Probiću te! - urlao je štap.

- Slomiću ti ga - vrištala je kugla. Od tih silnih pokreta, kuća je podrhtavala od temelja do tavana, a čokanjčići okačeni o luster zvoncali tresući se kao da je zemljotres. Ne zna se koliko dugo je trajao ovaj ljubavni duel, možda još od onih davnih noći kada su Jovanovići povaljivali čobanice Petrovićke po vlažnom senu, a Petrovići zadizali suknje Jovanovičkama, prepadajući ih otpozadi kad su sagnute prakljačama udarale po čaršafima na potoku; sada je, po prvi put, plodno seme Petrovića palo na podatnu njivu Jovanovića.

Izmoreni borci kao da su se prenuli iz tog starog sna i klonuli, oznojeni i umorni od ljubavne bitke.

Maki se hitro spusti sa bilijarskog stola i stidljivo, na brzinu navuče najpre beli prsluk, a potom i ostalu odeću, pa se poput senke izgubi među krošnjama. Muzika je već odavno utihla, a umesto nje cvrčci ponovo

preuzeše ulogu orkestra dok je bleдела zora nad šljivkom.

Samo je Prorok, skriven iza žbunja, kroz otvoren prozor još uvek virio u Veliku sobu, bleđ od užasa šta je sve video ove noći.

Ivana naga izađe na trem. Sve se odigralo tako neočekivano i toliko brzo, da nije bila sasvim sigurna da joj se od vreline noći i punog meseca nije sve to samo pričinilo. Telo joj reče da nije. Boleo je svaki mišić.

Nasmejala se, setivši se stare porodične legende o pradedi Đorđu koji je, trideset godina ostavivši duvan, prvi put zapalio cigaru one noći kada je doznao da mu se sin zaljubio u jednu lepu Petrovičku iz komšiluka. Pričalo se da je tri dana i tri noći ćutke šetao zatvoren u Staroj kući, paleći jednu cigaru na drugu - toliko ga je ta nedolična veza pogodila.

Mada je već dve nedelje pokušavala da ostavi pušenje, Ivana zapali prvu cigaretu i punim plućima udahnu duboko njen dim.

U tom trenutku Mesec zađe za oblake koji pogasiše njegovu bleđu svetlost i iz njih se prosu raskošna kiša a za njom i pravi pljusak praćen potmulom grmljavinom.

Žedna zemlja udahnu sa olakšanjem primivši posle ko zna koliko vremena ovaj neočekivani dar.

Ivana naga siđe na travnjak kao da staje pod tuš u nepostojećem kupatilu. Krupne kapi su joj dobovale po koži. Nije ni primetila da joj je kiša ugasila cigaretu.

25.

Sva muka i bes, sva lepota i tuga, sva radost i muzika, koje se sakupe za godinu dana u Srbiji, poslednje nedelje avgusta šiknu u nebo kroz blistava grla truba na Saboru u Guči. To je događaj na koji seljačka Srbija nestrpljivo čeka gtunih godinu dana. Tada Guča, mala varošica u brdima, postaje svetska prestonica trube.

Ivana i Franc, putovali su do nje kolima, celu noć, sporednim seoskim putevima, zaustavljajući se samo da napoje Putka. Noć je bila sveža i vedra, a zvezde, koje je gledala ležeći na klimavim kolima, nikada bliže zemlji. Tamo gde je prestajalo zvezdano nebo započinjalo je treperenje svitaca u travi. Dva od njih svetlucala su u Ivaninim zenicama dok je ponovo kretala na ratni pohod - ovaj put u bitku za svoju prepečenicu.

Pred jutro počese da ih prestižu kombiji i kamioni puni tamnopusih muzičara sa duvačkim instrumentima. Trubili su im, već pomalo pripiti, pozdravljajući retkog konja na drumu. Povorke naroda slivale su se na Sabor, jedni, spuštajući se sa brda, drugi, penjući se iz ravnice. Nasred ledine Dragačeva, na kojoj se su sretnu, eksplodiraće, u pisku truba, raskošni gejzir zvuka koji će rasparati nebo. Zadrhtaće zemlja od grmljavine bubnjeva, doboša, tarabuka i potmule pratnje pozauna i suzafona.

Malo po strani od varošice, u blizini crkve Svetih arhangelu Mihaila i Gavrila, sa spomen - pločama na kojima je uklesano na stotine imena ratnika palih u Balkanskim ratovima i Prvom svetskom ratu, na velikoj zaravni nadomak zelenih brežuljaka, nicalo je naselje šatri, i oni zakupiše tezu sa nadstrešnicom i malim platnenim magacinom iza nje. Tu su se mogle ostaviti boce, pletare i burići, malo odspavati, ili skloniti, u slučaju kiše.

Sabor je velika narodna svečanost i puna tri dana jedinstvena muzička arena - san mnoštva nepoznatih seoskih orkestara i duvača i ispit za one, već proslavljene, koji mogu da izgube slavu zlatnih truba, pobeđeni od novajlija, za koje, ranije, niko nije čuo.

Ne zna se pouzdano kada su se i kako trube primile u Srbiji koja je od vajkada poznavala uglavnom gusle, pastirske svirale, frule i dvojnice, ali je to verovatno bilo posle srpsko - turskih ratova potkraj devetnaestog veka, kada su se četni i pukovski trubači vratili u svoja sela, donevši sa sobom olupane, ulubljene i izubijane, a često i kuršumima probijene trube, kojima su, do tada, pozivali na juriše i svirali poverčerja. Ratovi koji su usledili početkom novog veka znatno su povećavali, sem mrtvih, i broj truba. Zbog toga je u njihovom tonu još uvek najizrazitiji ratnički zvuk, poklič na pobeđu ili smrt - tanki, mesingani lim, naliven melanholičnom mrenom poverčerja.

Donosili su ih kao dragocenosti, pažljivo uvijene u krpe i futrole sašivene

od uvoštenih šatorskih krila, u svoja zabita sela. Odmotane i pažljivo izgancane blesnule bi, usred bede siromašnih izbi, sjajem zlatnog roga. Čuvali su ih brižljivo i negovali, zasviravši katkad u sutonu kolce ili posmrtni marš, sve dok ne postadoše pravi virtuozni, ravni, ako ne i bolji od meksičkih marijačija. Svojim instrumentima postizali su i najviše, gotovo nemoguće tonove, ali su bili u stanju i da nežno, trubama, bekrijama, šapuću u uvo uspavanke. I kao što je šljiva madžarka u ovom delu Srbije pronašla najpogodnije tlo za svoje sokove, isto tako se primila i truba, do tada nepoznata srpskim muzičarima. Pokazalo se da se nijednim muzičkim instrumentom, čak ni violinom, za koju su bili majstori Cigani, ne može bolje izraziti suština bića ovog naroda, ponekad kroz krik, često kroz suze, jecaje ili promukli smeh, a najčešće kroz obesne taktove narodnih kola, punih razuzdane radosti.

I sada su se sa svih strana Srbije, sjatili svi u Guču. I oni koji su tek nedavno prvi put dunuli u pisak, i oni što su živeli od sviranja po svadbama, sahranama, vašarima i zabitim krčmama. Bilo je među njima svakojakih; onih u seljačkim gunjevima i opancima - šiljkanima, sa šajkačama na glavama, i drugih što su već stekli ime, pa se odenuli u svilene košulje jarkih boja i širokih rukava, prsluke i lakovane cipele. Došli su tu odrpani orkestri bez sluha i imalo muzikalnosti, uvežbani ansambli, koji su već nastupali na televiziji i igrali po filmovima, ciganski orkestri sa rumunske i bugarske granice i družine sa imenima nagrada ispisanim na bubnjevima pozlaćnih činela - čak i jedan sastav bledolikih anglosaksonaca iz Pensilvanije u Americi koji nije znao nijednu reč srpskog ali koji je isto tako vešto i dobro, kao i ostali, izvodio *Đurđevdan* i *Marš na Drinu*. Nadmetala se i limena glazba vatrogasaca iz Ptuja u Sloveniji, koja je toliko oduševila, inače, štedljivog Frnaca, da je svakom od njih odneo po bocu prepečenice. Posle ni sam ne zna koliko godina najzad je imao priliku da sa nekim porazgovara na svom maternjem jeziku, istina, sa приметnim srpskim naglaskom. U Guču su se sjatili i rojevi domaćih i stranih filmskih i televizijskih ekipa da zabeleže kamerama još jedan nepredvidljivi uzlet srpskog duha nad porazima i siromaštvom naroda u okruženju i blokadi.

Već prve noći, podanici prestonice trube, zaplitali su jezicima i provlačili se kroz stolove pod šatrama u osmicama, opijeni raskošnim zvukom i pićem što se nemilice točilo na svakom koraku. Najbrojniji među njima došli su iz obližnjih gradova i Beograda a nije bilo malo ni onih što su stigli čak iz Evrope i Amerike, da nedelju dana traže i pronalaze svoje zaboravljene korene. Samo na ovom mestu mogle su da se susretnu leptir - mašne sa šajkačama, mlade lepotice sa slavnim, pijanim starcima; dame, odevene po poslednjoj pariskoj modi, sa zabrađenim seljankama, pod šatrama koje su bazdile po rakiji, pečenom mesu i duvanskom dimu što je naprosto kuljao iz njih. Svaka šatra postajala je improvizovana gostionica sa rasparenim stolicama i sastavljenim stolovima prekrivenim čaršavima, u kojoj su se smenjivala i nadmetala, naizmenično, po dva - tri orkestra duvača. Pred jutro, iskolačenih očiju, okrenuli bi svoje trube jedni naspram drugih, poput tromblonskih bacača zvuka, izduvavajući svu svoju nagomilanu snagu i bes kroz njih, nadmećući se ko će koga da nadjača i otera sa poprišta. Lepotice su se pele i igrale po stolovima (zvali su ih *stolovače*), a muškarci padali u

dert, razvezivali kravate i opuštali kaiševe ispod nabreklih trbuha. Povremeno bi istrčavali iz šatri da se ispovraćaju, pa se ubledelih lica, orošenih znojem, vraćali, i nastavljali da piju. Ništa se, naime, ne slaže i ne prožima tako dobro kao šljivovica iz tog kraja i svirka duvača - dragačevaca. Igrala je čak i mečka Božana, uzdižući prednje šape od medvedeg sevdaha, zaboravljajući da je na lancu drži omanji Ciganin - kao i ona, takođe, bez zuba.

Oko šatri su se okretali danonoćno ražnjevi sa prasićima i jaganjcima a na nekoliko mesta i teški volovi sa kojih su vešti majstori oštrim noževima odsecali ispečeni sloj, i dok se pekao novi, prodavali još vrele režnjeve volujskog mesa u rasećenim lepinjama.

U velikim zemljanim loncima, na otvorenoj vatri što je neprestano podsticana, krčkao se svadbarski kupus: red slanine, red kupusa, red suvog mesa, pa opet kupus i slanina. Oznojene roštiljdžije pekle su brda kobasica, čevapčića, pljeskavica, ražnjića, vešalica i svinjskih krmenadli, kljukajući njima lepinje od posebnog tankog testa ispečenog na plotnama koje su, ko zna zbog čega, zvali tortiljama, mada im je sadržaj bio izrazito srpski. A sa čitave ove velike gozbe hrane i zvuka, dizao se toliko gust dim da je izgledalo da se nad Guču spustio težak, mirišljavi masni oblak.

Sve to vreme, skoro nečujno, na uzvisini se, poput vrteške u glavama pijanih, okretao ringišpil u jedva čujnoj mantovanijevskoj muzici. Leteli su u nebo parovi opijeni ljubavlju, deca, usnuli pijanci i vojnici. Čak se jedanput, vrišteći od uzbuđenja, provozala i Ivana sa Oliverom koji je zabacivao njeno sedište visoko prema brdima.

Pojavio se već prvog jutra kada su namestili tezgu i zatražio joj jednu bocu Suza.

- Da ti ne bude mnogo? - upita ga Ivana. -Još je rano...

- Zašto rano? - odgovori Oliver uzimajući bocu. - U nekim šatrama već povraćaju!

Odneo je flašu, a da ona nije imala pojma o tome, na recepciju *Rakijade* - velikog godišnjeg takmičenja proizvođača rakije iz čitave Srbije za *Zlatnu krunu*. Platilo je hiljadu dinara za učešće i dobio bec sa brojem 33. Na ovom nadmetanju učestvovalo je, inače, četrdeset pet čuvenih proizvođača, među njima i nekoliko velikih državnih destilerija sa mnogo osvojenih zlatnih medalja po izložbama i sajmovima u zemlji i svetu.

I dok se tlo u Guči treslo i podrhtavalo od cupkanja i toptanja nogu, u koracima, od lupe u doboše, praskanja petardi i grmljavine duvača što su neprestano kolali među šatrama u dugoj povorci, u profesorskoj zbornici stare škole, za tu priliku prepuštene stručnjacima za žestoka pića, vladala je grobna tišina, koju, kroz zatvorene prozore, nije mogla da poremeti čak ni sveopšta kakofonija Sabora.

Za dugačkom stolom sedelo je dvanaest muškaraca u belim košuljama, a pored njihovih nogu nalazilo se dvanaest kofa ispunjenih piljevinom. Svako od njih upisivao je na hartiji ocenu za piće koje bi probao iz malih čaša od najtanjeg stakla, pošto bi, prethodno, pomirisao rakiju, promućkao u ustima mali srk i ispljunuo ga u kofu. Mnogi bi popili i čitavu čašu, što se već moglo primetiti po njihovim zajapurenim licima. Za svako piće stizale su nove,

blistavo čiste čaše. Degustirali su rakije, usredsređeno i pobožno, u potpunoj tišini koju bi samo, s vremena na vreme, prekidao melodični glas devojaka odevenih u kostime Plejbojevih zečica što su, zavodljivo njišući svojim mladim telima, prinosile poslužavničke sa novim čašicama prepečenice, izvikujući samo broj takmičara:

- Sedamnaest, dvadeset jedan, dvadeset osam...

Povremeno, žiri je morao da se odmori i osveži nepca za nove ukuse, pa su devojke posluživale parčiće mladog sira, ražanog hleba i kuvane krompire - zalogaje koji upijaju ukus prethodnih pića. Ocenjivali su se boja, bistrina, miris i ukus, a posebno, izraziti karakter rakije, ono što je izdvaja od ostalih, kako to kažu oni koji se razumeju u taj posao. Svaki ovaj element rakije, donosio je određen broj bodova. Pobeđiće ona prepečenica koja osvoji najveći broj poena.

Postarijim muškarcima, poznavacima, nije bilo lako da degustiraju četrdeset pet različitih rakija. Među njima su se nalazili ugledni profesori univerziteta, tehnolozi, enolozi, hemičari i nekoliko čuvenih degustatora kojima je to bilo jedino zanimanje.

Degustacija će trajati pun dan i noć, da bi se poslednje, najvažnije večeri Sabora proglasila najbolja rakija u Srbiji, u isto vreme kad i *Zlatna truba Dragačeva*.

Ispred zgrade u kojoj se obavljalo ocenjivanje muvali su se i nervozno šetkali poslovni ljudi u odelima izmešani sa seljacima pod šajkačama. Podozrivo gledajući jedni druge čekali su ishod, vrebajući priliku da stupe u vezu sa nekim od članova žirija kada bi izašao da udahne malo svežeg vazduha. *Zlatna kruna* nije mala stvar; onaj koji je osvoji može da bude siguran da će prodati svu rakiju koju proizvede, a uz to, ona će stajati i na etiketi, kao ulaznica za visoko društvo.

Inače, *Suze Ivanine* išle su bolje nego ikada! Jedva su stizali da je natoče onima koji su se tiskali oko tezgje. Zahvaljujući beloj slikarevoj etiketi sa ljupkim Ivaninim profilom, boce sa prepečenicom delovale su kao neko skupoceno strano piće. *Suza Ivanina* postade tako, za samo tri dana, najomiljenije piće Sabora u Guči.

Obilazila je prvi put ovaj veliki vašar razgledajući radoznalo mnoštvo šatri i tezgi na kojima su se u sred leta prodavali debeli šareni cemperi od vune, dela pletilja iz Sirogojna sa Zlatibora, odmah pokraj vetrenjača od hartije na štapovima, preslica, oklagija i buketa varjača iz drvenog ćupa. Licitarska srca sa ogledalcima podsetiše je na detinjstvo kada joj ih je sa vašara donosio deda; grickala je semenke od suncokreta i uzela za Franca, koji je ostao za tezgjom, štapić sa kandiranim zrnima grožđa.

Kao da je na ovaj Sabor Srbija iznela sve što je imala da proda: opanke i narodna odela, kikiriki, susam i leblebije, kuvane kukuruze, ćilime i serdžade, zemljane lonce, krčage i đuveče za prebranac, vence najljućih papričica i belog luka za jelo, ali i protiv uroka i vampira. Na rasklimatanim kolicima sa dva točka pod suncobranom, tamnopusiti prodavači gurali su preteče koka - kole u razmravljenom ledu - boce kabeze i raznobojnih klakera

sa keramičkim zatvaračima - već odavno zaboravljena osvežavajuća pića. Zlatile su se na tezgama tegle sa livadskim i bagremovim medom, sušile se lekovite trave kojima se leče sve bolesti - od šećerne do živčanih - kako je pisalo neveštini rukopisom na tabli iznad njih. Videla je i staricu bogomoljku u crnom, koja je nudila drvene krstiče, monaške brojanice i minijaturne ikone svetaca.

Kada se jedanput zasedne u nekoj šatri na Saboru, onda prestanu da se broje dani i noći. Mnogi tu provedu i po nekoliko dana neprekidno, dobijajući za to vreme sve što im je potrebno: pečenje, vino, rakiju, pivo, salate, čak i ljubav, kao desert, a što je najvažnije, muziku koja briše vreme. Kada se umore ili ih suviše uhvati piće, uvek je moguće odspavati sat - dva na sastavljenim stolicama, na stolu ili cakovima iza šanka, dok se orkestri izmenjaju i odu do drugih šatri da bi ustupili mesta za svirku i zaradu novima.

Tako je bilo i pod šatrom u kojoj je za dugim, glavnim stolom, kao neprikosnoveni vladar, sedeo Maki sa svojim društvom poslovnih partnera i prijatelja. Pored telohranitelja, s leve i desne strane, sedela je tu, kao zalutala odnekuda, i prevodilac za Japance - elegantna mlada brineta u savršeno skrojenom kostimu sa imenom agencije na reveru.

Makijev beli prsluk ovoga puta bio je zakopčan do grla, a pred njim je, za razliku od ostalih, stajala boca koka - kole. Japanci su za ovu priliku napustili čajeve i prešli na pivo.

Orkestar, iz Vladičinog Hana, duvao je iz petnih žila. Količina buke bila je nepodnošljiva, pa Japanci, namrštivši se, zatvoriše uši prstima. Jedan od njih vikao je nešto devojci sa becom na uvo ali se nije čulo šta od prejakog zvuka truba.

- Šta kaže? - doviknu Maki brineta.

- Kaže da su malo isuviše bučni - odgovori ona.

- Umeju oni i tiše... Stani! - zagrme nadjačavši okrestar koji prestade da svira. - Sale! Miko! Dolazite ovamo!

Dva crnpurasta trubača hitro priđoše njihovom stolu klanjajući se do pasa. Maki im znakom pokaza šta treba da rade, pa oni primakoše svoje instrumente ušima Japanaca koji sa strahom, zbunjeno priljubiše glave jednu uz drugu.

U potpunoj tišini, koja je nastupila pod šatrom, začu se najtiši pijanisimo iz dve trube koje su izvodile *Malagenju*. Maki udari salvetom po glavi trubača do sebe:

- Budalo! - viknu. - Ovo nisu Španci, nego Japanci!

Trubači istog časa promeniše temu, pa iz *Malagenje* neprimetno kliznuše u *Sajonaruru*

Japanci se osmehnuše zadovoljno.

- Sve znaju, majku im jebem! - pohvali ih Maki, gurnuvši im dve krupne novčanice u grla truba, koje ih progutaše sa zahvalnošću.

Jedan beli *čiroki* džip, zatamnjenih stakala, lagano je ulazio u Guču.

Dok se probijala kroz gužvu Sabora do Ivane dopre dobro poznati glas; progurala se kroz svetinu i ugledala Proroka kako stojeći na prevrnutoj gajbi od piva, s uzdignutim rukama prema nebu, zagrcnuto govori okupljenom narodu. Mada je bila tik ispred njega, njegove staklaste oči u zanosu ničim nisu odavale da su je prepoznale. Kako li se samo ovde stvorio? Mora da je pešačio ceo dan do Sabora.

- Pokajte se! - urlao je svetini. - Pokajte se, grešni, dok ne bude kasno! Spasitelj samo što nije stigao! Biće od gvožđa, a pupak će mu bidne presečen nožem. Rođen u ognju, okupan rakijom... Pokajte se!

- Otud ide crveni oblak - vikao je pokazujući prstom preko brda - u oblaku crveno gnezdo, u gnezdu crvena kvočka, pod kvočkom crvena jaja, u jajima crveni crvići, na Srbiju crveni vetrići! Zaletite se crveni kobac u crveni oblak, i odnese crveno gnezdo, i odnese crvenu kvočku, i ispod kvočke crvene jajčiće, i iz jajčića crvene crviće, i nad Srbijom crvene vetriće.

U najužem krugu oko njega, dok je bajao, kao da su i sami zapali u trans, lelekali su, kumili i bogoradili sa zemlje prosjaci ispruženih dlanova i kapa, kezile se i cerekale ko zna otkuda sve pristigle seoske lude, puzali sakati i bogalji... Prorokova Božja vojska.

Prišla mu je, uhatila ga za ruku i pavela kao izgubljeno dete kroz gomilu koja je negodovala što ga prekida. Nije se opirao, koračao je uz nju bezazleno se smešeci na sve strane.

Franc je terao Ivanu da se malo odmori i prošeta po Saboru (i sam je mogao da prodaje rakiju), pa ona pristade i ode sa Oliverom da vidi proglašenje *Zlatne trube Dragačeva* poslednje večeri Sabora. Šetajući se kroz gomilu pokraj tezgi, najpre je Oliver nabacivao prstenove na boce, i nije osvojio ništa, a onda se zaustaviše pred malim strelištem, onakvim kakva obično prate cirkuse i vašarišta.

- Sada ćeš da vidiš kako se to radi - rekla mu je Ivana.

- Misliš da si još uvek u formi?

- To se nikad ne zaboravlja... - reče ona - kao plivanje ili vožnja bicikla!

Posle mnogo vremena ponovo je osetila kundak puške uz obraz i na ramenu i čudno uzbuđenje, kao drhtavica, prostruji joj čitavim telom.

Gađala je najpre medveda u oko, da spase zelenog lovca na koga je nasrnuo, zatim tigra i pticu u letu, i sve ih je pogodila. Nekadašnja prvakinja države odstrelila zatim tri limena zeca, osvojivši tako bocu vrućeg šampanjca. Nišaniła je profesionalno i pucala brzo, pa se vlasnik strelišta uznemiri; nije mu bilo jasno otkud jedna žena može tako dobro da gađa. Predloži joj da pređe na prave mete i promeni vazdušnu pušku, očigledno sa pomerenim nišanom, kako se to obično radi na ovakvi mestima. Videla je istog časa u čemu je stvar i pošto je jedanput opalila, utvrdila je koliko cev baca ulevo, pa nanišani i za redom pogodi pet desetki - sami centar mete, a zatim, da kazni

vlasnika za pokušaj prevare, nastavi da pogađa desetke kao od šale u već zabijene dijabole u centru. Oko šatre i besnog vlasnika okupi se mnoštvo radoznalaca koji su je bodrili i aplaudirali posle svakog pogotka.

Osvojila je, tako, velikog plišanog medveda, licitarsko srce, izrezbarenu drvenu čuturu i cinovski opanak - suvenir od nove svetle kože.

Sa rukama prepunim nagrada, ispraćeni divljenjem, Ivana i Oliver odoše do svečane tribine da vide ko je pobednik *Zlatne trube*.

Sa četiri strane proplanka okruženog šumom začu se *Dozivanje jagnjeta*. Četiri trubača, izađoše na čistinu dozivajući izgubljeno jagnje kristlano čistim tonovima svojih instrumenata što su blistali na zalazećem suncu, a za njima se, iz šume, pojaviše i orkestri koji su ih pratili, pa svi zajedno krenuše prema centralnoj pozornici duvajući istu melodiju, koja je sve više jačala i bivala glasnija, jer je prihvatiše i ostali trubači rasuti među šatrama. Sve se to slilo u jedan jedini, raskošni, zajednički zvuk koji je slavio ponovno pronalaženje izgubljene nevinosti i nade ove kažnjene zemlje.

Prestadoše sa sviranjem, pod konac, kao jedan čovek, dok su se odjeci poslednjih taktova lomili po okolnim brdima, a vazduh još dugo treperio od njihovog zvuka. Tada za mikrofona izađe uparađeni prestonički televizijski voditelj i objavi, spustivši mikrofona za polovinu, da će, kao uvod u proglašenje pobednika *Rakijade* i *Zlatne trube*, nastupiti najbolja učenica iz obližnje Varoši, Olivera Marković, koja će odrecitovati pesmu Oskara Daviča *Srbija*.

Dovezavši se do mikrofona na rolerima, žvaćući gumu, koju zalepi na stalak, što izazva buran aplauz, Olivera je recitovala:

*Oj, Srbijo, među pesmama, među šljivama,
Oj, Srbijo među ljudima na njivama,
Oj, Srbijo među pesmama, među stadima,
Oj, Srbijo, buno među narodima...*

Sa visoke bine pružao se pogled preko hiljada glava prema zelenim livadama Dragačeva, šumarcima i plavičastim planinama u daljini. Završivši recitovanje, Olivera skoči sa bine u zagrljaj ocu. Ivana joj pokloni sve osvojene nagrade sa strelišta.

Tada duvači grunuše tuš, a do mikrofona stiže pomalo pripito, zaplićući se u hodu o televizijske kablove, postariji profesor sa kozijom bradicom - predsednik žirija *Rakijade*, koji jedva pronađe naočare i hartiju u cepu sa koje pročita da je ovogodišnju *Zlatnu krunu* osvojio takmičar sa brojem 33, sa maksimalnih dvadeset poena. Oliver izvadi bedž i zakači ga zapanjenoj Ivani na majicu.

Nasta sveopšte slavlje i neviđen aplauz dok se Ivana pela na binu da primi nagradu. Franc je plakao kao dete, a Prorok oduševljeno skakao grleći i ljubeći sve oko sebe.

Jedino je Putko mirno žvakao seno, vezan za kola pored tezge.

Slavlje je trajalo sve do zore. Pod Makijevom šatrom, ludnica. Dva orkestra nadduvavaju jedan drugog u sveopštoj zaglušnoj kakafoniji. Zjapeće trube su im okrenute jedna prema drugima, na razdaljini ne većoj od pola metra, muzičarima oči samo što ne iskoče iz glava od silnog napora, a obrazi ne raspuknu kao prenaduvani baloni.

Devojke su na stolovima, igrajući gaze visokim štiklama ostatke pečenja i torti, obarajući poluispijene boce vina. Žderonje i pijanci razvezali kravate, jedan istetoviran, čak go do pasa. Razbijaju jedni drugima čaše o glave. Neki povadili pištolje i od prevelikog derta pucaju u vis, dok oko njih skače vlasnik i bogoradi da prestanu sa pucanjem - izbušiše mu šatru, šta će kad počnu kiše?

Igraju čak i Japanci sa prevodiocem, brinetom koja je izgleda napustila svoju prevodilačku uzdržanost. Jedino je Maki miran; sedi, srkuće koka - kolu i gleda sveopšte ludilo oko sebe. Neki su popadali pod stolove, drugi teturaju ka izlazu iz šatre, pozlito im.

Lica se gotovo i ne vide od gustog dima koji ne može napolje zarobljen vrelin platnom šatre. Obuzeti sveopštom radošću grle se i ljube i nepoznati i oni što se skoro jedva poznaju.

I Makiju prilazi jedan, očigledno podnapit, sa košuljom umrljanom crnim vinom. Želi da se rukuje sa njim, hoće, kaže, da pozdravi tako velikog čoveka.

I dok Maki ustaje da mu pruži ruku, sa boka mu prilazi mladić sa bezbol kapom, vadi pištolj iz kožne jakne i puca mu u potiljak, što niko, sem zatečenih telohranitelja, i ne primećuje u opštoj buci i paljbi ostalih pištolja. Makijevo telo lagano tone u pilotinu na zemlji.

Još jedan koga je oborilo piće.

Telohranitelji ne uspevaju ni da izvuku oružje.

Beli *čiroki* džip velikom brzinom izlazi iz Guče.

Praskozorje je donelo sveopšti mamurluk.

Makijeva smrt je bacila senku na sveopšte narodno veselje, pa saborom koji se razilazio zavlada neki čudan muk. Posle trodnevnog pijančenja, dolazilo je vreme trežnjenja.

Ivana, posle ko zna koliko vremena, ponovo oseti da joj neko čupa srce. Svet joj se ponovo učini praznim; sem iznenadnog ljubavnika, koga joj je podarila noć punog meseca, izgubila je i žilavog protivnika: bez borbe s njim, na koju se već navikla, nije znala kako da nastavi. Zar je moguće da će to snažno, mišićavo glatko telo uskoro biti samo hrpa kostiju? Nije često razmišljala o smrti; suviše joj je puta bila blizu. Ali šta znači iščeznuti tako iznenada iz vrtloga u kome su se borili? Kao da je vojni begunac koji je napustio poprište baš onda kada je sve možda trebalo da počne ispočetka i na drugi način. Pomisli zatim na vreme kroz sto godina kada će biti potpuno svejedno ko je otišao pre koga tamo odakle se niko ne vraća. Naše je da odigramo svoju igru pošteno i do kraja, reče sama sebi tovareći preostale

Mighty

boce i burad na kola.

Dok su se Ivana, Franc i Prorok tog jutra kolima vraćali u Šljivovo, potištena, spustiše se na zemlju lelujava platna srušenih šatri, koje su mnogo toga videle, a na neprodana brda lubenica i dinja, padoše prve kapi rane jesenje kiše .

26.

Ponovo je oktobar pozlatio krošnje i bregove Šljivova i ponovo je iz slavine na tabarki potekla prepečenica, ali ljudi što su se kao i ranijih godina okupljali oko kazana postali su smrknutiji i ćutljiviji, manje skloni šalama i nadmetanju.

Srbiju su pritisle velike nevolje.

Sve češće su stizali Kosovci, raspitujući se da kupe kakvu kuću i imanje u Šljivovu. Spremala se, izgleda, opet velika seoba Srba.

Jedino što se nije promenilo bio je petak - pazarni dan na Vašarištu u Varoši.

Posle dugog cenjkanja, za dve boce prepečenice, Ivana je tamo dobila polovni tranzistor na kome se moglo uhvatiti mnoštvo radio - stanica i koji je, začudo, imao dobar zvuk. U predugim večerima, i još dužim noćima, ta mala crna kutija bila joj je jedino društvo i jedina veza sa svetom. Osluškivala je udaljeni eho sfera; cela ilaneta se izgleda tresla u istom, novom, zatupljujuće ubitačnim dum - dum ritmu. Ponekad bi se, istina retko, kroz tu divljačku disko i tehno muziku, pravljenu na kompjuterima, koja je izgleda zauzela sve radio - stanice, probio nežni ton adađa nekog violinskog koncerta koji kao da je poticao iz iščezle civilizacije, nalik tajnoj, zavereničkoj poruci da još uvek negde postoje ljudi koji nisu zaboravili da osećaju.

Rat u kome je učestvovala činio joj se udaljenim, kao da ga gleda kroz obrnuti dvogled. Mada je prošlo tek nekoliko godina, bio je, izgleda, već potpuno zaboravljen - rovove i ruševine prekrili su trava i korov, a ljudi se ponovo otimali i strasno borili za svoja mesta i položaje u životu.

Sve duže je ostajala u postelji, bez odlučnosti i snage da se digne i da nešto radi. Pokreti su joj postali usporeni, a neka čudna, blagoslovena tromost obuzimala joj je celo telo. Zнала je - bila je trudna. Dobila je na težini; ženu - ratnika najzad je pobedila blaga smirenost buduće majke. I Vuk je gledao čudno, njušeći je kao da ispituje nešto za njega nepoznato. Srećom, spolja se još ništa nije primećivalo, samo bi joj se pokatkad zavrtele pomalo u glavi, neka vrsta slatke nesvestice, ili bi joj krenule suze bez razloga. Često je odlazila do Manastira, palila sveće, i molila se Bogorodici da sačuva nju i njeno buduće dete. Kome bi drugom mogla da se poveri sem Bogorodici, čijem je ulasku u Hram i bila posvećena ova crkva, njoj, koja je i sama pre dve hiljade godina prošla kroz slične muke? Ko će je bolje razumeti od nje?

Bez majke, bez rođakinja, bez prijateljica, bez ijedne žene koja bi joj pomogla savetima - ovde nije imala nikog. Sada je plaćala ceh svog predugog druženja samo sa muškarcima. Osećala se kao prva žena na svetu koja treba

da rodi.

Pekla je rakiju i ćutala, skrivajući svoju muku. Povremeno bi svraćao Oliver, i ona najzad jedne večeri odluči da mu se poveri.

Kako život ume da se našali. Upravo je došao da joj ponudi brak, a ona mu je otkrila da čeka bebu. Znala je, Oliver je bio jedina osoba koja je neće pitati sa kim.

Počeli su da se smeju tom neočekivanom obrtu, a onda on nežno položi dlan na njenu ruku i reče da ipak ima mnogo sreće: niko nije bolji od njega u povijanju, menjanju pelena i pasiranju hrane za bebe. „To mi je izgleda sudbina!" kazao je filozofski, pomireno.

Noći su bile pro hladne, pa je bilo prijatno pokraj kazana gde su sedeli oko vatre. Mirisalo je na rakiju, prisnost, na dobra stara vremena, i šuške od drveta koje je deljao Prorok. Bdeli su i pijuckali dok je Franc gradom merio jačinu rakije, primicao i odmicao sudove - kapavicu sa prevagom i pletare.

- Zna li iko što narod ovu prepeku zove mučenicom? - upita ljude oko kazana.

Niko nije znao.

- Zbog toga što se namuči u kazanu dok se prepeče! - objasni im.

Druge noći pečenja Đedu, koji je malo više popio, vatra pod kazanom zahvati drvenu nogu koju je neoprezno ispružio.

- Ovo mi je, đeco, već peta u životu! Da ne čuje zlo! - reče kucnuvši je ponosno.

- E, da je pokojni Gvozden dočekao *Zlatnu krunu!* - nastavi podigavši visoko čašu. - Ne dobija se to svaki dan! Jednu krunu smo davno izgubili, a drugu, evo, dobili! Je l' tako, Sekvoja?

Zlatni zub pogleda sve prisutne, pa slavodobitno iz cepa izvuče razglednicu na kojoj se zaista videlo kako kroz tunel prosečen u sekvoji prolaze putem automobili.

- Šta sam vam kazo? Poslo mi, onomad, onaj iz Kalifornije, pa ti sad vidi ko laže!

Razglednica, već umašćena od mnogih dodira, obiđe krug oko kazana.

- Al' vreme leti... - uzdahnu Franc - evo, kao da smo juče pekli rakiju. Čovek se i ne okrene, a prođe godina.

- Tako će i život - reče Đed. - Kolko ono bješe od kad ubiše nesrećnog Makija?

- Pa ima jedno dva meseca - odgovori Zlatni zub, prosuvši nekoliko kapi rakije iz čašice u pepeo. - Mogli bi i da popijemo po jednu, za pokoj duše?

Svi se prekrstiše i ispiše rakiju.

Bleda senka sete pređe Ivaninim licem.

Oliver, koji je stajao pokraj nje, uze čistu čašicu, nasu je do pola i pruži joj bez reči.

Prosula je jednu kap na zemlju, kao i ostali, a onda je, prekrstivši se, polako ispi.

- Neka mu je laka zemlja! - prosu kap i bakalin iz zadružne prodavnice.

- Nije ovo laka zemlja ni živima, a kamoli mrtvima - rekao je Đed. - Nego, doznade li se ko ga ubi? Je l' bilo u novinama?

- Ko zna, mnogo je bio alav. Nikad mu nije bilo dosta - reče bakalin. - Toliko se, brate, danas ubijaju među sobom da novine više i ne beleže.

- Bio sam mu na sahrani - reče šljivovski učitelj, mlađi čovek tankih brčića, odeven u svetlo odelo neodređene boje sa kravatom prevelikog čvora i sandalama preko prugastih čarapa. Prinomio je ustima čašicu rakije sa otmeno odvojenim malim prstom koga je krasio zlatni prsten s crnim kamenom i dug, odnegovan mali nokat.

- A će je zakopat? - upita Zlatni zub.

- Gore ispod Manastira, kraj oca i dede.

- Je l' bilo muzike? - upita Đed. - Nije.

- Pa šta mu onda vredi i što je umro! - zaključio đed.

- I da vidite, čudan slučaj! - nastavi učitelj. - Kad je pratnja stigla od Manastira, istrča onaj Radovan Bećirov pred Mojsija...

- Koji Radovan? - upita Đed nagluvo.

- Onaj Bećirov, što se nikad ne trezni. Podiže ruke u vis, evo, ovako, pa viknu koliko ga grlo nosi „Stanite ljudi!“ Stadosmo. „Šta očeš, crni Radovane?“ upita ga otac Mojsije. „Oću da otvorite sanduk da vidim šta Maki nosi na onaj svet“.

Treće noći Zlatni zub dovede mršavog, u crno odevenog, sredovečnog čoveka tužno opuštenog lica koji je čuo za *Suzu Ivaninu*, pa je hteo da kupi dvadesetak litara a i da vidi prodaje li ko u blizini imanje. Reče da dolazi sa Kosova, iz Peći, odakle su već gotovo svi Srbi izbegli. Ostao je tamo poslednji, zbog posla, a i on će uskoro, ako Bog da.

- A su čim se baviš, sinovče, kad si ostao posljednji? - upita Đed.

- Pravim mrtvačke sanduke - odgovori ovaj skrušeno. - Ne mogu da se požalim. Tamo je, inače, sve stalo, samo mi radimo u tri smene.

- Šta kažeš za ovo na Kosovu? - upita bakalin Olivera.

- Stara priča... - odmahnu ovaj rukom.

- Nema tu mira, kako ja vidim. Opet će se zaratiti - dodade Đed.

Ivana, koja je pažljivo slušala razgovor s prekrštenim rukama na grudima, pokaza na Proroka koji je dubio drveni stub sa mnoštvom ljudskih figura obmotanih velikom zmijom, reče:

- Što ne pitate njega?

- Ja sam svoje reko, a svi su mi se smejali. Vidite li ovu zmiju? Ljuta guja Srbe opasala! - pogledao ih je s prekorom i tugom kako piju i dodao: - Jelo i piće vas neće pred Gospoda postaviti!

- Izgleda, sprema se rat naproleće... - reče učitelj.

- Nije nam ni prvi ni posljednji! - kazao je Đed.

Bakalin filozofski zaključio da ne može šut sa rogatim. Đed se seti stare priče o jagnjetu koje je na potoku, nizvodno, mutilo uzvodno vodu vuku, pa ga on zaklo, zaključivši da je u pravu onaj što je kazo „vuk na ovcu svoje pravo ima“.

Mighty

- A lepo je govorio pokojni Maki, evo kao da ga sad slušam - reče Učitelj - trebalo se sagnuti i sultanu lepo poljubiti papuču, kao što je to radio knez Miloš. To je bio diplomata!

- Ma ljubio, ne ljubio, isto ti se piše, zna se kako je prošao! - zaključí Zlatni zub. - Nego, đe su mu oni Đaponezi? Ne viđam ih više ovuda?

- Povukla ih njihova vlada, kažu, zbog bezbednosti.

- Nešto se pitam - zamisli se Đed - je'1 tim Đaponezima govno crno ili žuto?

- Nije ni crno ni žuto, Đede! Roze je... - odgovori mu Zlatni zub.

- Kako, jadan, roze? Od čega?

- Od malina, Đede. Od malina.

27.

Po Šljivovu se proćulo da Gvozenova unuka ćeka dete. Od koga?, sašaptavale su se Šljivovćanke kojima ništa nije moglo da promakne. Sigurno od onog advokata iz Varoši. Ne izbija joj iz kuće.

Jedina haljina koju je imala, ona duga platnena, crna, postala joj je pretesna, pa više nije skidala široke pantalone maskirne uniforme. „Ovo dete će sigurno biti vojnik“, mislila je.

Jednoga dana oseti dobovanje malih nogu o unutrašnju opnu stomaka.

Novom, malom Jovanoviću (osećala je da je muško) žurilo se da što pre stigne na svoj posed.

Slušajući tranzistor u tami, doznala je i da je započeo rat. Leševi iz prošlog još se nisu ćestito ni ohladili, a već je otpoćinjšao novi.

U martu 1999, devetnaest Zapadnih zemaljša na ćelu sa najvećom, Amerikom, napale su Srbiju iz vazduha.

Bombe bezbrojnih aviona zasuše prolećnu zemlju. Za razliku od prethodnih ratova, nije se imalo kuda pobeći; mete su bile i najzabitije palanke, sela, mostovi i sporedni drumovi kojima se bežalo od smrti. Svako mesto na koje bi se sklonili branioci, pružajući otpor, postajalo je cilj razaranja.

Kao da se ispunilo Prorokovo kazivanje: nad srpskim nebom raskrileo se ćelićni ambrel iz koga je sejana smrt. Pale su crne kiše, a zatrovane reke se zabelele od trbuha uginulih riba. Kao krtice, ljudi su se zaista zavukli pod zemlju, u skloništa.

Prorok nije likovao što su se njegova predskazanja ostvarila: nije ih uopšte ni pominjšao.

I tako, Ivanu je pronašao novi rat. Izašla iz jednog, pre samo nekoliko godina, našla se nenadano u drugom, koji je, izgleda, bio mnogo opasniji. Kao da je privlaćila ratove.

I dok su se otrovne crne pećurke iz pogoćenih rafinerija dizale iznad Srbije, a mostovi tonuli u zatrovane reke, u njenom šljiviku kao da se ništa posebno nije dogaćalo - preko noći olistale voćke presijavale su se pod punim mesecom kao kakav srebrni nakit nežnoblede zelene boje.

- Znaš li kada leti drveće? - upita je iznenada Prorok, dok je blagi povetarac raznosio mace poput kakve nežne mećave.

- Kada? - uzvratil pitanjem.

- Kada je u semenu!

Šta se drveća tiće rat? Poželela je da se pretvori u šljivin cvet, list, bubu ili travku. Možda u nekom sledećem životu, ako tako nešto uopšte postoji?

Hrišćanska vera nije dozvoljavala neko tako verovanje. Šteta. Bila je dobra pravoslavka, ali joj se nije preterano dopadalo da milenijumima leži u grobu, čekajući sveopšte vaskrsenje koje je obećavao otac Mojsije.

Iz pogođenih aviona i helikoptera padali su katapultirani piloti na brda i njive, pa su seljaci hvatali preživjele i predavali ih vlastima, prethodno im uzevši sve što su imali - od čokolada, novca i oružja, do odeće.

Kao da se ostvarilo *Kremansko proročanstvo* u kome se kaže da će na Požeško polje s neba padati ugljenisani ljudi iz gvozdених vazdušnih lađa.

Nozdrve su joj se širile od starog, dobro poznatog uzbuđenja. Miris rata bio je opet tu, svuda oko nje, a ona ovaj put nije učestvovala u njemu, sem kao moguća meta. I pored podmakle trudnoće, u njoj se ponovo budila žena - ratnik. Nije se odvajala od pištolja zataknutog za pojas. Možda joj se posreći pa neki oboreni pilot padne i u njen šljivik?

Neodoljivo je privlačio drum i sve što je prolazilo njim, a naročito vojska. Gledala je ta neispavana, umorna lica, gotovo još dečaćka, zavideći im što igraju u filmu iz koga je ona bila isključena. Prepoznala je u njihovoj taktici neprestanog menjanja mesta, u tom stalnom ratu u hođu, način na koji su nekada (kao da je otada prošlo sto godina), ratovale Crvene beretke. Nikada dva puta ne noćiti na istom mestu!

Jedna američka krstareća raketa promašila je staru, već godinama napuštenu kasarnu u Varoši i pogodila Cigan - malu, sravnivši je sa zemljom. Izgleda da su imali zastarele karte. Tlo se zatreslo čak i u Šljivovu odakle se iznad Varoši mogao videti gust beli oblak. Ispod brda razmravljenih cigala, čerpića, izgužvanih komada limova sa krovova, greda i smrskanog sirotinjskog pokućstva, poginulo je jedanaest Cigana, među njima i Azra sa svojim detetom.

Po ceo dan neprijateljski avioni brujali su gore, visoko na nebu. S vremena na vreme neki od njih bi probio zvučni zid, kao da u cirkusu cepa na obruč razapeto modro nebesko platno.

Zemlja se povukla u sebe, zanemevši od tog nebeskog ludila.

Vuk bi predosetio dolazak aviona nekoliko minuta pre no što bi se pojavili. Skupljao je uši i cvileo, a kada bi nadleteli Šljivovo, počeo bi da zavija. Drhtao je čitavim telom, dlaka bi mu se nakostrešila; bežao je pod astal na tremu i tu bi se, kao da traži zaštitu, sklupčao od straha. Mnogi seoski psi uginuše, pošto su dobili srčane udare od tog zastrašujućeg, nepoznatog zvuka; kao da ih je sa neba napala nevidljiva pobesnena ogromna zver kojoj nisu mogli da se suprostave.

U tim časovima Vuk bi seo na zadnje šape, a prednjom bi grebao Ivanu, tražeći da mu pomogne. Dahtao je. Srce mu je udaralo kao ludo. Gledale su je uznemirene, preklinjuće pseće oči nalivene stravom. Navikloj da viđa poginule ljude i njihove predsmrtne trenutke, Ivani je ovo bilo sasvim novo iskustvo. Umirivala ga je, koliko je mogla, češkajući ga iza uva, što je, inače, najviše voleo, ali ništa nije vredelo. Kao da predoseća neku veliku nesreću, želo je napolje iz kuće, ali nije hteo da ode sam, bez nje.

Činilo joj se da bi mogla neprijateljima oprostiti sve, i razaranje i nevine ljudske žrtve, čak i da nju samu ubiju, ali im nikada neće oprostiti što su na smrt prestravili njenog ljubimca koji nije imao nikakve veze s tim ratom

ljudi.

28.

Jednog jutra, na drumu ispod šljivika, zaostao iz konvoja, zaustavi se kamion koji je vukao protivavionski top sa tri cevi. Očigledno je ili zalutao ili se pokvario, tek, ovde se retko ko zaustavljao iz drugih razloga. Držeći rukama trbuh, Ivana se spusti niz padinu da vidi može li da pomogne.

Vojnici su bili rezervisti i sa zebnjom su gledali u nebo sa koga je dopirala potmula grmljavina aviona što su kružili nad njihovim glavama. Iz pregrejanog motora kamiona kuljala je para. Nije bilo nade da se uskoro popravi, a vazдушna opasnost je bila sve prisutnija.

Artiljerci su u čudu gledali mladu, kratko ošišanu ženu u maskirnim pantalonama sa stomakom do zuba i pištoljem za nabrekli pojasom, kao i velikog psa pored nje. Vuk, začudo, nije nijednom zalajao na njih, kao da je shvatio da su na istoj strani.

Iz dubine puta dojuri vojni džip; njegov vozač - oficir, vratio se iz konvoja da vidi šta se dogodilo sa zaostalim kamionom i trocevcem. Zaustavio se cvileći gumama oblaku prašine. Skočio je sa džipa i Ivanau njemu prepozna, nešto mršavijeg i suncem opaljenog, svog ratnog druga Orlovića, ovaj put, bez dinamičnog pojasa. Sada je nosio maskirnu uniformu Vojske Jugoslavije.

- Šta ćeš ti ovde, zaboga? - upita je zbunjen susretom.

- Da privučem novi rat - reče mu ona, bacivši mu se u zagrljaj - ...otkad nismo ratovali, jebo te!

- ...I opet će, i opet će, ako bude sreće... - zapevuši on.

- Jebeš kamion, važan je top. Da postavimo trocevac, gore u šljivik? - upita ga. - Tamo mi je kuća!

I ponovo, kao nekad, izdavali su kratke naredbe i uputstva artiljercima protivavionskog topa i šoferu kamiona koji im se pridruži. Opet su zajedno bili u ratu.

- Udala si se? - pogleda joj trbuh dok su uzbrdo gurali trocevac.

- Nisam još, ali hoću...

- Hrani sina, pa šalji na vojsku; Srbija se umirit' ne može!

- A, ti? - upita ga ona.

- Žena mi se napokon javila, razglednicom. Posle osam godina.

- Odakle?

- Iz Slovenije!

Gurali su top zajedno uz travnatu stazu, padajući od naprezanja, dok im se znoj slivao niz lica i tela, ali se na pola puta zaglaviše - dalje nisu mogli.

Ivana doviknu Francu da dovede Putka i on ga dovede.

- Jebem ti Srbiju! - reče uprežući konja u trocevac. - Malo, malo, pa opet rat!

Tako su uspeli da ga dovuku na breg zaklonjen šljivovim granama. Kao nagradu, Putku dozvoliše da pase travu u blizini.

Po prvi put Ivana oseti rezak bol u stomaku, kao da je neko probada iglom, ali nije obratila posebnu pažnju, misleći da je od toga što je gurala trocevac. Bol se ponovi, kao eho, ovoga puta slabije.

Dok je pripremala top za paljbu, posada je s podozrenjem gledala na Vukija koji se muvao oko njih njušeći tu do tada neviđenu, zver sa tri crna bubnja. Uskoro, on shvati da je bezopasna i popiški joj se na gumu točka, overivši, tako, da je to njegova teritorija.

Ivana iznese iz kuće sve što je imala za jelo, prostre čist beo ubrus na travu i stavi na njega hleb, sir, slaninu, mladi luk i so.

Izmoreni i gladni, vojnici sedoše da prezalogaje.

Uzevši slaninu u ruke, Orlović reče Ivani da nema nož da je naseče.

Izvukla je svoj iz korica za pasom, onaj isti koji joj je poklonio na rastanku iznad Sarajeva.

- A, reko si da ti više neće trebati... - kazala je. - Vidiš, opet ti je zatrebao!

Nasmešio joj se svojim širokim osmehom i taman kada je počeo da seče slaninu, prva bomba pade u blizini kamiona i džipa na drumu. U prvom naletu ostadoše nepogođeni, ali na desetak metara od njih iz zemlje šiknu ognjeni stub.

Artiljerci otvoriše vatru na dva aviona u brišućem letu. Preneražen što se do malopre bezazlena troglava zverka iznenada razbesnela, Vuk odskoči u stranu režeći. Druga letelica pogodi kamion, ali i ona sama bi pogođena, pa vojnici prekinuše paljbu i počеше da se grle i ljube, gledajući kako iza sebe ostavlja crni trag.

- Fantja, ovo mora da se zalije - predloži Franc oduševljen pogotkom. - Odoh po rakiju!

A za sve to vreme, dok je pomagala artiljercima dodajući poslužiocu nove redenike municije, na Ivanu je skakao prestravljeni pas, vukući joj zubima nogavice, kao da želi da je negde odvuče.

Potrčao je u pravcu drumu i kamiona u plamenu, zastavši na desetak metara od nje i počeo da cvili. - Vuki, Vuki, dolazi ovamo! - uzalud ga je dozivala k sebi; on je ne posluša i ode još dvadesetak metara prema drumu. Tada oseti treći nalet bola, mnogo jači nego dva prethodna.

Plašeći se da će geleri od eksplozije rezervoara povrediti njenog ljubimca, ona pojuri za psom da ga vrati, ali on joj ponovo izmače i zastade kao u kakvoj igri. Samo to više nije bila nikakva igra; skupio je uši, nakostrešio se i cvileo. Kada je, najzad, uspela da ga uhvati za ogrlicu, snažan i vreo vazdušni udar odbaci ih zajedno niz kosinu šljivika - treća bomba pogodi protivavionski top, pa se njena kuća naprosto odvoji od zemlje i polete visoko u vazduh, raspadajući se u letu. S obrazom priljubljenim uz vlažnu Vukovu njušku videla je u magnovenju, kako leti i zidni časovnik, blesnuvši na trenutak svojim mesinganim klatnom. A onda čitav šljivik nestade u gustoj

tami.

Vuk joj je spasio život.

Bolovi u stomaku, postajali su sve nepodnošljiviji. Dovukla se, više puzeći nego hodajući, do mesta gde je nekada stajala njena kuća i videla pet nepokretnih tela pokraj topa koji se, sa sve tri cevi naopačke, zabio u zemlju. Pored jednog od njih, ležao je njen nož, iskrivljenog sečiva i stopljene drške. Otrgla je Obilića medalju sa crne vrpce oko vrata, poljubila je, i prekrstivši se položila na grudi mrtvog prijatelja

Na desetak metara od njih, kao da je potpuno nepovređen, ležao je mrtav Franc, držeći desnom rukom još uvek poslužavnik na kome više nije bilo čašica rakije. Miris zemlje natopljene prepečenicom iz razbijene boce probijao se kroz zadah zgarišta. Levo staklo njegovih naočara bilo je slomljeno.

Strašan, razdirući bol cepao joj je utrobu, oborivši je na zemlju u sred ostataka kuće koja je dogorevala. I sama bi zapanjena sopstvenim krikom koji joj probi branu stisnutih zuba. Zar baš sad, pomisli. Zar ovde?

Kroz sumporasti dim koji je prekrivao šljivik i sporedne zgrade stvori se Prorok, oprljenog lica. Njegove unezverene ogromne oči tražile su nešto oštro u blizini i on spazi iskrivljeni Orlovićev nož. Zgrabio ga je i presekao pupčanu vrpce novorođenčeta, a zatim otrča do šupe, donese pletaru, i okupa ga rakijom.

- Neka bude Gvozden! - viknu dižući ga visoko iznad glave.

Ravnodušan prema svemu što se dogodilo među ljudima, u dubini šljivika, Putko je mirno nastavljao da pase.

Šljive su stresale sa sebe krpice gara, i tišinom nalivale nove plodove.

29.

Kako život ume da se poigra ljudskim sudbinama?

Slovenac proteran od Nemaca iz svoje domovine, poginuo od američke bombe dok je rakijom častio srpske vojnike, sahranjen je na groblju manastira Vavedenja Bogorodičnog, kao jedini katolik u predugoj istoriji ovog svetog mesta.

Prvi put na jednu sahranu dođoše svi stanovnici Šljivova i okolnih sela.

Opelo, po pravoslavnom obredu, koji je jedino i poznao, Francu je služio njegov dugogodišnji prijatelj, iguman Mojsije.

- Je l' ne smeta što je Seveda bio katolik? - upita Zlatni zub Đeda.

- Ako ne smeta njemu, što bi nama? - odgovori ovaj.

Zlatni zub obrisao suzu:

- Mlogo je dobar čovek bio...

- Što mu to ne kaza za života?

- Nekako, nije se stiglo...

Tek sada, sa krsta, mnogi saznadoše za Sevedino pravo ime: pisalo je:

FRANC STANOVNIK

STANOVNIK ZEMLJE BOŽJE

Bledog, izmučenog lica, Ivana položi na humku starčeve slomljene naočare; možda će mu zatrebati dok bude čitao na onom svetu. "Ako ima raja - tvrdio je oduvek - onda je to čitanje!"

Preselila se u Staru kuću koja nije bila mnogo oštećena, kao ni vajat sa bačvama punim njenih *Suza*.

Još pre nego što se taj kratki čudni rat završio, raskrčila je s Oliverom i Prorokom, uz pomoć obližnjih seljaka, ruševine starog dedinog doma i na izgorelom i pocrnalom komadu zemlje pobila četiri mala bela kočića da označi temelje nove kuće.

Da je Franc mogao da gleda s neba, video bi čudnovat predeo - mali crni kvadrat na zelenoj osnovi Šljivova.

Nedugo po završetku rata Oliver je uspeo da od opštinskih vlasti Ivana dobije materijal, majstore i kredit za podizanje nove kuće. Najzad, napraviće idealni enterijer svog života - dugačku zgradu od jedne jedine prostorije, sa krovom na dve vode, bez tavanice, gde će se istovremeno i jesti i raditi i primati gosti i spavati, ukratko, gde će se živeti na njen način. I prostrano kupatilo, pre svega. Kuća debelih zidova, biće polegla na čuviku a imaće velike prozore i u nju će se ulaziti pravo sa trema. Pravo mesto za odmor

ratnika.

U mreži razapetoj između dve šljive spavao je mali Gvozden. Oliver ga je blago ljuljao jednom rukom dok je u drugoj držao pljosku.

Ivana zagnjuri lice u to ružičasto i toplo stvorenje:

- Zamisli - kazala je. - Kao da još uvek miriše na rakiju.
- Kako ne postati pijanac u Srbiji kad te zaliju rakijom čim se rodiš! - rekao je Oliver nategnuvši iz pljoske.
- Šta si odlučila da bude: Petrović ili Marković?
- Ovde žive samo Jovanovići!
- Aglj - složi se beba.

Beleške o piscu

Beogradski pisac i slikar Momo Kapor (1937) autor je tridesetak knjiga romana, pripovedaka, putopisa, esejističke proze, objavljenih poslednjih trideset godina. Mnoga od tih dela nalazila su se, i još uvek se nalaze na listama bestselera prevedena su na mnoge jezike. Pre nego što su ove knjige dobile korice objavljivane su po listovima i časopisima, pa tako danas "Beleške jedne Ane" objavljivane u listu Bazar, čitaju već deca prvih čitalaca. Od kulturnih "Foliranata", zaštitnog znaka jedne generacije, preko romana "Zoe", "Una", "Ada", pa sve do "Ivane", kod Katora su glavne ličnosti uvek bile žene, što se smatra priličnom retkošću u istoriji savremene epske literature, koja se tradicionalno bavi muškim junacima.

Poslednjih desetak godina kritičari primećuju da Kaporova proza dobija dublje i tragičnije tonove, ne gubeći pritom posebni šarm i osmehnutost kroz suze čehovljevskog tipa. Razlog tome je svakako dramatični period kroz koji je prolazila čitava zemlja, a posebno piščevo učešće u ratovima s onu stranu Drine o kojima je izveštavao kao ratni reporter. Tako je nastala i "Sarajevska trilogija" sastavljena od romana "Čuvar adrese", "Poslednji let za Sarajevo" i "Hronike izgubljenog grada", a pre nje objavljena je i zbirka priča "Smrt ne boli" i roman "Lep dan za umiranje" o sedamdeset i pet dana bombardovanja Beograda. Veliku popularnost kod čitalačke publike doživele su i Kaporove kolumne štampane u listu Politika, objavljene u dve knjige pod naslovima "Halo Beograd" i "Blokada 011", koje još uvek doživljavaju nova izdanja.

Najnovijim romanom "Ivana", Kapor se vraća ženskim likovima u jednom neočekivano novom svetlu izmešane nežnosti i surove bitke za opstanak.